

Mokslo Lietuva

S. B. JUNDZILO 250-OSIOMS GIMIMO METINĖMS

■ 2-3, 5 p.

SLĒNIS „NEMUNAS“: NAUJOS GALIMYBĖS LIETUVOS JAUNIMUI

■ 4-5 p.

ŠILUTĖS 500-OSIOMS
ĮKŪRIMO METINĖMS

■ 8-9 p.

■ 6 p. Birželio sukilimo 70-mečiui ■ 10 p. Europos šaknys ir mes, lietuviai ■ 15 p. Inovatyvios lietuvių idėjos

Nr. 12(456)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Birželio 15 dieną Vilniaus pedagoginiame universitete (VPU) lietuvių kilmės tolimosios baltų praeities tyrinėtojai iš Venesuelos Jūratei Reginai Statkutė de Rosales buvo suteiktas garbės daktaro vardas (*honoris causa*).

Leidykla „Knygų kelias“ išleido ir birželio 16 d. Lietuvos mokslų akademijos mažojoje konferencijoje salėje pristatė Jūratės Statkutės de Rosales knygą „Europos šaknys ir mes, lietuviai“.

Toli gražu ne visi tyrinėtojai ir vertintojai vienodai palankiai priima autorės keliamas idėjas, atradimus ir mintis (o ar kitaip buvo su mūsų žymiąja archeologe, archeomitologijos pradininke Marija Gimbutiene?), tačiau vargu ar kas prieštarauja, kad tie mūsų tautietės darbai gali pasitarnauti visiems, kurie domisi baltų tautų priešistorė ir nori giliau ją pažinti.

Lietuvoje pagerbta Jūratė Statkutė de Rosales

Šiame „Mokslo Lietuvos“ numeryje spausdiname glaustą Jūratės Statkutės de Rosales biografiją ir pradėdame spausdinti jos knygos „Europos šaknys ir mes, lietuviai“ 1 skyrių, pritaikydami jį laikraščio formatui (nuimtos nuorodos ir cituojami šaltiniai – visa tai skaitytojui ras šiomis dienomis pasirodžiuosioje knygoje). Kartu pristatome archeologų – habilituoto mokslų daktaro, profesoriaus, Klaipėdos universiteto rektoriaus Vlodo Žulkaus ir mokslų daktaro, Lietuvos pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto dekaną, Lietuvos mokslo premijos laureatą profesorius Eugenijaus Jovaišos mintis ir vertinimus. Kitame laikraščio numeryje pateiksime meno filosofo, habilituoto mokslų daktaro, profesoriaus Algirdo Gaižučio ir Lietuvos mokslų akademijos nario, habilituoto socialinių mokslų daktaro, profesoriaus Romualdo Grigo išvagalas.

Dėkojame leidyklai „Knygų kelias“ (direktorius Petras Jonušas) už leidimą spausdinti ištrauką ir kitą medžiagą iš spausdinimui parengtos Jūratės Statkutės de Rosales knygos.

■ Nukelta | 10 p.

Laiko ženklai Alpių krašte ir kultūros istorijoje (2)

Vytauto Didžiojo universiteto Kauno „Rasos“ gimnazijos dešimtokas Viktoras Kirilovas vienoj iš Alpių kalnų viršukalnių skaito Maironio eilėraščius

Pradžia Nr. 8

Pažintinę kelionę „Lietuvių rašytojų taksais Šveicarijoje“ kovo 23–31 d. surengė Lietuvos universitetų moterų asociacija (LUMA) ir XXVII knygos mėgėjų draugija kartu su Šveicarijos lietuvių bendruomene. Kelionės metu, kovo 26-ąją, Ciuriche Marios Lourdes bažnyčios salėje vyko ir konferencija „Laiko ženklai kultūros istorijoje“. Konferencija skirta Šveicarijos lietuvių knygos klubo dešimtmečiui, XXVII knygos mėgėjų draugijos 80-mečiui, o atskira konferencijos sesija buvo skirta Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės, tuo pačiu ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio šimtųjų mirties metinių paminėjimui.

Nerimsta senųjų sūduvių sielos

Gali atrodyti keista, kad išsirengę į Šveicariją ir ketindami aprašyti Lietuvos intelektualų,

bent mažos dalelės iš jų, ryšius su šia šalimi, jos universitetais, per kuriuos visų pirma ir mezgėsi lietuvių ryšiai su Alpių kraštu, važiuodami per šiandieninės Lenkijos teritoriją mes ilgam užsibuvome senojoje sūduvių arba jotvingių žemėje, tarsi niekaip neįstengdami atsiplėšti, bent trumpam atsiveikinti. Galimas dalykas, sūduvių sielos iš kadais šventais laikytų ežerų, o gal iš šakotų ažuolų ir liepų, kur rado savo amžiną prieglobstį, siunčia mums akiai nematomus savo ženklus, prašo nepamiršti kraujo brolių ir seserų, tos pačios baltų giminės fiziškai sunaikintos tautos. Tautos be pėdsako neišnyksta, tas tinka ir sūduviams: jie išliko istorijoje, vietovių pavadinimuose, kalbos subtilumuose, kultūros artefaktuose. Vieni iš jų mums kažką sako, kiti kelia sunkiai paaiškinamą nerimą, tretį užduoda vien mįslės, į kurias ieškome, nors ne visada randame, atsakymo.

Pasiklausykime, ką apie mūsų tautos artimus giminaičius rašė kryžiuočių metraštininkas ir kryžiaus žygių į aisčių žemes liaupsintojas

Petras Dusburgietis: „Sūduviai (t. y. jotvingiai – red. past.) patys tauriausieji, pranokę kitus ne tik papročių kilnumu, bet turtais bei galybe. Mat jie turėjo šešis tūkstančius raitelių ir galybę kitokių karių <...>. Savo svečiams jie rodo nepaprastą lipšnumą, ir vargu ar kada jų namuose rastumei tokių valgių ir tokių gėrimų, kuriais šia proga nepasidalytų su savo svečiu. Jiems rodo, jog svečių būsią neužtektinai pamylėję, jei jis negersias iki apsvaigimo“. Ar ne į dabartinius džūkus perėjo šios senovės sūduvių savybės?

Lenkijos teritorijoje Užnemunė, buvusi Suvalkų gubernijos dalis, vadinama *Suwalczynna*, kas išvertus į lietuvių kalbą būtų Suvalkija. Išėitų, esama dviejų Suvalkijų, viena Lietuvoje, kita – dabartinės Lenkijos teritorijoje. Tiesa, pietvakarių Lietuvos nemaža dalis lietuvių kratosi to dirbtinio ir tik nuo XIX a. vidurio priliptusio Suvalkijos vardo ir norėtų, kad jų krašto pavadinimas būtų siejamas ne su buvusia Suvalkų gubernija, bet su senovės sūduviais.

■ Nukelta | 12 p.

IŠTAKOS

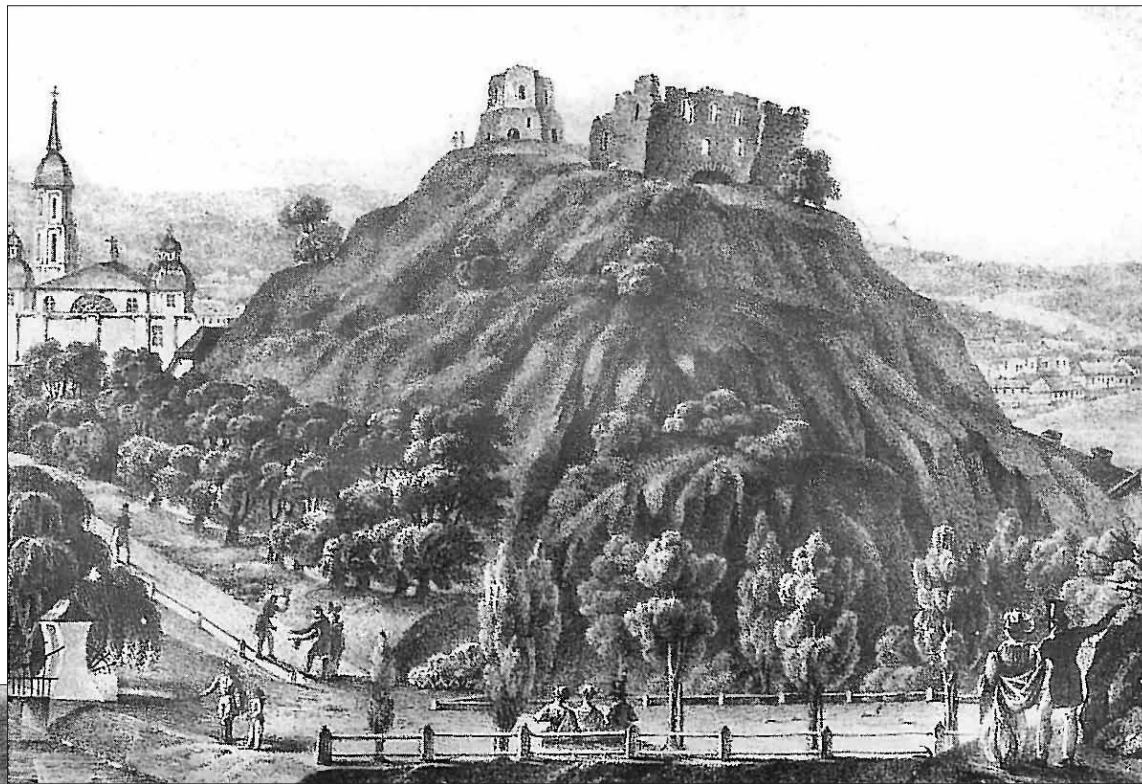
Bėgantis laikas neišblukino šio mokslo vyro vardo (2)

Stanislovo Bonifaco Jundzilo 250-osioms gimimo metinėms

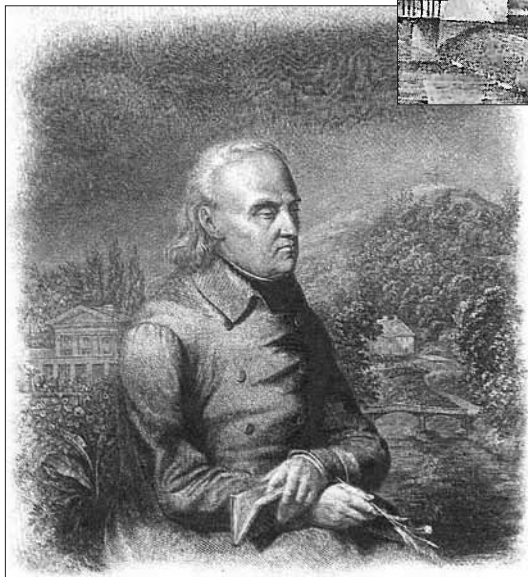
Pabaiga, pradžia Nr. 11

Gegužės 5–6 d. Vilniaus universitete vyko žymaus Lietuvos gamtininko, botaniko profesoriaus Stanislovo Bonifaco Jundzilo (1761–1847) gimimo 250-osioms metinėms skirta tarptautinė konferencija „Gamtos mokslai XIX a. pradžioje, jų raida ir sąsajos su šiandiena“. Šio mokslininko garbingai sukakčiai paminėti senosios *Alma mater* bibliotekos Baltojoje salėje buvo atidaryta turininga paroda.

Po konferencijos „Mokslo Lietuva“ suteikė tribūną laikraščio puslapiuose svarbiausiems konferencijos organizatoriams – Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direktorei **Audronei KASPERAVIČIENEI** ir rezervato direkcijos vyriausiajai specialistei, Mykolo Romerio universiteto docentei soc. m. dr. **Angelei Danutei**

Pilies kalnas nuo Plikojo kalno, (1831)

K. Ripinskis. S. B. Jundzilo portretas Botanikos sodo fone (Plieno raižinys, 1850)

ČEPĖNAITEI bei Vilniaus universiteto Botanikos sodo direktoriui dr. **Audriui SKRIDAILAI**. Gaila, bet dėl užimtumo A. Kasperavičienė negalėjo šiai diskusijai skirti daugiau laiko, tad antroje pašnekesio dalyje profesoriaus **Stanislovo Bonifaco JUNDZIL**O veiklą ir indėlį į Vilniaus universiteto botanikos sodo kūrimą nagrinėsime jau tik su dviem likusiais pokalbio dalyviais.

Jame tilpo ir reikėsi geriausi epochos broožai

Mokslo Lietuva. *Apgailėstaudami, kad pokalbio dalyvių sumažėjo, kartu galime pasidžiaugti, kad nemažai jau spėta pasakyti pirmoje šios diskusijos dalyje. Kokią išvadą jau galime padaryti?*

Audrius Skridaila. Buvo išsakyta mintis, tinkanti apibendrinimui: Žanas Emanuelis Žiliberas ir Johanas Georgas Forsteris pasėjo sėklą, o Stanislovas Bonifacas Jundzilas ją išaugino, išpuoselėjo sodą.

ML. *Ar galima teigti, kad nuo S. B. Jundzilo prasideda nauja Vilniaus universiteto Botanikos sodo kūrimo kokybė? O gal jo veikla tebuvo tik jo pirmtakų į Vilnių atneštųjų idėjų tąsa ir įgyvendinimas?*

Angelė Čepėnaitė. Universitete nuo jėzuitų laikų įsitvirtino tradicija kviešti į universitetą profesorius iš įvairių šalių, o S. B. Jundzilas siekė įrodyti, kad vietiniai žmonės nėra nė kiek ne prasčiau ir gali ne mažiau sėkmingai

pasitarnauti mokslui ir kraštui. Buvo atvejų, kai Jundzilas net pykosi su universiteto vadovybe, nes ši pirmenybę dažniausiai teikdavo atvykėliams kitataučiams.

ML. *S. B. Jundzilo asmenyje bene pirmą kartą aiškiai pasireiškia užsieniečių kritika, keliama mintis, kad būtina ugdyti vietinius žmones, kurie ne kiek ne prasčiau, o daugeliu atvejų ir geriau galės atlikti jiems mokslo keliamas užduotis. Išties reikia ne viršūnėlėmis džiaugtis, bet ugdyti ir puoselėti šaknis, ką ir darė Jundzilas.*

A. Čepėnaitė. S. B. Jundzilas išsiskyrė dideliu ir, matyt, sveiku kritiškumu. Jis įrodinėdavo vietinių žmonių ugdymo svarbą, kritikuodavo universitetų vadovų norus matyti tik profesorius iš užsienio. Buvo atkaklus žmogus, beje, tai rodo ir jo jaunystės kelionė pėsčiomis iš Vilniaus į Raseinius „su noviciato drabužiais ir prasta avalyne“, maitinosi vien duona, nes nedrįso elgetauti. Buvo rugsėjo mėnuo, o Jundzilas nupėdino mokytojauti į Raseinius, kur buvo paskirtas. Mat, iš Ščiutino į Vilnių atvyko „ekipažu“ – pora kaimo arkliukų ir jaunesniu už save kaimo vaikinuku – vadeliotoju, pasamdytu už 8 rublius, o iš Vilniaus į Raseinius keliauti pinigų neliko.

A. Skridaila. Garsiojo Jozefo Franko, vieno iš tų užsieniečių, pasakymas net įsitvirtino tarp vilniečių: „Jundzilas ypač nemėgsta užsieniečių, o aš pridėčiau – kad ir visos žmonių giminės“. Veikiausiai ne be pagrindo tokia išvada atsirado.

A. Čepėnaitė. Savo ruožtu S. B. Jundzilas J. Franką laikė labai lengvabūdišku, esą šis iš Vienos atvažiavo tik linksintis.

ML. *Turint tokią žavingą žmoną, kaip Kristina Gerhardi, Vienos operos solistę, tokiam energingam profesoriui kaip Jozefas Frankas tik ir linksintis. Nepaisant kritiško Jundzilo požiūrio, J. Franko iniciatyva tuo metu buvo įsteigta Vilniaus medicinos draugija, Medicinos institu-*

tas, Vakcinacijos institutas, „Motinystės“ institutas. Tokių įstaigų nebuvo kitose Europos valstybėse. Vadinasi, Vilniuje Jozefas Frankas ne vien linksminosi, bet ir padarė darbus, kuriuos su pagarba prisimename ir po dviejų šimtų metų. Matyt, kritišką S. B. Jundzilo požiūrį lėmė šių asmenybių temperamentų skirtumas, o gal ir Lietuvos klimatas, kuris juk turėjo įtakos vietinių žmonių būdai.

A. Čepėnaitė. Nepamirškime, kad S. B. Jundzilas buvo kunigas, sielovados darbą dirbo Bistryčios, Nemenčinės, Merkinės parapijose, Šv. Jonų bažnyčioje Vilniuje, Vilniaus katedros šv. Kazimiero koplyčioje, kurioje dirbo iki mirties. Jam buvo siūlomos pareigos ir Vilniaus Katedroje, bet dėl didelio užimtumo moksle tų pareigų jis atsisakė. Nuvykęs į Nemenčinę, kun. S. B. Jundzilas pamatė slegiantį vaizdą – labai

jaunuoliai galėtų studijuoti pijorų mokykloje. Pinigai buvo pervesti į Lietuvos bajorų mokyklą su sąlyga, kad ši minėtiems studentams mokėtų stipendijas. Jis siekė suteikti galimybę mokytis neturintiems jaunuoliams. Gamtos istorijos kursą jis pradėjo dėstyti dar 1790 m. Vilniaus pijorų mokykloje, vėliau šį kursą dėstė ir Vilniaus universitete Gamtos istorijos katedroje.

A. Skridaila. Gamtos istorijos kursas aprėpė daug gamtos mokslų – botaniką, zoologiją, geologiją, mineralogiją. Šia tema pranešimą S. B. Jundzilo 250-osioms gimimo metinėms skaitė mūsų kolega Piotr Köhler iš Krokuvos. Jis apibūdino XIX a. pradžios botanikos mokslus Vilniuje ir Krokovoje. Lenkų tyrinėtojai mano, kad to meto Vilnius gamtos mokslų plėtojimų srityje bent 30 metų buvo aplenkęs Kroku-

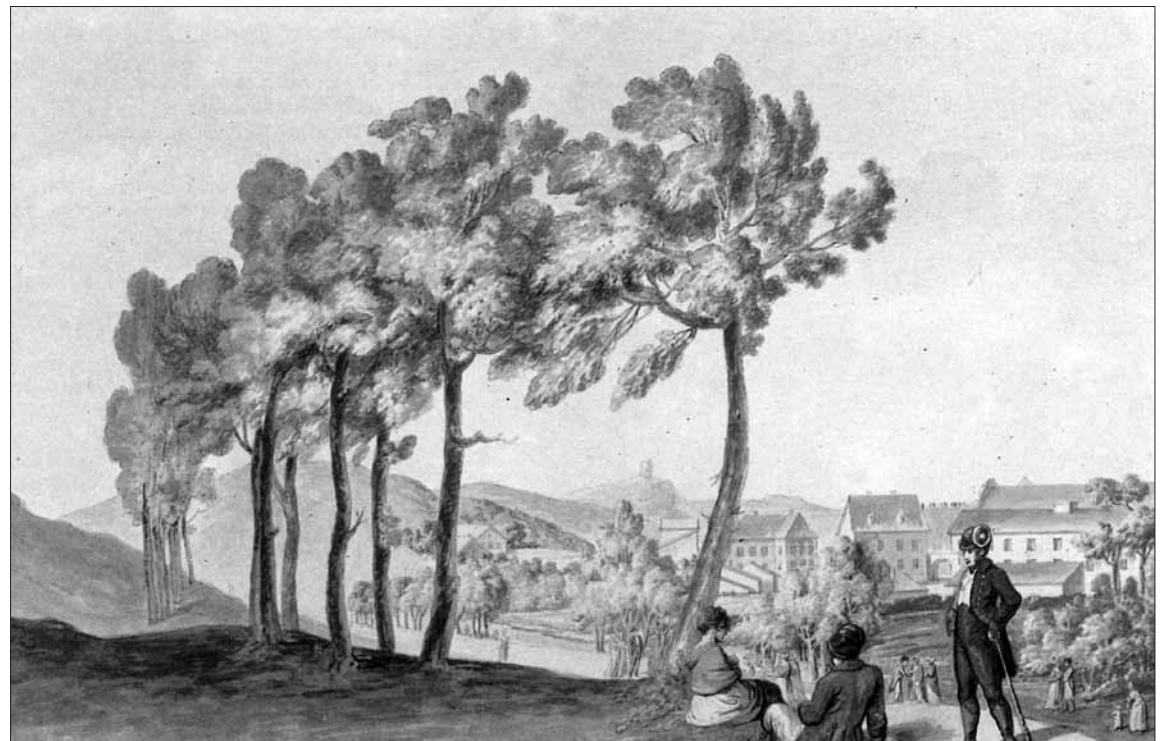
modelį, įkurdamas Teologijos fakultetą. Vilniaus universitetas XIX a. pradžioje gerokai aplenkė garbingą Krokuvos universitetą – tai S. B. Jundzilo pastangų vaisius. S. B. Jundzilą galima vadinti Lietuvos europintu botanikos ir gamtos mokslų srityje, jo vadovaujama botanikos sode studentai mokėsi nuo pavasario iki rudens.

Briliantinis žiedas iš imperatoriaus rankų

ML. *Epochos priekyje esančioms asmenybėms paprastai kelias ne rožėmis klotas, tenka įveikti daugybę prietarų visuomenėje, o mokslo bendruomenė dažnai nepatikliai žvelgia į neįprastas naujoves.*

A. Čepėnaitė. Panašiai yra buvę ir S. B. Jundzilui. Kai jis savo rankraštyje „Botanikos pradmenys“ rašė apie augalų lytiškumą, susidūrė su obskurantizmu ir nenorė tas idėjas priimti. Vadovėlių teko išleisti Varšuvoje. Už šį vadovėlių, skirtą naudoti visose mokyklose bei Vilniaus ir Gardino gubernijų gimnazijų aukštesnėse klasėse Rusijos imperatorius Aleksandras I S. B. Jundzilą apdovanojo briliantiniu žiedu. Beje, Aleksandras I lankėsi S. B. Jundzilo vadovaujama Vilniaus universiteto botanikos sode 1812 m. balandžio 19 dieną. Tai buvo karo su Napoleonu Bonapartu išvakarės.

Šiame mokslo žmoguje tilpo daugelis pažangiausių tos epochos broožų. Buvo plačių mokslinių interesų, labai darbštus, veiklus ir atsakomybę jaučiantis žmogus, dėjęs daug vilčių į jaunimo studijas. Savo bendrapardį Juozapą Jundzilą (1794–1877) S. B. Jundzilas savo lėšomis siuntė stažuotis į užsienį, šis 1817–1820 m. studijavo Vokietijoje, Olandijoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje. Grįžęs 1821 m. Juozapas Jundzilas surengė ekspediciją tyrinėti Lietuvos centrinės, vakarinės ir šiaurinės dalies gamtą, florą, rinko augalų rūšis, parengė universitetui atskaitą, kurioje

Josef Peszka. Sereikiškės, (1808)

nuskurdusius valstiečius, todėl tiems varguoliams jis daug padėjo – apie tai jis rašo savo prisiminimuose.

S. B. Jundzilas buvo labdaringas žmogus, dviems studentams skyrė 15 tūkst. rublių asmeninių lėšų, kad

vos universitetą, nors šis buvo įkurtas gerokai anksčiau: 1364 m. Kazimieras III Didysis pagal Padujos ir Bolonijos universitetų modelį įkūrė Krokuvos akademiją, o karalius Jogaila 1400 m. akademiją reformavo pagal Sorbonos

nurodė, jog ekspedicijoje buvo apibūdinta apie 1 000 augalų ir apie 200 vabzdžių rūšių, surinkta daugiau nei 700 augalų herbaras ir pagaminta puiki vabzdžių kolekcija. Pasinaudodamas savo ir kitų botanikų – Ž. E. Žilibero,

S. B. Jundzilo, V. Beserio sukaupia medžiaga, J. Jundzilas parengė vadovėlį „Laukinių ir kultūrinių Lietuvos, Volynės, Podolės ir Ukrainos augalų aprašymas“ (lenkų kalba, 1830 m.). Tai jis tęsė savo pirmtako ir mokytojo S. B. Jundzilo pradėtą darbą, 1824 m. perėmė iš jo išpuoselėtą Vilniaus universiteto botanikos sodą ir iki 1832 m. vadovavo jam ir universiteto Botanikos katedrai. Botanikos sode J. Jundzilas augalų rūšių skaičių padidino iki 7 660 (1829 m.).

ML. S. B. Jundzilas savo sūnėnui Juozapui atvėrė kelią į didįjį mokslą?

A. Čepėnaitė. Jokių jų giminystės ryšių neatsekta, abu Jundzilai buvo tiesiog bendrapavardžiai. J. Jundzilas gimęs Gardino srityje, Gormanuose. Konferencijos pranešėjas P. Köhler iš Krokuvos, nustatinėdamas abiejų Jundzilių genealogiją, jokios judviejų giminystės nerado.

A. Skridaila. Gal ir taip, nors esu girdėjęs ir apie judviejų tam tikrą giminystės ryšį.

Ar lietuviškumas ir aristokratiškumas suderinami?

ML. P. Köhler savo pranešime pabrėžė skirtumą tarp Krokuvos ir Vilniaus universitetų botanikos sodų raidos. Girdi, Krokovoje sodą formavo vietiniai lenkai botanikai, o štai Vilniuje – iš užsienio atvykę mokslininkai. Kad S. B. Jundzilas kaip tik ir buvo vietinis žmogus, nebuvo pabrėžta. Kai kam „vietinis“ reiškia lenką, bet pati Jundzilių pavardė veikiausiai turi sąsają su jotvingių kalbiniu paveldu. Ką apie tai galėtum pasakyti mūsų pašnekovai?

A. Skridaila. Mes dažnai leidžiame į genetinius tyrimus, kai šiuo atveju jie gal visai nėra svarbūs. Dažnai bandomė išsidalyti paveldą, kuris yra bendras kelioms tautoms. Beje, ir pats S. B. Jundzilas yra pasakęs žodžius, kuriuos perpasakoti galėčiau šitaip. Girdi, gerokai amžiaus įgavęs ir pasaulyje pasitrynęs, jis įstengė atsikratyti valstietiško, t. y. liaudiško įpročių, įgijo aristokratiškų manierų ir padoriai elgiasi viešumoje... Aišku, turėjo mintyje jam įtaką padariusią lietuviškąją aplinką.

Matyt, galima buvo ir taip vertinti tą lietuviškąjį palikimą jo maniere. To meto elitas Lietuvoje kalbėjo lenkiškai, o vartojamoji kalba savaime primeta atitinkamas bendravimo formas. Šiuo atveju būtų sunku dalytis tuo palikimu, kuris teisėtai turėtų priklausyti kelioms tautoms. Jeigu paskaitysime Vandą Grenbecką (Wanda Grębecka), tai jai S. B. Jundzilas be jokių abejonių ir išlygų yra lenkas. Net ir knygos pavadinime tai pabrėžiama – „Stanislavas Bonifacas Jundzilas – žymus lenkų švietimo epochos mokslininkas (1761–1847)“ („Stanisław Bonifacy Jundziłł – wybitny uczony polskiego oświecenia“). Ieškodami lenkiškų šaknų kai kurie lenkų tyrinėtojai taip įsijaučia, kad nepripažįsta, jog mokslininkas galėjo būti kilęs ir visai iš kitos tautos.

ML. Pritariu gerbiamajam daktarui Audriui, kad esama paveldo, kuris teisėtai turėtų priklausyti kelioms tautoms. Tačiau būtent todėl ir turime suvokti savo lygias teises į paveldą, kuris ir mums priklauso ne kiek ne mažiau už tuos, kurie net knygos viršelyje pabrėžia priklausomybę tik vienai tautai. Kodėl Lietuvos gamtininkai neparašo knygos apie savąjį švietimo epochos gamtininką, kodėl lengvai visus prioritetus atiduoda kitų šalių mūsų mokslininkų veiklos ir gyvenimo tyrinėtojams?

A. Čepėnaitė. Konferencijoje kai kurie Lenkijos kolegos, tegu ir ne vie-

šai, bet išsakė kitokį požiūrį į to meto tautinę priklausomybę. Užkulisyje išgirdau svečius besikalbant: „Bet tuo metu juk buvome viena tauta“. – „Taip, bet jiems nereikia šito sakyti“. (Juokiasi). Betgi XIX a. tautinio identiteto klausimai jau seniai išspręsti moksliniame diskurse, ir nesinori „užkliūti

Šalies, kuri pasauliui davė Karlą Linėjų, atstovė – Švedijos ambasadorė Ulrika Cronenberg-Mossberg sveikina S. B. Jundzilių skirtosios konferencijos dalyvius

už varčios ir pradėti nuo pradžios“! S. B. Jundzilo darbai buvo reikšmingi Lenkijos mokslinės minties plėtotei – tai pripažintas istoriografijos faktas. O ką pasakytume apie Austriją? Juk S. B. Jundzilas, išvykęs į Austriją, kaip buvo įpratęs Lietuvoje, tik radęs laisvą valandėlę, herbarizavo augalus Badene, Priel, Modling, Tornbach, kitose vietovėse. Gerai žinomos S. B. Jundzilo išvykos su studentais į Ščiutiną dabartinėje Baltarusijos teritorijoje sudarinėti augalų herbariumą. Prisiminkime taip pat S. B. Jundzilo glaudžius ryšius su Kremeneco botanikos sodu Ukrainoje. Ir nepamirškime jo išvaikščių takelių Vilniuje, Raseiniuose, Merkinėje, Dūkštose, Prienuose, Stakliškėse, Gražiškėse, Paluknėje ir kituose Lietuvos kampeliuose. Gal tai padės suprasti, kodėl mums visiems S. B. Jundzilas ir jo veikla labai brangūs.

A. Skridaila. Šiandien mums svarbiau studijuoti šio mokslininko paveldą, geriau suvokti, ką jis yra padaręs ir mums palikęs. Jo mokslines ir kitokias idėjas toli gražu dar ir šandien suvokiame nepakankamai. Aristokratiška visad stengėsi kuo nors išsiskirti. Mūsų nelaimė, kad bendros valstybės „broliai“ buvo kitakalbiai ir kitataučiai. Net ir lenkų literatūrinė kalba, jos visos formos pačioje Lenkijoje taip sparčiai nesivystė kaip čia, Vilniuje. Matyt, vietos aristokratiška, tautos žiedas, visais įmanomais būdais siekė išsiskirti nuo savo aplinkos, paprastos liaudies, t. y. lietuvių. Tas procesas labai sparčiai vedė prie nutautėjimo.

Prisiminkime ir XX a. pirmos pusės tautinės savivokos procesus, vykusių Lietuvoje. Žymusis gamtininkas Tadas Ivanauskas, tuo metu dar jaunas vyras ir visai nežymus, kartą ėjo per mišką ir susitiko valstietį. Šis pasiūkino ir kažką pasakė lietuviškai. T. Ivanauskui pasidarė gėda, kad jis, būdamas lietuvis, nesupranta savo tautos kalbos. Mat augo aplinkoje, kur lietuviškai nekalbėta. Tas susitikimas jam taip kritė į širdį, kad jis ne tik išmoko lietuviškai, bet ir tapo didžiausiu savo tautos patriotu.

ML. Bet kiti du Tado Ivanausko broliai prie tautos kamieno negrįžo, vienas taip ir liko lenkas, o kitas – gudas. Trys broliai – trys tautybės.

A. Skridaila. Tai skaudi mūsų tautos ir krašto istorija, kurią reikia žinoti.

A. Čepėnaitė. Aš priminsiu S. B. Jundzilo prisiminimų žodžius, kad jam gyvenant Ščiutine Lietuvos Scipionų šeimoje, jų bajoriškoje draugijoje, jis įsisavino gražų bendravimo būdą ir visiškai atrato „nuo paplitusių provincialių pasakymų ir išsireiškimų, būdingų mano žemiečiams lietuviams“. Tai, žinios ir puoselėjamos geros bajorų luomo manieros buvo įsisavinamas dalykas!

A. Skridaila. Vilniaus universiteto botanikos sodas tuo ir yra įdomus ir geras, kad jį kūrė daugelio tautybių žmonės. Ir šiandien tebekuria daugelio tautybių atstovai, bet kas galėtų teigti, kad ne lietuviai kuria.

A. Čepėnaitė. Ar ne viso pasaulio augalai kuria botanikos sodą? Juk botanikos sodai visuomet didžiuojasi savo tūkstančiais augalų.

A. Skridaila. Kartais manęs paklausia, kas svarbiausia botanikos sode, tikėdamiesi, kad atsakysiu – augalai. Labai gerai apmąstęs atsakingai galiu pareikšti, kad svarbiausia kiekviename botanikos sode – žmonės. Jei nebus augalus mylinčių žmonių, tai nebus ir augalų, nes augalai daugeliu atvejų patys neuauga. Štai neliko gamtininkų, botanikų – ar daug dabartiniame Sereikiškių parke išliko augalų?

Ar sugebame pagerbti krašto sodų kūrėjus

ML. Argalima teigti, kad S. B. Jundzilas buvo visa galva pranašesnis už kitus to meto Lietuvos gamtininkus?

Vilniaus pilių valstybinio kultūrinio rezervato direktorė Audronė Kasperavičienė, Vilniaus universiteto Botanikos sodo direktorius dr. Audrius Skridaila, Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Botanikos ir genetikos katedros prof. habil. dr. Jonas Remigijus Naujalis ir tos pačios katedros dėstytoja, doc. dr. Jonė Rukšėnienė S. B. Jundzilo 250-mečio parodoje

A. Skridaila. S. B. Jundzilą ir Vilniaus universiteto botanikos sodo profesorius labai gerbė, su jais konsultavosi pirmasis Lietuvos floros tyrinėtojas kunigas, gydytojas ir botanikas žemaitis Jurgis Ambrozijus (Ambrazėjus) Pabrėža (1771–1849), kurio 240-ąsias gimimo metines šiemet minime. Jis apie 1811–1815 m. konsultavosi su Vilniaus botanikos sodo profesoriais tyrinėdamas Žemaitijos florą.

Arba štai Vilibaldas Beseris (Beser, 1784–1842), vokiečių botanikas, kuris dirbdamas Kremenčine (Kremenec) rodė S. B. Jundziliui didžiulę pagarbą. Beseris net aptiktąjį mokslui nežinomą erškėtį pavadinimo mūsų kraštiečio vardu – *Rosa jundzilii Besser*.

To meto mūsų tautiečius mokslino prancūzai, austrai, vokiečiai ir kitų tautų

profesorai. Nuo S. B. Jundzilo prasideda mūsų krašto žmonių iškilimas, nors Lietuva ir buvo praradusi valstybingumą. Galima prisiminti floristinių tyrimų organizatorių, farmacinių Johana Frydrichą Volfgangą (1776–1859), susižavėjusių vaistažolėmis turtingomis Paluknio pievomis palei Luknos upę ir Paluknyje įsteigusio pirmą vaistinę. Arba štai botanikas, entomologas Stanislovas Gorskis (Stanisław Batys Górski, 1802–1864), kuris 1832 m. uždarius Vilniaus universitetą iki 1840 m. vadovavo botanikos sodui kaip Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos darbuotojas. Jei ne 1831 m. pralaimėtas sukilimas, visai galimas dalykas, kad S. B. Gorskis būtų pasaulyje tapęs labiau žinomomis ir už S. B. Jundzilą. 1840 m. sodas perėjo Vilniaus generalgubernatoriaus žinion, vertingiausi augalai buvo išvežti į Kijevo ir Tartu universitetus arba išparduoti, o sodas tapo miesto parku. Taip nelaimingai susiklostė mūsų krašto aplinkybės ir likimas, nors buvo pasėta labai gera sėkla. 1832 m. uždarius Vilniaus universitetą, užgeso svarbiausias krašto žiburys, bet mokslo šviesa jau buvo paskleista.

Kita įdomi asmenybė, kuri kažkodėl lyg ir neminima tarp mūsų krašto mokslo žmonių – tai Juozapas Strumila (Józef Strumilla, 1774–1847), Lietuvos teorinės sodininkystės pradininkas. Savo palikimu jis gal net lenkia S. B. Jundzilą. J. Strumila prie Vilniaus įveisė didelį moksliai tvarkomą sodą, o svarbiausia, kad išleido puikią knygą „Šiaurės sodai“ (lenkų kalba). Pirmas leidimas 1820 m., o iš viso šios knygos buvo septyni leidimai. Po 1831 m. sukilimo rusų valdžios buvo represuotas, bet grįžęs iš tremties jis ir toliau domėjosi augalais, sodais. Po jo mirties knyga „Šiaurės sodai“ buvo papildoma ir perspausdinama, tapo tarsi iš naujo parašyta

A. Skridaila. Sodų gatvėje yra nedidelis skverelis, kur būtų galima įprasminti J. Strumilos atminimą. Jo skleistoji botaninė šviesa išties nusipelnė pagarbos ir įamžinimo, nežiūrint, kad J. Strumila su Vilniaus universiteto botanikos sodu ir nesusijęs. Kai kalbėjome, kad Vilniuje dingsta žaliosios zonos, reiktų pagalvoti, kaip išsaugoti dar esančias.

A. Čepėnaitė. O kodėl nesurengus Jundzilo rožių šventės, kai pražysta *Rosa jundzilii Besser*? Esu tikra, kad nemažai vilniečių ateitų pasižiūrėti, kaip ši erškėtrožė pražysta.

Archyvų tyrinėjimų svarba

ML. Kažkur iš pasqmonės man kirba mintis, kad Jūs, gerbiamasis Audriau, tyrinėjote S. B. Jundzilo archyvą, jo susirašinėjimus su kitais to meto gamtininkais.

A. Skridaila. Šia tema daug metų domiuosi, ir dabar nuvykęs į kitą šalį stengiuosi vieną kitą dalyką patyrinėti. Visa bėda, kad tie archyvai išblaškyti. Visiems mums būtų svarbi užduotis patyrinėti, kas saugoma kad ir apie S. B. Jundzilą įvairių šalių archyvuose. Didelė dalis tų archyvų kaip tik Rusijoje ir „nukeliavo“, kai Vilniaus universitetas buvo uždarytas. Man teko studijuoti Vilniuje likusius S. B. Jundzilo archyvus, taip pat Krokovoje esančią jų dalį. Konferencijoje mokslininkai iš Ukrainos perskaitė turiningą pranešimą apie tai, kad ir Ukrainoje esama kai kas iš S. B. Jundzilo paveldo. Pranešime „Istoriniai Šv. Vladimiro Kijevo universiteto Botanikos sodo formavimosi aspektai (pirmoje XIX a. pusėje)“ kolegos ukrainiečiai kalbėjo apie Kijeve saugomus S. B. Jundzilo laiškus Vilibaldiui Beseriui. Pastaruoju metu patys ukrainiečiai tuos laiškus yra publikavę, ir tai svarbiausia.

ML. Kas iš S. B. Jundzilo paveldo saugoma Krokovoje?

A. Skridaila. Mačiau dalį S. B. Jundzilo dokumentų Krokuvos Jogailaičių universiteto archyve. Tai mokslininko rankraščiai, Vilniaus universiteto botanikos sodo augalų sąrašai ir pan. Unikalus net Europos mastu yra S. B. Jundzilo pirmieji sėklų mainų katalogai iš įvairių to meto Europos universitetų botanikos sodų. Daug ten yra rankraščių sąrašų – „Index plantarum“, kai jie dar nebuvo spausdinami. Botanikos sodai keisdavosi gyvais augalais ir sėklomis, tie sąrašai buvo ne kiek ne prastesni už kitų Europos botanikos sodų sąrašus. Pagal juos galima lyginti ir įvertinti, koks kurio sodo lygis tuo metu buvo.

Slėnis „Nemunas“: naujos galimybės Lietuvos jaunimui

Gedimino Žemličko nuotrauka

„Mokslo Lietuvos“ pašneko-vas – Lietuvos žemės ūkio universiteto (LŽŪU) rektorius, Asociacijos „Slėnis Nemunas“ Tarybos pirmininkas, profesorius, daktaras Antanas MAZILIAUSKAS.

LŽŪU rektoriumi išrinktas š. m. kovo 25-ąją. Studijas baigė šioje aukštojoje mokykloje (tada Lietuvos žemės ūkio akademija) 1977 m., įgijo inžinieriaus-hidrotechniko specialybę. Nuo 1983 m. – technikos mokslų kandidatas (nostrifikuotas daktaras), 1989 m. – docentas, 2008 m. – profesorius. Turi 33 metų pedagoginės veiklos patirtį, LŽŪU yra dirbęs Tarptautinio skyriaus

viršininku, buvo fakulteto dekanu, universiteto plėtros prorektoriu. Žemės ūkio ministerijoje ėjo Melioracijos ir aplinkos apsaugos skyriaus viršininko, Žemės ūkio ir maisto departamento direktoriaus pareigas. Tapo verslo konsultacinės įmonės generaliniu direktoriumi, dėstė Alžyro LDR Hidrotechnikos aukštojoje nacionalinėje mokykloje, buvo katedros vedėju. Įgijo strategijų rengimo ir planavimo, derybų patirtį Pasaulio banko ir Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacijoje (FAO), taip pat turi ekspertinės veiklos patirties užsienio valstybėse.

Kas slėniui yra universitetas

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis Rektoriau, sveikindamas Jus kaip išrinktąjį Lietuvos žemės ūkio universiteto rektorių, iškart paklausiu: ką universitetui reiškia „Nemuno“ slėnis, ir kas slėniui yra universitetas?

Antanas Maziliauskas. Karštai palaikau „Nemuno“ slėnio idėją ir esu tikras, kad LŽŪU yra labai svarbus slėniui. Pirmiausia tuo, kad universitete turime visus tris slėniui būtinus komponentus – mokslą, studijas ir glaudžią ryšį su verslu. Savo darbais, renginiais, parodomis, žinių sklaidos seminarais ir kitomis priemonėmis kaimo versluose, reikalauose ir apskritai visoje maisto gamybos grandinėje esame labai svarbus dalyvis.

Ką reiškia slėnis universitetui? Pirmiausia naujas atsiveriančias galimybes, kurias privalome panaudoti. Keldamas savo kandidatūrą rektoriaus rinkimuose ir mąstydamas apie būsimą veiklos programą bandžiau apibūdinti mūsų gyvenamojo meto iššūkius ir mėginiau formuluoti atsakymus, ar tuos

iššūkius galėtume priimti kaip naujas galimybes universitetui.

ML. Ir kokią suformulavote išvadą? Beje, kokius svarbiausius iššūkius jaučiate?

A. Maziliauskas. Tai ir globali klimato kaita, ir didėjantis maisto poreikis pasaulyje, atsinaujinančių ir taujančių energijos išteklių naudojimo, bioenergetikos plėtra – tai tie iššūkiai, kurie vienaip ar kitaip mūsų veiklai duoda tam tikrą veiklos kryptį.

ML. Kryptį modernizuojant ir žengiant koja kojon su laiku?

A. Maziliauskas. Visai teisingai, tik jokia būdu ne pėdinant iš paskos, bet žengiant su laiku ir įtakojant kai kuriuos procesus. Tą galima daryti panaudojant turimą kompetenciją ir savalaikišku dalyvavimu įvairiuose gyvenimo procesuose.

Universiteto misija taip pat turi keistis

ML. Vargu ar šioms labai teisingoms nuostatomis kas nors galėtų paprieštarauti, nebent klastingai paklaustų: kokią potencialą turi šiandieninis LŽŪU, siekiantis imtis tokios ambicingos veiklos? Pagaliau, kaip žadate atsiliepti į laiko iššūkius?

A. Maziliauskas. Visada esu labiau optimistas, negu skeptikas ar pesimistas. Kai kalbuosi su universiteto darbuotojais, mokslininkais, visada pabrėžiu: „Žiūrėkite, mes turime padarytų labai gerų darbų, nors apie juos mažai žino kiti, kartais mažai žinome ir mes patys,

kas vyksta gretimuose universiteto rūmuose ar net kitame koridoriaus gale. O juk tie darbai gali turėti labai svarbų poveikį kitiems. Turime gerą potencialą, puikių asmenybių. Žinoma, mūsų darbuotojų patirtis ir sugebėjimai yra skirtingi, bet fakultetų ir mokslo sričių visuma sudaro solidžią jėgą, tik reikia ją teisingai nukreipti, pritaikyti svarbiausioms užduotims spręsti“. Kai aiškiai susitarsime, kokia kryptimi eisime, ką norime ir galime padaryti, atsiradus darbuotojų motyvacija, net ir tų žmonių, kurie ligi šiol nesuprato, kad jie gali būti pastebėti ir taip pat svarbūs.

Universitete mes pakoregavome ir savo misijos sampratą, kad visi suprastų, kokią vaidmenį esame užsimoję vaidinti. Mes aiškiai sakome, kad skleidžiame žinias ir dirbame taip, kad Lietuvos žmonės turėtų saugų, sveiką ir pakankamą maistą, visavertę gyvenamąją aplinką. Vadinasi, esame visiems Lietuvos žmonėms reikalingi ir svarbūs, o jeigu taip, tai nuo studento iki dėstytojo ir profesoriaus visiems turi būti aiški veiklos motyvacija. Tik tada žmogus galės tobulėti savo profesinėje veikloje ir kaip asmenybė, taip pat aiškės, ko mūsų veikloje stinga, kur privalome pasitempti, tobulėti, kokiose grandyse mums svarbu išsiugdyti naujų mokslo pajėgų.

Norime didinti LŽŪU veiklos tarptautiškumą, kvieisti studijuoti iš užsienio šalių daugiau studentų, bet tuojau išgirstame abejonių: ar užteks reikiamos kvalifikacijos dėstytojams? Net jeigu šiandien ir ne visai užtektų, turime 60–70 proc. reikiamo potencialo, tai dalį dėstytojų juk niekas netrukdo pasitelkti iš šalies. Svarbu įgyti aiškią motyvaciją ir pasitikėjimą savo jėgomis, suvokti savo kaip aukštojo mokslo ir studijų institucijos svarbą. Visa tai turėdami suvoksime, kokių sričių ir krypčių kvalifikuotų dėstytojų mums svarbu užsiauginti ir kokias naujas užduotis būtina spręsti.

ML. Ar ne panašiai veikė Nepriklausomybės pradžioje vos tik atsikūręs Vytauto Didžiojo universitetas?

A. Maziliauskas. Būtent. Pradėję darbus, bendraudami ir kooperuodamiesi su kitomis aukštosiomis mokyklomis bent žinosime, kokių naujų krypčių specialistų mums reikia. Šiuo metu mums svarbu savo studentams, dėstytojams ir profesoriams suteikti „sparnus“, kad jie patikėtų, jog yra vertinami, reikalingi universitetui ir šaliai, o „Nemuno“ slėnis jiems atveria naujų galimybių savo idėjas įgyvendinti.

Žmogiškojo veiksnio svarba

ML. Apatarėme daugiau idėjinę Jūsų, kaip rektoriaus ir Asociacijos „Slėnis Nemunas“ Tarybos pirmininko siekiamybę. Pradedate savo veiklą nuo darbuotojų ir studentų motyvacijos žadinimo, savo reikalingumo suvokimo. Jau antri metai, kai „Nemuno“ slėnis veikia. Kokie, Jūsų nuomone, darbai šiandien slėnio veikloje ypač svarbūs? Kas darytina, kad slėnio projektų dalyviai „prisitrintų“ vienas prie kito, pasijustų bendraminčiais ir komanda?

A. Maziliauskas. Išties žmogiškasis veiksnys yra labai svarbus. Ligi šiol jau spėta padaryti labai svarbius darbus: įsteigtas slėnis, veikia asociacija „Slėnis Nemunas“, yra partnerių tinklas ir jis jau veikia. Pradėti vykdyti kai kurie projektai, investicijos nukreiptos į infrastruktūros kūrimą, naujas laboratorijas ir mokslo centrus. Atsiranda komandos, priskirtos konkrečioms šiuolaikinėms laboratorijoms. Šioje veikloje labai svarbūs žmogiškieji išteklių, nes darbuotojus reikės sutelkti į kūrybingus kolektyvus.

Slėnio idėja – tai atvira prieiga mokslininkų tarpdalykiniams tyrimams, studijoms ir verslui, kad būtų galima naudotis laboratorijų ir jose dirbančių mokslininkų kompetencijomis. Būtent slėnio veiklos struktūra ir padeda to atvirumo siekti. Labai svarbu bus darbas komandose, tarpdisciplininiai tyrimai, projektai. Mintyje turiu europinius Bendrosios programos (Framework) projektus, taip pat ir Lietuvos jungtinių programų projektus. Dabar mokome žmones dirbti kartu, rengti ir valdyti projektus, teikiame pagalbą tuos projektus rengiant. Taip pat labai svarbu gauti mokslo rezultatų publikavimas, sklaida, taigi ištisa darbų grandinė.

ML. Ne paslaptis, kad mūsų mokslininkai susilaukia nemažai kritikos: girdi, dar ne visi dirba ir publikuoja pagal „europinius“ kriterijus. Pagal dalyvavimą europiniuose projektuose išties atsiliekame, o jei ir dalyvaujame, tai iš projektų gerokai mažiau gauname finansinės naudos nei kitų šalių mokslininkai. Kaip LŽŪU ir „Nemuno“ slėnio dalyviai „išgyvena“ europinius reikalavimus, kaip įgyja būtiną tarptautinę patirtį?

A. Maziliauskas. Visada ieškau ir randu pozityvios patirties dalykų. Įvairaus amžiaus mokslininkų grupėse yra tarptautinės patirties turinčių mokslininkų. Visada smagu žiūrėti į vieną iš ekologinės žemdirbystės Lietuvoje patriarchų prof. Petrą Lazauską, kuris iki 80 metų dar labai aktyviai reiškėsi moksle, dalyvaudavo tarptautiniuose renginiuose. Turime ir jaunimo, dalyvaujančio tarptautiniuose projektuose, turinčio ir patirties. Išoriniuose konkursuose, taip pat ir Lietuvos mokslo fondo skelbiamuose, konkurencija didelė, bet dalyvauti būtina. Jeigu nedalyvausime, tai mūsų ten ir nebus. Tik dalyvaujant kelsime savo kvalifikacijas.

Šiandien turime labai platų partnerių tinklą kituose universitetuose, taip pat ir kitų šalių. Dideles viltis sieju su regioniniu bendradarbiavimu, turime 15 metų dalyvavimo patirtį per Baltijos šalių žemės ūkio, miškų ir veterinarijos universitetų tinklą BOVA, kuris vienija narius Latvijoje, Estijoje ir Lietuvoje. Bendradarbiaujame ir su partneriais Lenkijoje. Žodžiu, turime tarptautinio bendradarbiavimo patirties, dirbame prie bendrų projektų, kartu tobuliname studijų programas. Neabejoju, kad mums pavyks naują kolektyvą žingsnių padaryti ir tarptautinio bendradarbiavimo srityje.

Labai svarbu, kad slėnyje esame kartu su Lietuvos agrarinių ir miškų

mokslų centru (LAMMC), su kuriuo glaudžiai bendradarbiaujame, taip pat ir su savo slėnio partneriais – KTU, VDU, Mykolo Romerio universitetu, su kuriais taip pat randame bendrą kalbą.

ML. O kas kelia didžiausią nerimą?

A. Maziliauskas. Kliuvinius privalu įvertinti, kad žinotum, kaip juos įveikti, sustiprinti savo veiklą. Teisingas įvertinimas padeda teisingai šnekėtis ir su valdžia, įrodyti savo argumentų pagrįstumą. Dabar mokslinių rezultatų vertinimo sistema mums nėra naudinga, nes žemės ūkio, miškų ir kaimo plėtros tikslinėms grupėms labai svarbios yra vietinės publikacijos, mokslo populiarinimo leidiniai. Toms grupėms mes dirbame, bet joms skirtieji leidiniai kaip tik ir neturi to fundamentinio ir tarptautinio mokslinio svorio. O vertinamos tos publikacijos, kurios mūsų tikslinėms grupėms kaip tik mažiau svarbios. Teisybė visados yra per vidurį. Nesakome, kad nereikia vertinti tarptautiniuose žurnaluose skelbiamų straipsnių, bet svorio centrą vertinant reiktų šiek tiek paslinkti ir į vietines publikacijas.

Naujos galimybės studijuojantiems

ML. Lietuvos mokslo fondas skelbia šaukimus fundamentinių tyrimų projektams, o Jūs pasisakote už taikomųjų tyrimų svarbą, kaip ypač aktualią vietos tikslinių grupių žmonėms. Kaip suktis, jeigu Lietuvoje daugiau remiama fundamentika?

A. Maziliauskas. Fundamentiniai tyrimai mums labai svarbūs, nes esame universitetas. Taip pat ir pokalbio pradžioje paminėti globalaus pasaulio iššūkiai tyrinėjami juk taip pat per fundamentinius tyrimus. Jeigu nebus fundamentinių, nebus ir taikomųjų tyrimų, todėl svarbus fundamentinių ir taikomųjų tyrimų ryšys.

Europos Komisija rengiasi priimti naują universitetų reitingavimo sistemą, didelis dėmesys bus kreipiamas į taikomuosius tyrimus įvilktus į komercinį rūbą, kurių rezultatai paruošti parduoti. Kalbama apie tyrimus, kuriuos iškart būtų galima lengvai diegti. Mes taip pat manome, kad slėnyje turi atsirasti stiprus Technologijų perdavimo ir komunikacijų centras. Jis jau pradėjo veikti kaip slėnio padalinys, turėtų padėti veiklą išjudinti, o ateityje taps viešąja įstaiga. Bus įsteigtas ir verslo inkubatorius. Taigi mokslo rezultatams diegti turim susikurti efektyvų įrankį. Šalia LŽŪU IV rūmų išaugs minėtas centras su verslo inkubatoriumi, kuriame bus inkubuojamos žinioms imlios įmonės.

ML. Ar jau aišku, kokios konkrečiai tai bus įmonės?

A. Maziliauskas. Tai bus iš mokslo „išsilukštenusios“ naujos įmonės, vadinamieji „spinofai“. Jau turime tokių įmonių užuomazgų. Kalbame ir apie akademinį studentų verslumą: mums labai svarbu, kad turintys idėjų studentai ateitų su pasiūlymais ir per studijų procesą mes juos galėtume inkubuoti.

ML. *Technologijų perdavimo ir komunikacijų centro vadovė Irena Vedeikienė pasiryžusi jau ir Akademijoje veikiančios gimnazijos moksleivius pratinti teikti idėjas, kurias slėnyje jie ir būtų pratinami įgyvendinti.*

A. Maziliauskas. Jaunas žmogus, turintis verslo idėjų, tampa motyvuotas, o baigęs gimnaziją, vėliau studijas, jis norės dirbti slėnyje. Taigi mums labai svarbu jaunas žmones kuo anksčiau motyvuoti. Dabar Švietimo ir mokslo ministerijai esame pateikę keletą pasiūlymų, kaip motyvuoti žmones, kad jie liktų kaimuose, įsitvirtintų savo pradėtame versle, taip pat esame pateikę pasiūlymų dėl įvairesnių studijų finansavimo formų. Kodėl į LZŪU atnešama labai mažai „krepšelių“? Tie abiturientai iš kaimų ar ūkininkų vaikai, kurie po studijų norėtų grįžti į kaimą, į valstybės išlaikomas studijas neįstoja, nes jų pažymių vidurkis netraukia iki „krepšelio“. Tiems vaikinams ir merginoms tenka mokėti už studijas, ir taip jie dingsta iš mūsų akiračio. Todėl mes siūlome sudaryti trišalę sutartį: abiturientai pasirašo pasižadėjimą baigę studijas grįžti į kaimą, o valstybė jiems finansuoti pusę studijų kainos. Siūlome tokią lengvatą teikti ūkininkų vaikams, jauniems ūkininkams ir kaimo įmonių siunčiamiems studijuoti jaunuoliams. Gavę įmonių siuntimus taip pat galėtų pretenduoti į tokias lengvatas.

Taigi valstybė padengtų pusę studijų kainos, įmonės įsipareigotų priimti studijas baigusius jaunas specialistus, o jaunuolis būtų tikras, kad įstos ir baigs aukštąją mokyklą, po studijų gaus užtikrintą darbą. Valstybei nereikės didelių investicijų, jaunas žmogus įgis motyvaciją, o šalis – diplomuotą darbuotoją. Dabar svarstomos galimybės tokią sutartį pasirašyti su LR Švietimo ir mokslo ministerija. Mūsų studijų vieni metai kainuoja 6 tūkst. litų, valstybė prisidėtų pusę šios sumos, o per ketverius bakalauro studijų metus valstybei kainuotų 12 tūkst. litų. Tai nedideli pinigai.

Taip pat siūlome tikslines studijas skirti LZŪU studijuojantiems kaimo vaikams, panašiai kaip kad skiriama pedagogams. Toks jaunuolis įstojęs gautų „krepšelių“ arba mokėtų už studijas, bet gautų tikslinę stipendiją. Taip motyvuodami jaunimą gal pristabdytume jo bėgimą į užsienį.

ML. *Gal „Nemuno“ slėnis ilgai nei uždirbs pinigų, iš kurių galės mokėti savo stipendijas motyvuotiems studentams?*

A. Maziliauskas. Teisinga pastaba, mes taip pat svarstome, kaip dar galėtume suteikti jaunimui papildomų lengvatų. Tai jau būtų parama magistro studijų pakopos studentams, kurie pradeda ir mokslinius tyrimus. Kadangi slėnyje turime verslą ir mokslą, tai sieksime suformuoti atitinkamą fondą, iš kurio galėtume paremti gerus studentus.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2010 m. Mokslo Lietuva vykdo projektą *Mokslui, visuomenei ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraštyje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia minėtą projektą.

Bėgantis laikas neišblukino šio mokslo vyro vardo (2)

Buvusios Medicinos kolegijos kiemas (dabar Pilies g. 22) – tai pirmoji Vilniaus universiteto Botanikos sodo vieta, iš kurios S. B. Jundzilas sodą iškėlė į Sereikiškes ant Vilnios kranto

■ Atkelta iš 3 p.

A. Čepėnaitė. S. B. Jundzilas buvo klasifikavimo ir sisteminimo šalininkas. Taigi, tie jo parengti sąrašai – tai, sakyčiau, laišukai mums į ateitį. Jie neįkainojamos svarbos, kad galėtume įvertinti, kur buvome, esame, ir kur mums žengti toliau, kad išsaugotume paveldą. S. B. Jundzilas taip pat labai didžiavosi ir rūpinosi Mineralogijos kabinetu. Apie tai pranešimą konferencijoje skaitė geologas J. Paškevičius. Ar įmanoma būtų tą mineralogijos kolekciją atkurti? Aprašai žinomi, jie sudaryti tada, kai Jundzilas priiminėjo Mineralogijos kabinetą.

A. Skridaila. Dabar ta kolekcija Kijeve, kiti rinkiniai po 1832 metų buvo išvežti po įvairius Rusijos universitetus. Daugiausia Vilniaus botanikos sodo augalų pakliuvo į Kijevo, o daugiausia knygų, dokumentų ir kitų dalykų išvežta toli gražu ne į Kijevo, bet kitus imperijos miestus.

A. Čepėnaitė. Į Krokuvą daugelis dokumentų pateko per Juozapo Jundzilo dukterį, kuri XIX a. antroje pusėje išvažiavo į Lenkiją, išsiveždama visą tėvo archyvą. Gerai, kad tai neišblaškyta, o sutelkta vienoje vietoje.

A. Skridaila. Jos intencija buvo gera, ji Krokuvos universitetui padovanojo archyvą, nes Vilniuje universiteto nebuvo, tad nebuvo ir kam dovanoti. Kai 1832 m. buvo uždarytas Vilniaus universitetas, tų pačių metų rudenį buvo atgaivinta Medicinos fakulteto veikla tik Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos vardu, nes imperijoje stigo gydytojų kariuomenei. Deja, 1842 m. galutinai baigė gyvuoti ir akademija, iš Vilniaus galutinai buvo išvežti visi svarbiausi universiteto archyvai. Panašu, kad tai buvo patys vertingiausi ir tyrinėtojų įdomiausi dokumentai.

ML. *Ką tų archyvų pažinimas galėtų atskleisti?*

A. Skridaila. Vienas dalykas – žinoti ir antras – padėti atgaivinti kultūrinę tradiciją. Mūsų valstybė, tauta turi labai gilią ir įvairiapusių tradiciją, taip pat ir sodininkystė yra mūsų kultūros dalis. Ir kažin ar ši dalis nebuvo labiausiai ištrinta iš viso mūsų istorinio paveldo. Paklauskime bet kurio žmogaus, ką jis žino, yra

girdėjęs apie Sapięgų parkus ir sodus Vilniuje? Ką žino apie kitas sodininkystės tradicijas? Paaiškės, kad beveik nieko nežino. Jeigu patys nežinome savo praeities ir paveldo, tai ko tikėtis iš kitų šalių ir stebėtis, kad ten apie mus nieko nežinoma.

Norint šalia kitų šalių jaustis lygiaverčiais partneriais, o kartais ir juos lenkiančiais, labai svarbu tą savo paveldą parodyti. Tai mums yra mūsų pačių vertės sužinojimo ir įsitvirtinimo dalykas. Kai matau, kuo žavisi botanikos soduose kitos valstybės, ką vertina, tai galiu pasakyti, kad nėra beveik nė vieno iš tų dalykų, kurių savo praeityje nebūtume turėję. Stebėjau, kaip atvykėliai švedai iš Upsalos universiteto ir lankytojai iš Gotlando reagavo išvydę senojo Vilniaus universiteto centrinius rūmus. Jie buvo nepaprastai nustebę, kad šis universitetas keliais šimtais metų senesnis už jų universitetus. Pasaulyje turime atsilikusios šalies įvaizdį, tarsi barbarų, kokiais ir buvo siekta įteigti ir mus paversti carinėje imperijoje.

Šioje konferencijoje Vilniaus pilų valstybinio kultūrinio rezervato darbuotojos parodė senus Vilniaus universiteto botanikos sodo planus, kurie padarė didelį įspūdį svečiams ir visiems dalyviams. Esu matęs daug įvairių botanikos sodų istorijų ir aprašymų, bet vargu ar kuris kitas botanikos sodas galėtų pasigirti tokia turtinga archyvine medžiaga kaip mūsų šis. Istorija mums pateikė daug smūgių, bet kartu paliko daug dokumentų, kurie kartais visai naujai pristato mūsų vietą pasaulyje.

ML. *Norite pasakyti, kad ir Jums ši konferencija buvo savotiškas atradimas?*

A. Skridaila. Visiškai nesigėdychiau taip teigdamas, nors dešimt metų kažką vis kapstau ir bandau rasti ką nors įdomaus. Šios konferencijos metu pristatyta išties daug naujų dokumentų ir iliustracinės medžiagos. Visa tai ateityje pagelbės ir naujiems būsimeis darbams.

ML. *Sėdime ant lobių skrynios, tik bent retykiais praverstų pakilti ir toje skrynioje pasirausti?*

A. Skridaila. Iš tiesų tie atradimai kartais yra daugelio metų kruopštus darbo rezultatas. Archyve nėra papras-ta rasti, ko ieškai, tik ilgas ir kantrus

darbas duoda rezultatų. Niekada nepavyks susistatyti plano, kuriame būtų galima numatyti, kad štai pasirašius bus atrasta tiek ir tiek naujų dalykų. Moksle atradimus planuoti nėra dėkingas užsiėmimas.

ML. *Galima tik pavydėti konferencijų dalyviams, kurie patiria malonų pažinimo džiaugsmą. Esame tauta, kuri gali „susizadinti“ naujais atradimais.*

Geologas prof. Juozas Paškevičius konferencijoje skaitė pranešimą apie VU mineralogijos kabinetą, kuriam vadovavo S. B. Jundzilas

A. Skridaila. Istorinės tematikos tyrinėjimai tuo ir patrauklūs. Kartais man labai nepatinka, kai neobjektyviai pervertiname savo praeitį. Tyrinėjimai kaip tik ir apsaugo nuo tokio nuokrypio, padeda objektyviai pažvelgti į save.

Sereikiškių parko ateitis vis dar apgaubta miglos

ML. *Iš Audronės Kasperavičienės pranešimo susidarė įspūdis, kad Vilniaus pilų valstybinio kultūrinio rezervato darbuotojai bent tam tikra dalele pamėgins atkurti buvusį Vilniaus universiteto botanikos sodą Sereikiškėse, t. y. Vilniaus pilų pašonėje? Tačiau kiek įmanoma atkurti? Buvusio reljefo, Vilniaus upės vagų juk nebeatkursime.*

A. Skridaila. Būčiau šiek tiek skeptiškas dėl siekio atkurti botanikos sodą Sereikiškių parke. Be jokios abejonės reikia visa tai žinoti ir pažymėti

atitinkamais ženklais. Tačiau atkurti botanikos sodą būtų pernelyg brangu ir vargu ar tikslinga. Juk siekiant autentiškumo, tektų panaikinti Barbaros Radvilaitės gatvę, paleisti buvusio kanalo vandenį per dabartinę centrinę Sereikiškių parko alėją, pagaliau ant Vilnios upės pastatyti užtvanką ir vandens lygį pakelti 5–6 metrais. Turėtų nelikti skverelio Pilies kalno papėdėje, o pats kalnas turėtų būti plikas, kaip ir Trijų kryžių kalnas. Ar visa tai būtų tikslinga? Vargu.

Kalbame apie S. B. Jundzilo laikų botanikos sodą Sereikiškėse, bet prieš Antrąją pasaulinį karą šioje vietoje buvo Generolo L. Želigovskio parkas. Tektų įvertinti teisinės ir finansinės galimybės, ir bet kuriuo atveju sprendimai būtų sunkūs.

A. Čepėnaitė. Ta idėja, kaip saka, turėtų „pakibti ore“. Apie ją reiktų kalbėti, diskutuoti. O juk tai malonios ir vienijančios kalbos – apie mūsų tautiečio nuveiktus didelius darbus, siekiant eiti koją kojon su Europa, siekiant šalyje pažangos.

A. Skridaila. Sereikiškių parke išlikę statiniai tose vietose, kur S. B. Jundzilo pastangomis buvo pastatytos oranžerijos. Didele verte tie statiniai šiandien nepasižymi, o įdėjus santykinai nedaug lėšų, būtų galima atkurti bent tų buvusių oranžerijų vaizdą.

ML. *Jei būtų ryžtasi bent kai ką iš buvusio Vilniaus universiteto botanikos sodo atkurti, koks būtų santykis su dabartiniu Vilniaus universiteto botanikos sodu?*

A. Skridaila. Galėtume būti tų darbų konsultantais. Tik neaišku, kas būtų tos teritorijos šeimininku. Paga-

liau ir tų istorinių želmų, jeigu būtų atkurti, priežiūra reikalauja daug darbo ir lėšų. Mūsų nelaimė, kad teritorija, kurioje plaka istorinė Vilniaus, taigi ir Lietuvos, širdis turėjo kelio likę tvarkymo koncepcijų ir planų, bet niekas taip ir nebuvo įgyvendinta. Kiekviena naują planą sudaranti projektuotojų grupė nubraukia viską, ką prieš tai kita tyrinėtojų grupė buvo padariusi. Ligi šiol nebuvo nei perimamumo, nei nuoseklumo. Blogiausia, kad nesigilinama į praeities bandymus ir klaidas – tai didžioji šios teritorijos bėda. Į mokslininkų patarimus, jų studijas retai įsiklausoma.

ML. *Žvelgiant iš Jūsų, Vilniaus universiteto botanikos sodo vadovo pozicijų, ką*

dabar, po konferencijos, reiktų neatidėliojant daryti? Juk ištarus Jundzilą, prieš akis iškyla visa Žemutinės pilies teritorija su muziejais ir vertingiausiu istorijos ir kultūros paveldu.

A. Skridaila. Jūs pats į dešimtuką ir pataikėte: pradėjus nuo Jundzilo, reikia ir toliau plėsti savo darbus. Būtina išleisti konferencijos leidinį ir daugelį kitų leidinių, reiktų archyvų tyrinėjimų, ypač žvelgiant į rytus, nes dar yra daug baltų dėmių mūsų žinojime. Ypač mažai žinome apie į Peterburgo ir Maskvos archyvus išvežtą mūsų krašto medžiagą.

ML. *Pašnekovams dėkodamas už išsakytas mintis, manau, išsakyčiau bendrą nuomonę: S. B. Jundzilo 250-osios gimimimo metinės mums primena daugybę nepadarytų darbų, kurių atidėlioti ilgiau jau neturime nei laiko, nei moralinės teisės.*

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Birželio sukilimo kovose

VDU statybos fakulteto dėstytojas, Birželio sukilimo dalyvis Juozas Milvydas

Doc. dr. Algimantas NAKAS
Julius NORKEVIČIUS

Šiomet paminėsime Birželio sukilimo septyniadešimtmetį. 1941 m. birželio 27 d. Kauno kapinėse, buvo supiltas dar vienas kapas tautos patriotams. Sukilimo dienomis kovose su bolševikais Kaune ir jo apylinkėse žuvo arba mirė nuo žaizdų apie 150 kovotojų, daugiausia studentų. Visame krašte, kaip rašoma „Lietuvių enciklopedijoje“, sukilimo metu žuvo daugiau kaip 2 700 aukų. Laikinosios vyriausybės atstovas Juozas Ambrazevičius, laidojant žuvusiuosius Kaune, prie bendro kapo sakė, kad „ne pirmą kartą prasiveria duobės, kad priimtų kūnus tų, kurių kraujas reikalingas palaistyti tautos laisvei. Tačiau niekada toji duobė nebuvo tokia didelė kaip šiandien. Tai rodo, kiek Lietuvos žemė yra ištroškusi laisvės...“

Į šį Birželio didvyrių bendrą kapą atgulė ir jaunas, talengingas, daug žadantis mokslininkas, Vytauto Didžiojo universiteto Statybos katedros dėstytojas Juozas Milvydas. Turiningas, bet neilgas buvo jo gyvenimas: žuvo ir trisdešimties nesulaukęs.

Pirmojo pasaulinio karo audros nubloškė Telšių geležinkelinio J. Milvydo šeimą į Sankt Peterburgą. Čia jie 1914 m. gegužės 11 d. susilaukė dar vieno vaiko – Juozuko. Berniukui buvo du mėnesiai, kai jo tėvelis Viktoras žuvo fronte. Celina Milvydienė, likusi viena su trim vaikais, grįžo į Lietuvą. Apsigyveno Telšiuose, dirbo medicinos seserimi. Sunkiai, bet į mokslus išleido visus tris vaikus. Dukra Janina baigė Žemės ūkio akademiją, tapo agronome. Sūnus Aleksandras – ekonomiką Vytauto Didžiojo universitete. Jaunylis Juozas pasirinko statybos mokslus.

Vaikinas mokėsi Telšių vyskupo Motiejaus Valančiaus gimnazijoje, visą laiką buvo pirmūnas. Kartu buvo gana aktyvus skautų sąjungos narys, grojo gimnazijos orkestre, dainavo gimnazijos ir giedojo bažnytiniame chore, gražaus tembro baritonu atlikdavo solo partijas. Sportavo ir ne vienoje rungtyje pasiekė neblogų rezultatų. Vasaromis dirbo įvairius laukų darbus, gerai pažino Telšius ir jo apylinkes, mokėdavo daugybę liaudies dainų. Apie linksmą, sąmoningą, jautrų patriotą visada spiedavosi būrys draugų.

Juozas Milvydas 1932 m. puikiai baigė gimnaziją ir nedvejodamas pa-

sirinko Vytauto Didžiojo universitete Technikos fakultete statybos studijas. Čia buvo visapusiškai veiklus, aktyvus skautas, rūpestingas choristas, geras organizatorius. Jis studijų ir ateities planus glaudžiai siejo su Lietuvos reikalais. Jo vadovaujama studentų skautų draugovė kėlė tuos pačius tikslus, nuolat siekė ką nors naudingo padaryti kitiems. Nemuno potvynio metu organizavo pagalbą nukentėjusiems, ruošdavo Kalėdų eglutes vargšams, rengdavo jaunimo pokalbius auklėjimo temomis, ekskursijas po tėviškę, mokėdavo liaudies dainų ir pan.

Didelis aktyvumas, visuomeniškumas neatsiliepė Juozo studijoms. Jis studijavo sparčiai, sąmoningai, nepasitenkino vien paskaitų užrašais, senais vadovėliais. Skaitė naujausią specialybės literatūrą, ypač vokiečių kalba. Vasaros atostogas aukėjo praktinėms specialybės žinioms įgyti – dirbdavo statybose. Per penkerius metus baigė universitetą, tais laikais tai labai retai pasitaikydavo. Sėkmę lėmė tai, kad buvo gabus, atkaklus, žemaitiškai užsispyręs. 1937 m. gruodį jis, pirmasis iš 250 kartu įstojusiųjų studijuoti, apgynė diplominį darbą „Vandens sporto ir maudymosi rūmai Šiauliuose“. Statybos katedros vedėjas atkreipė dėmesį į neeilinių gabumų, pareigingą, dorą studentą: jam apsigynus inžinieriaus diplomą, atlikus karinę prievolę Priešlėktuvinės apsaugos rinktinėje jis pakvietė J. Milvydą dirbti į savo katedrą. Fakulteto taryba jaunąjį specialistą vienu balsu išrinko jaunesniuoju asistentu. Po dvejų metų pakeliamas adjunktui, o greitai paskirtas vyr. dėstytoju. J. Milvydas vadovavo Statybos kabinetui, dėstė statybinių konstrukcijų bei sąmatų ir atskaitomybės dalykus. Taip pat antrakursiams vedė pastatų konstrukcijų pratybas ir jas taip pertvarkė, kad būsimajam statybininkui būtų kiek

Juozas Milvydas (pirmame plane su akiniais) ir Steponas Kolupaila (stovi su kepuraitė) su studentais išvykoje

chitektūra“ apie Maskvoje pradėtus statyti grandiozinius rūmus.

1940 m. J. Milvydas vedė to paties universiteto prancūzų kalbos studentę. Jauna šeima buvo laiminga, abiejų laukė puiki karjera, bet ... Gražius planus, didelius užmojus sujaukė sovietinė okupacija. Juozas Milvydas liko ištikimas savo principams, neslėpė tautiškumo. Artimieji, bendradarbiai stebė-

J. Milvydo suburti patriotai paminėjo lietuviams brangią datą.

Žmona Marija prisimena, kad jos vyras atsisakėdavo bet kokių pareigų, kur reikėjo rodyti prielankumą naujai valdžiai. Bet kartą pateko į keblią padėtį. Gegužės pirmosios išvakarėse universiteto sargas atnešė kvietimą dalyvauti šventinėje eisenoje ir nešti raudoną vėliavą. Kvietimą teko pasira-

šyti, bet žmonai sakė, kad neketina niekur eiti, o tuo labiau ką nors nešti. Kitą rytą neskubėjo keltis iš lovos. Žmona, žinodama, kokios pasekmės laukia už neklusnumą, sunkiai bet įtikino vyrą, kad neturi teisės savęs sąmoningai žudyti. Jis paklausė ir vos ne paskutinę minutę išskubėjo į universitetą, nevalgęs, nesiskutęs, kasdieniais rūbais apsirengęs. Į namus grįžo vėlyvą popietę. Linksmai nusiteikęs pasakė, kad dabar galima ir nusiskusti, ir nusiprausti. Neslėpė ir savo pastebėjimų, kad dauguma eisenos dalyvių buvo prislėgti, retas kuris pakeldavo galvą ir tribūnoje stovintiems beveik nerodė pagarbos. Neslėpė, kad jo nešama vėliava, kai diena buvo

apniukusi, gatvės purvinos, susipurvinos ir liko į vėliavą nebepanaši. Tai buvo mažas pasyvus pasipriešinimas, kuriam bičiuliai pritarė.

Birželio keturioliktąją prasidėjo trėmimai skaudžiai palietė dėstytojo šeimą. Pačią pirmąją naktį buvo suimta ir išvežta Juozo sesuo Janina, maži vaikai ir jos vyras, Žemės ūkio akademijos profesorius Juozas Tonkūnas. Ši baisi ntektis palietė ir kai kuriuos artimus bičiulius, pažįstamus: Milvydai

pradėjo slapstyti, nes tremtinio lem-tis, ko gero, jiems jau buvo numatyta. Juozas Milvydas ne tik neslėpė savo patriotinio nusiteikimo, tautiškumo, bet ir priklausė slapta besiburiančioms pasipriešinimo organizacijoms nuo pat jų užuomazgos. Subūrė vieną efektyvesnių kovos grupių, kuriai, prisidėjęs Birželio sukilimui, patikėta išsaugoti Kauno radijo stotį. Pasiekusios žinios patvirtino sukilėlių nuojautą, kad besitraukdami okupantai norės sulaužyti, sugadinti radijo stoties aparatūrą, kitą įrangą. Juozo grupei buvo patikėta išmontuoti siūstuvą, brangias lempas, aparatūrą paslėpti ir pakeisti senomis. Užduotį jaunasis patriotas, studentų padedamas, sėkmingai atliko, tačiau ją ap-sunkino įvykęs di-

delis susišaudymas su besitraukiančiais okupantais.

Juozas Milvydas dalyvavo ne tik Kauno gynimo kovose, bet prisidėjo prie kalėjimo vartų atidarymo ir kalinių, tarp kurių buvo ir jo dėdė, žmonos pusbroliis, išlaisvinimo. Birželio 25 d. jis grįžo į namus trumpai pailsėti. Bet neilgai teko pavūti su šeima, pasidžiaugti septynių savaikių dukrole Dalia, nes žinia, pranešta telefono skambučiu, kvietė naujai užduočiai: raudonarmiečių likučiai terorizuoja Noreikiškių apylinkių gyventojus, žudo beginkles moteris ir vaikus, plėšia ir degina sodybas. Ir Juozas pradėjo skubiai rengtis. Kažkuris iš namiškių lyg ir suabejojo, ar jam reikia vėl imti šautuvą į rankas. Jis nieko neaiškino tik atsiveikindamas su motina, žmona, tarstelėjo: „Tėvynė šaukia, reikia eiti. O laisvė reikalauja aukų ir aukų bus“. Tada niekas nepagalvojo, kad jis pasakė labai pranašiskus žodžius.

Juozas Milvydas su savanorių grupe išvyko gelbėti tautiečių. Visi buvo suskirstyti grupelėmis po keturis. Dėstytojo, turinčio puskarininkio laipsnį, grupelė slinko pagal javų lauką link ūkininko, kuriam reikėjo pagalbos, trobos. Nepriejus sodybos, prasidėjo susišaudymas su rūgių lauke pasislėpusiais besitraukiančios kariuomenės likučiais. Klatinga kulka pataikė Juozui Milvydui į krūtinę. Sunkiai sužeistas, kovos draugų nešamas, silpnai, virpančiu balsu pasakė: „Aš mirsiu, bet dar taip noriu gyventi...“ ir neteko sąmonės. Daugiau kaip parą medikai kovojo dėl jaunojo patrioto gyvybės, bet...

Birželio 27 dieną žmona, artimieji, kovos draugai, patys ištikimiausieji bičiuliai gražiai į paskutinę kelionę palydėjo turbūt geriausiai iš visų pasiruošusį gyvenimui, mokėjusį iš-tvermingai, kūrybiškai dirbti, siekusį didelių mokslo laimėjimų ir statybų inovacijų žmogų, didelį savo tautos patriotą – Juozą Milvydą.

Juozas Milvydas instruktuoja skautes

galint praktiškesnės. Studentai per praktinius užsiėmimus rengė projekto darbo brėžinius, skaičiavo kai kuriuos konstrukcinius elementus. Jaunasis dėstytojas buvo pradėjęs rengti savo dėstomo kurso vadovėlį ir ant jo darbo stalo gulėjo jau keli parašyti vadovėlio skyriai. Išspausdino kelis mokslo straipsnius „Lietuviškoje enciklopedijoje“, žurnale „Technika ir ūkis“. Ypač daug atgarsių sulaukė čia 1939 m. išspausdintas gana groteskiškas rašinys „Sovietų rūmai ir sovietų ar-

josi jo atvirumu, tiesumu. Jis nebijojo sakyti tiesą, neslėpė patriotizmo, kai raudonieji okupantai už tai persekiojo ir žiauriai baudė.

Pačius artimiausius Milvydai pakvietė vakarienei, Vasario šešioliktąjį paminėti. Atėjusieji pateko į jaukų, tautinėmis spalvomis papuoštą kambarį. Susėdus už stalo, pasakė keletą gražių minčių ir pradėjo tyliai giedoti Lietuvos himną. Paskui prasidėjo gyvi pašnekesiai, skambėjo liaudies dainos. Taip pirmą kartą okupacijos sąlygomis

Minint 1941-ųjų birželio sukilimo septynišiasdešimtas metines

Valerija VAITKEVIČIŪTĖ

Pabaiga, pradžia Nr. 11

Thomas Venclova nepateikia nei pavardžių, nei faktų. Jis kalba Aleksandro Slavino žodžiais. A. Slavinas (g. 1916) – kompartijos agento Jakovo Slavino vyresnysis sūnus. Tėvas Jakovas kilęs iš Mogiliovo gubernijos, motina – turtinga žydė, turėjusi Kaune kelis namus. Po revoliucijos ir Pirmojo pasaulinio karo 1919 m. Slavinais grįžo į Kauną ir rėmė pagrindinį veikusių komunistus. Aleksandriui buvo tik treji metai. Būdamas gimnazistas įsitraukė į nelegalų būrelį, įstojo į komjaunimą, aštuoniolikos (1934 m.) – į kompartiją, įkūrė pagrindinę spaustuovę. A. Slavinas užaugo nepriklausomoje Lietuvoje užkietėjusiu komunistu. Už antivalstybinę veiklą buvo suimtas du kartus, bet išsisuko. 1940 m. tapo čekistu: liepos 7 d. A. Sniečkus jį paskyrė vienu iš „priešvalstybinių“ (Lietuvos respublikos) partijų ir veikėjų likvidatoriumi, jų turto konfiskavimo (pasipelnymo svetimu turto) komisijos nariu – vieninteliu „vietiniu“ komunistu, nes kiti keturi tos komisijos nariai buvo atvykėliai rusai. A. Sniečkus jį paskyrė savo asmeniniu ryšininku ir net partijos patikėtiniu. A. Slavinas priiminėjo aukštus Kremliaus pareigūnus (pvz., L. Berijos pavaduotoją P. Merkuloją), verbavo čekistams agentus (be J. Slavino ir jo sūnų, toks agentas buvo ir dvarininko sūnus Genrikas Zimasas, buvęs laikraščio „Tiesa“ ir žurnalo „Komunistas“ vyriausiasis redaktorius), šantažavo gyventojus, juos suiminėjo, siuntė į tremtį. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, į frontą nėjo (kaip ir kiti enkagėbistai), bet persikėlė į Gruziją, Armėniją. Ten irgi dirbo čekistu. 1945 metais pasiprašė atgal į Lietuvą, kur vykdė nuosekliai antilietuvišką politiką. 1945–1947 metais vadovavo NKVD spec. grupei Vokietijoje. Persirengę anglų karininkų uniformomis čekistai klaidino atvykstančiuosius asmenis iš Lietuvos, grobė juos ir gabeno į Rytų Berlyną, o iš ten – į Sovietų Sąjungą. Taip jie pagrobė vokiečių gen. A. Justą, gen. P. Kubiliūną (abu buvo nužudyti), žurnalistas A. Valiukėną ir kt. (žr. „Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998“, 242–243 p.). Speciali operatyvinė čekistų grupė, vadovaujama A. Slavino (grupėje buvo ir jo brolis Julijus Slavinas) atvyko į Vokietiją įkandini atvykstančiųjų iš Lietuvos. Tarp lietuvių augę, Lietuvoje mokslus ėję Slavinais šmirinėjo tarp lietuvių DP (t. y. netekusiųjų vietos) stovyklose, registravo enkavėdistams reikalingus asmenis – taip rengėsi kai kuriuos iš jų pagrobti. Kartais jie vilkėdavo britų arba prancūzų karininkų uniformomis. Įvilioję į spąstus kokį atvykėlį iš Lietuvos, perduodavo sovietams. 1945 06 08 A. Slavino grupė pagrobė ir išdavė enkavėdistams VLIK'o narį, buvęs „Lietuvos aid“ korespondentą A. Valiukėną (jis buvo nuteistas 10 metų ir žuvo Sverdlovsko lageriuose). Prieš nacius veikusių rezistentą M. Valeiką (teismas jį nuteisė 10 metų kalėti) tardė pats A. Slavinas. Lietuvių sąjungos Vokietijoje sekretorė E. Ozeliene, iškrautes su visu turto iš Berlyno, ištrėmė į Sibirą, o turtą pasisavino. Gen. Petrą Kubiliūną į susitikimą išviliojo „patikimas patriotas“, ir Slavinais jį suėmė 1945 m. gruodį, o 1946 m. pradžioje išsiuntė į Maskvą, kur 1946 08 22 generalas buvo sušaudytas. A. Slavinas Vokietijoje čekistų lėšomis leido laikraštį „Tėvynės bal-

sas“. Vienas pirmųjų rašė straipsnius į JAV spaudą, pasirašinėdamas visokiais slapyvardžiais. Straipsniuose išvykusiųsiais iš Lietuvos kaltino „karo nusikaltimais“. Dėl jį kompromituojančios medžiagos 1947 m. buvo atleistas. Nuo 1947 iki 1953 m. vadovavo repatriacijos skyriui prie Tarybų Lietuvos Ministrų Tarybos. 1952 01 24 rekomendavo LKP CK sekretoriui A. Sniečkui, kaip reikia kovoti su išėivija. 1973 m. šnipinėjimo tikslais įsidarbino švedų bendrovėje Maskvoje. 1987 metais emigravo į Vokietiją ir ten laikraštį „Die Zeit“ 1993 m. išspausdino straipsnį apie 1941 m. birželio sukilimą, vadindamas jį *inscenizuotu sukilimu*. Jame teigė, kad lietuviai yra žydšaudžių tauta. 1993 m. emigravo į Izraelį, kur 1998 (?) metais mirė (detaliau žr. „Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998“ (1999, 511–513 p.).

„Dabar jau yra išaiškėję, kad nacistinės okupacijos metais nė vieno lietuvių nebuvo atsakingame poste, kur buvo lemiamas žmonių naikinimas. Bendrai žydų likimas ir jų reikalai buvo išimtinai Reicho jurisdikcijoje. Nei tariamos savivaldos įstaigos (generaliniai tarėjai), nei visuomeninės organizacijos, nei policija neišleido potvarkių, skatinančių genocidą arba kviečiančių prisidėti prie jo veiksmų. Ir spaudoj, nors ji buvo okupantų kontrole, nepasirodė tos rūšies rašinių. <...> Pagrindinė spauda informavo lietuvių visuomenę apie žydų kančias ir kituose kraituose.“ (D. Jasaitis „Nacionalistinis ir komunistinis genocidas“ // Lietuvos katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai. Roma, 1969, t. 6, 384–386 p.).

Lietuvių laikyseną žydų atžvilgiu D. Jasaitis apibūdina taip: „Laike kelių šimtų metų bendro gyvenimo lietuvių nedarė žydams pogromų. Nepriklausoma Lietuva suteikė žydams visas teises, kokias turėjo patys lietuviai. Žydai turėjo savo reikalų ministerį. Turėjo savo tautinę bendruomenę, savo mokyklas, savo ješibotus (rabinų mokyklas. – V. V.), savo spaudą. Ilgus metus dominavo prekyboje ir laisvose profesijose. Pasaulinei finansinei krizei įvykus, Lietuvos vyriausybė ilgus metus nesuvaržė valiutos išvežimo, kuria operavo daugiausia žydai prekybininkai ir bankininkai. Kuomet nacinė Vokietija pradėjo persekioti žydus, tai Lietuvos vyriausybė įvairiais atvejais protestavo. Tokių protestų 1938 m. buvo pasiūsta trys <...>“ („Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998“ (1999, 80–81 p.).

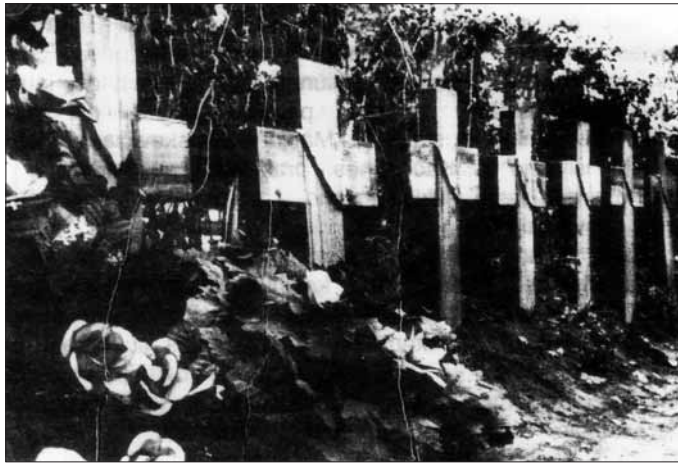
S. Vyzentalis (S. Wiesenthal) demaskuotas. Apie jį rašoma: „Naujas leidinys apie Simoną Vyzentalį, kurį laiką dirbusį naciams, vėliau tapusį jų medžiotoju“. Jo biografiją, išverstą į vokiečių kalbą, kritiškai vertina Hella Pick, Izraelio slaptosios tarnybos Mossad viršininkas Isser Hazel ir kt. („Savo tautos naikintojų ieškotojas“, 80 p.).

Žydai, kurie pataikavo komunistams ar juos palaikė, manė, kad komunistai jiems ne tokie pavojingi kaip naciai, Europoje jau pagarsėję holokaustu. Bet buvo ir kitokių, pvz., Bartninkų gydytojas Linskis, paimtas KGB-istų vertėjauti. Prieš pirmą trė-

mimą į Sibirą atėjo mums pasakyti, kad išvažiuotume, nes esame sąrašuose išvežti į Sibirą dėl A. Opackio (motinos brolio) ir tėvo – Lietuvos kariuomenės kūrėjo savanorio, 1919 m. dalyvavusio kovose prieš bolševikus ties Daugpiliu (pats Linskis buvo įsisiuvęs į aplaų kalio cianido (didžiulio nuodo) ir sakydavo: „Vokiečiai manęs gyvo nepaims“). Išvažiuome į Kauną.

„Dramatiškose biografijose“ atseit remiantis Jono Griniaus (1902–1980) teiginiais apie Juozą Ambrazevičių-Brazaitį (1903–1974) stengiamasi jį sumenkinti: uždaras, niekas nežinojo, kiek jis turi brolių, buvo įstojęs į marijonų naujokyną ir kartu Lietuvos universitete studijavo teologiją; po metų perėjo į filosofijos skyrių studijuoti literatūrą, vienuoliu netapo, iš kitų niekuo neišsiskyrė, tėvai jo nerėmė, greblavo (neištardavo r), stipendijos negaudavo.

Kazimieras Jokantas, tuo metu vadovavęs dienraščiui „Lietuva“, priėmė jį redaktoriumi. Kai K. Jokantas neteko

Sukilimo dalyvių antkapiniai kryžiai Kauno senosiose kapinėse (1942 m. pavasaris)

šių pareigų, ėjo „Aušros“ mergaičių gimnazijos direktoriaus pareigas ir į gimnaziją pasikvietė mokytojauti J. Ambrazevičių. Šis čia mokytojavo ir baigęs universitetą. Metus tobulinosi Bonos universitete. Prieš sovietų okupaciją mokytojaudamas parašė vadovėlius – 1930 m. „Literatūros teorija. Poetika“. Nutylėta, kad šio vadovėlio buvo išleisti keturi leidimai (4-tas – 1938). Be to, parašė „Visuotinės literatūros istoriją“ (1 d. su J. Griniūmi (1931); 2 d. su J. Griniūmi ir A. Vaičiūlaičiu (1932), parašė apybraižų ir chrestomatiją (žr. „Dramatiškos biografijos“, 2007, 100–101 p.). Koks mokytojas šiandien sugebėtų parašyti „Literatūros teoriją. Poetiką“?

„Vis dėlto prieš sovietų okupaciją Ambrazevičius nebuvo plačiau žinomas politikas, jis labiau atsidėjo mokytojo ir literatūros tyrinėtojo darbu. Tad okupacijos metais į suimamų veikėjų sąrašus jis nepakliuvo. Tarp 1941 m. birželio tremiamų žmonių buvo nemažai aktyvesnių mokytojų, bet ir šios grėsmės Ambrazevičius išvengė.

1941 m. pabaigoje, pačiam Ambrazevičiui, atrodo, aktyviai nedalyvaujant, brendo įvykiai, kurie netrukus jį išskėlė į Lietuvos politikos viršūnę“ („Dramatiškos biografijos“, 2007, 101 p.).

Nenurodant šaltinių, anoniminėje knygoje rašoma: „LAF platformos metmenyse ir kituose dokumentuose, daugiausia rengtuose K. Škirpos, greta patriotinių nuostatų buvo ir autoritarinių bei antižydiškų: reiškiamas nepasitikėjimas „seiminiu-demokratinu ištizimu“ ir pasisakoma už „ryžtingus“ Italijos ir Vokietijos pavyzdžio autoritarinius modelius, o instrukcijose sukileliams tiesiai nurodoma: „<...> labai svarbu ta pačia proga atsikratyti žydų. Todėl reikia

jiems sudaryti šalyje tokią slogią aplinką, kad nė vienas žydas nedrįstų net pagalvoti, jog naujojoje Lietuvoje jis gali turėti bent minimalias teises ir apskritai pragyvenimo galimybes. Tikslas – priversti visus žydus bėgti iš Lietuvos kartu su raudonaisiais ir rusais“ (Ten pat, 102 p.).

Jei K. Škirpa taip rėmė nacių politiką, tai kyla klausimas, kodėl Birželio sukilimo dienomis vokiečiai jo į Kauną neišleido, laikė namų arešte Berlyne?

J. P. Kedys knygoje „Terorizuojama ir naikinama Lietuva 1938–1991“ pateikia LAF'o protokolus ir kitus dokumentus (120 p.): „<...> nuo pat pradžių vokiečių valdžia darė kliūtis, įsteigė vokišką administracinę-civilfervaltungą, be teismo pradėjo naikinti tautines mažumas (išretinta mano. – V. V.). Dr. A. von Rentelno pareiškimas nurodė, kad laikinasis vyriausybės darbas yra baigtas ir kad yra jo sudaryta TARYBA. Ši padėtis, laikinosios vyriausybės darbą padarė neįmanomą ir laikinoji vyriausybė konstatuoja, kad jos veikimas yra sustabdomas prieš jos valią. Apie tai J. Ambrazevičius

įteikė dr. von Rentelnui raštą 9 VIII 1941 m. ir pranešė K. Škirpai internuotam Berlyne“.

Dėl žydų žudymo knygoje „XX amžiaus slaptieji archyvai“ (2008, 67 p.) rašoma: „Vienas Lietuvos nacionalistų partijos vadų vėliau spėjo, kad žydų žudynes, kurios vyko gatvėje ties kapinėmis, suorganizavo būtent Jonas Dainauskas. O ir pats Dainauskas liudija, kad buvo Stahleckerio pamokytas žudyti žydus“.

2007 11 30 eilute televizoriaus ekrano apačioje buvo pranešta, kad Vokietijoje atidaryti milžiniški holokausto archyvai. Remiantis šiais archyvais galima būtų padėti tašką holokausto istorijoje.

Žydų tautos likimo „Galutinis sprendimas“ buvo padarytas 1942 01 20 slaptoje konferencijoje Berlyno priemiestyje.

„J. Brazaitis išleido JAV nemaža knygų, žinomiausia iš jų – „Vienų vieni“, <...> rašydamas apie laikinąją vyriausybę jis nutylėjo kai kuriuos (kurios? – V. V.) jos veiklos momentus, palankius naciams (beje, K. Škirpa savo atsiminimų knygoje „Sukilimas“ tiesiog „apvalė“ LAF dokumentų tekstus. <...> JAV Atstovų rūmai pradėjo tirti jo, kaip laikinosios vyriausybės vadovo, veiklą, įtardami žydų persekiojimu. Šie kaltinimai buvo paneigti, tačiau jau po J. Brazaičio mirties, (t. y. po 1974 m. lapkričio 28 d. – V. V.) „Dramatiškos biografijos“, 2007, 112–113 p.).

Negalima kaltinti visos žydų tautos dėl bendradarbiavimo su bolševikais, kaip ir negalima kaltinti visos lietuvių tautos žydų šaudymu. Paprastai tokiose akcijose dalyvauja tautų atplaišos. Apibrėždamas, kas yra žydšaudžiai, Arūnas Bubnas „Lietuvos aide“ 1993 07 09 išskyrė keturias kategorijas:

„1. Kriminalinis elementas. Šios padugnės ypač suaktyvėja suiručių ir tarpvaldžio laikotarpiu. Didžioji šio tipo asmenų dalis tiesiogiai sukileme nedalyvavo, bet ėmė reikštis ir užimti aukštesnes pareigas, jie be sąžinės graužimo įsitraukė į žydų pogromus ir žudynes. Bent kiek išprusė ir turintys politinius įsitikinimus sukileme dalyviai vengė dalyvauti specialiai antižydiškose akcijose.

2. Nuo bolševizmo nukentėję asmenys arba jų šeimų nariai. Suprantama,

jog kai kurie NKVD kankinti ir kalinti žmonės akiai keršijo su bolševizmu susijusiems asmenims ir žydams.

3. Buvę sovietų valdžios pareigūnai ir šalininkai. <...> Efektyviausias būdas įsisteikti nacių valdžiai buvo žydų engimas ir žudymas.

4. <...> Stojantys į policijos batalionus vyrai manė, kad tai bus normali Lietuvos kariuomenė. Deja, kai kuriuos batalionus naciai panaudojo baudžiamosioms akcijoms“. Marijampolėje policininkai, atsisakę šaudyti žydus, patys buvo sušaudyti.

Reikia skirti žydų šaudymą nuo susišaudymo su žydais. Toks susišaudymas vyko Kaune Ožėškienuose gatvėje: žydai šaudė iš sinagogos į patručiuojančius sukilelius, šie atsišaudė gindamiesi. Toje pačioje sinagogoje 1994 m. pavasarį rasta lenta su 17-os žydų savanorių, kovojusių už Lietuvos išsivadavimą (nepriklausomybę) 1919–1921 metais ir kovose žuvusių pavardėmis. Tai rodo, kad žydai kartu su lietuviais guldė galvas už Lietuvos nepriklausomybę, nes jiems čia gyventi buvo gera, o 1941 birželį jau šaudė į sukilelius, kovojančius už nepriklausomybę. Kas dėl to kaltas?

Be jau minėto S. Vyzentalio tendencingumo, žydai nuteikė prieš save kitų tautų atstovus, kai pradėjo ieškoti žydšaudžių po 45-erių metų nuo įvykusių žudynių: „Amerikos teismai nustatė, kad J. Demjanjukas, ukrainietis, „neteisėtai“ į Ameriką atvyko, o Izraelio aukščiausiasis teismas „rado“ kaltu už tai, kad jis buvo sargu kaceto (Hitlerio laikų koncentracijos lagerio. – V. V.) stovykloje ir žudė žydus. Izraelio teismas jį nubaudė mirties bausme. Pačių žydų gynėjai atrado dokumentus iš KGB archyvų, kad J. Demjanjukas toje stovykloje visai nebuvo ir negalėjo nieko žudyti, ir apeliacijos teismas vienbalsiai jį išteisino. Šis JAV ir Izraelio teismų gėdos ženklas liko visai teisingumo sistemai abiejų valstybių ir kartu sukėlė didelį antisemitizmą už apkaltinimą žydšaudžiais lietuvių, latvių, estų, ukrainiečių, vengrų ir kitų tautybių“. (J. P. Kedys „Terorizuojama ir naikinama Lietuva 1938–1991“, (1994, 243 p.).

Nepavydėtinas likimas ir Kazimiero Jokanto (1880–1942), koja kojon žengusio su J. Ambrazevičiumi. K. Jokantas – Lietuvos valstybės veikėjas, pedagogas, gydytojas, 1918–1920 m. Žiburio gimnazijos direktorius Marijampolėje. 1920–1927 metais buvo Seimo atstovas. 1925 02–1926 06 ir 1939 11–1940 06 – švietimo ministras, 1927–1939 m. Aušros mergaičių g-jos Kaune direktorius. Parašė *Lotynų kalbos vadovėlį* 1922, 1936 išleistas II dalies 3-čias leidimas, *Lotyniškai lietuvišką žodyną* 1936; II fotografootinis leidimas pavadinimu *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas* išleistas 1995. Autorius 1941 06 14 SSRS valdžios suimtas, ištrėmtas į Sverdlovsko sritį ir Altajaus kraštą. 1942 06 27 *Ypatingojo pasiuntimo* nuteistas mirties bausme ir 1942 08 25 sušaudytas (žr. VL, 2005, t. VIII, 68 p.). Per paskutinį Seimo posėdį 1940 m. kovo 15 d. K. Jokantas, jau įsikūrus Lietuvoje sovietų karinėms bazėms, pasakė: – Jeigu taip, tai pagaliau imkim ir pasipriešinkim. (XX a. slaptieji archyvai, 2008, 28 p.).

Lietuvos laikinoji vyriausybė: Ministras pirmininkas ir švietimo ministras Juozas Ambrazevičius Viceministras Juozas Rainys Vidaus reikalų ministras Jonas Šlepetys

Šilutė – Klaipėdos krašto vienas politinio ir kultūrinio gyvenimo centrų

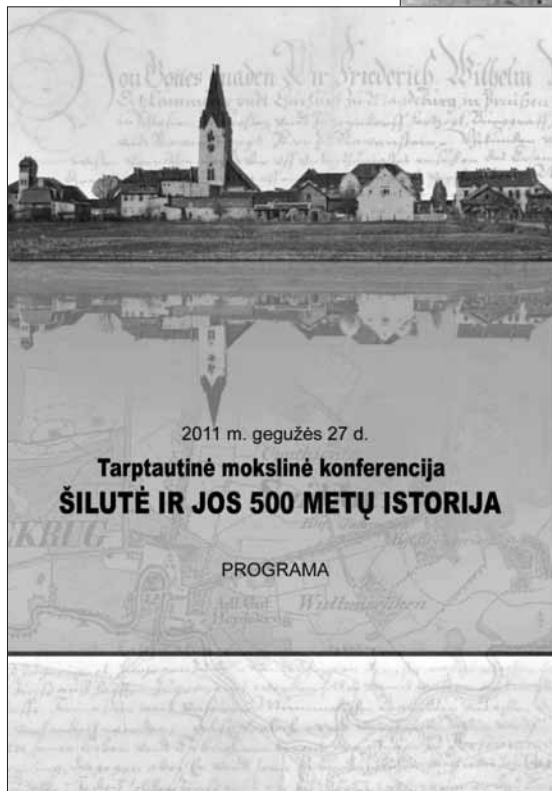
Šilutės 500-osioms įkūrimo (1511 m.) metinėms

Dr. Algirdas MATULEVIČIUS
Mokslo ir enciklopedijų leidybos
centro vyresnysis mokslinis
redaktorius

Jau pats vietovardis Šilokarčema, Šilutė kelia šilumos, jaukumo jausmus. Pusės tūkstantmečio jubiliejus – tai ne tik lietuvininkų-mažlietuvių, lietuvių, vokiečių, bet ir visos Lietuvos šventė. Mums, vilniečiams, gera būti tarp bičiulių – Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (dabar centras), „Mažosios Lietuvos enciklopedijos“ (MLE) darbuotojai daug metų kūrybingai bendrauja su Šilutės muziejaus, Frydricho Bajoraičio bibliotekos darbuotojais, kitais inteligentais, su Šilutės savivaldybe. MLE 4 tome išspausdintas ciklas straipsnių su gausiomis iliustracijomis apie Šilutę ir

Šilutės dvaras. XX a. pradžia (iš Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos)

kraštą. Šilutei nemažai vietos skiriama ir „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“. MLE rengėjai enciklopedininkai nuoširdžiai sveikina visus šilutiškius su istorine švente!

Šis straipsnis parengtas gegužės 27 dieną Šilutėje vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje, organizuotoje Šilutės muziejaus, autoriaus skaityto pranešimo pagrindu. Dėl to išdėstyti ne visi svarbesni įvykiai – daugiausiai iki 1941 metų.

Šilokarčemos-Šilutės (vok. HEYDEKRUG) prie Šišos upės apylinkės viduramžiais priklausė vakarų baltų žemei Skalvai (įėjo dar Pagėgiai, Ragainė, Lazdynai, Tilžė, Gastos ir kitos gyvenvietės). Čia gyveno skalviai, kurie Šilutės apylinkėse, šiaurėje ribojosi su Pilsoto žemės (su Klaipėda) kuršiais. Maždaug nuo XII a. į jų žemes kėlėsi žemaičiai; kaimynystėje gyvenantys skalviai, kai kurių tyrėjų vadinami tarpine gentimi tarp prūsų ir lietuvių, lietuvių. XIII a. viduryje skalviai pripažino Lietuvos karaliaus Mindaugo valdžią, jo politinėje įtakoje buvo ir nadruviai – šios baltų gentys norėjo prisijungti prie Lietuvos valstybės, o ne

būti užkariaujamos kryžiuočių, kaip atsitiko su prūsais.

Kai 1255 m. Vokiečių ordinas užkariavo Sembą ir Priegliaus žemupio dešiniajame krante vietoj prūsų sembų pilaitės Tvankstos pastatė Königsbergo (Karaliaučiaus) pilį, skalviai su nadruviais ir sūduviais pastatė pilį Vėluvoje. 1275 m. kryžiuočių karinis dalinys sugriovė Nemuno kairiajame krante esančią skalvių Raganitos

(čia pastatė Landeshuto, vėliau – Ragainės pilį *Ragnit*) ir Ramigės (manoma, stovėjo ant skalviams šventojo Rambyno kalno) pilis. Atsakydami į tai, skalviai Nemunu ir Kuršmarėmis atplaukė į sembų Labguvą ir sturmavo ordino pilį. Keršydami ordino riteriai su didele kariuomene nusiaubė Skalvą, kaip įprasta, žudė gyventojus, degino kaimus. Skalvių vadai Sareika (ar Šareika; jis mėgino nelaisvėn paimti Livonijos ordino Klaipėdos komturą), Stinegota žuvo, o Surbantas, Surdeta ir Svirdeva apie 1278 m. pasidavė priešui. Kai kurie skalviai, kaip ir prūsų, kilmingieji už kryžiuočių valdžios suteiktas privilegijas ėmė tarnauti užkariautojams, kiti jiems priešinosi. Antai, skalvių didžiūnas Girdilas palaikė slaptus ryšius su Karšuvos žemės žemaičiais. 1286 m. iš ordino gavo apie 100 karių dalinį pulti žemaičių Aukaimio (dab. Batakiai, prie Tauragės) pilį. Susitaręs su jais, Girdilas kryžiuočius nuvedė į pasalą, ir žemaičiai juos sunaikino. Jis veikiausiai pasiliko Karšuvoje.

Pasak Vokiečių ordino kronikinių, nemažai skalvių apsigyveno Lietuvos valstybės pietuose, ypač kai 1365 m.

LDK Algirdo ir jo brolio kunigaikščio Kęstučio kariuomenės iš Skalvos išsivėdė iki 800 (skaičiai veikiausiai perdėti) vietos gyventojų – iš jų apie 150 skalvių karių įsijungė į LDK kariuomenę. Pabėgėliai skalviai buvo apgyvendinti Peleos ir Rodūnios apylinkėse – kompaktiška jų gyvenviečių grupė vadinta Skalva (*Skolva*), o Skalvių vaitystė, priklausoma Bartų valsčiui (jame taip pat apsigyveno nuo kryžiuočių pabėgę prūsai bartai), gyvavo iki LDK panaikinimo 1795 m. Ilgainiui sulietuvėjusių skalvių, nadruvių, bartų palikuoniai grįžo į tėvynę. Nuo XVI a. II pusės pačios Skalvos skalviai istoriniuose šalti-

niuose neminimi: dauguma sulietuvėjo, su nadruviais, pietiniais kuršiais bei imigrantais iš Didžiosios Lietuvos sudarė etnoteritorinės, etnokultūrinės srities – Mažosios Lietuvos branduolį, lietuvininkų bendruomenę. Mažuma skalvių ordino laikais ilgainiui suvokietėjo. Kelis šimtmečius lietuvininkai sudarė absoliučią Mažosios (Prūsų) Lietuvos gyventojų daugumą, ypač Šilutės, Pagėgių, Klaipėdos apylinkėse.

Šilutė kūrėsi iš aplinkinių kaimų: Šilokarčemos (minima nuo 1511 m.; ši data laikoma Šilutės pradžia), Verdainės (nuo XIII a.), Žibų (nuo 1540 m.) ir Cintjoniškių (nuo 1779 m.). 1511 m.

Georgas Talatis (Talaitis) šile prie Šyšos upės, pusiaukelėje tarp Tilžės ir Klaipėdos, įsteigė karčemą. Įsikūręs miestelis vadintas Šilokarčema. 1923 m. Klaipėdos kraštui prisijungus prie Lietuvos valstybės, Šilokarčema pavadinta Šilute. Miesto teisės suteiktos tik 1941 m.

Jau nuo įsikūrimo pradžios 1511 m. Šilutė tapo švietimo, religijos, o vėliau – ir spaudos židiniu. 1566 m. Verdainėje pastatyta evangelikų liuteronų bažnyčia, XVI a. II pusėje – pradžios mokykla. Nuo XVIII a. pradžios Šilokarčema buvo valsčiaus, 1818–1950 m. – apskrities centras. Per 1709–1711 m. didįjį marą bei badą, nuo kurio mirė apie 53 % (apie 160 000 žmonių) Lietuvos provincijos (Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Įsruties apskrities) ir Labguvos apskrities gyventojų, kurių absoliuti dauguma – lietuvininkai. Tuo tarpu Šilutės valsčiuje jų mirė kelis kartus mažiau. XVII a. Šilokarčemoje ir Verdainėje įsikūrė škotų, kurie buvo pabėgę nuo religinių persekiojimų. Per XVIII a. I pusės didžiąją vokiškąją kolonizaciją Šilutės valsčiaus kaimuose kolonistų beveik neapsigyveno – tūkstančiai jų įsikūrė Karaliaučiaus krašte. Ilgainiui Šilutėje daugėjo vokiečių, jie gyveno kartu su lietuvininkais ir nuo XIX a. antros pusės vokiečių žemaičiais jų tautiečiais. 1721 m. Šilokarčemoje įsteigtas valstybinis dvaras. 1889 m. dvarą nupirkęs Hugo Scheujus (Šojus) jame įsteigė pirmąjį Klaipėdos krašte kraštotyros muziejų – sukaupė vertingą mokslinę biblioteką, etnografinių baldų, drabužių, archeologinių radinių kolekciją. Šilutės muziejaus (reiktų suteikti Scheujaus vardą) kraštotyrinė, mokslinė, visuomeninė veikla, ryšiai su Vokietija suaktyvėjo 1990 m. Lietuvai atkūrus valstybingumą (nuo tada muziejui vadovauja veikli direktorė Roza Šikšnienė). Nuo 1840 m. Šilutėje veikė Stahlių (Štalių) knygynas su knygrišykla, po 1881 m. nupirkta spausdinimo mašina. 1930 m. spaustuve dėl materialinių sunkumų, o 1937 m. po gaisro ir knygynas nutraukė veiklą.

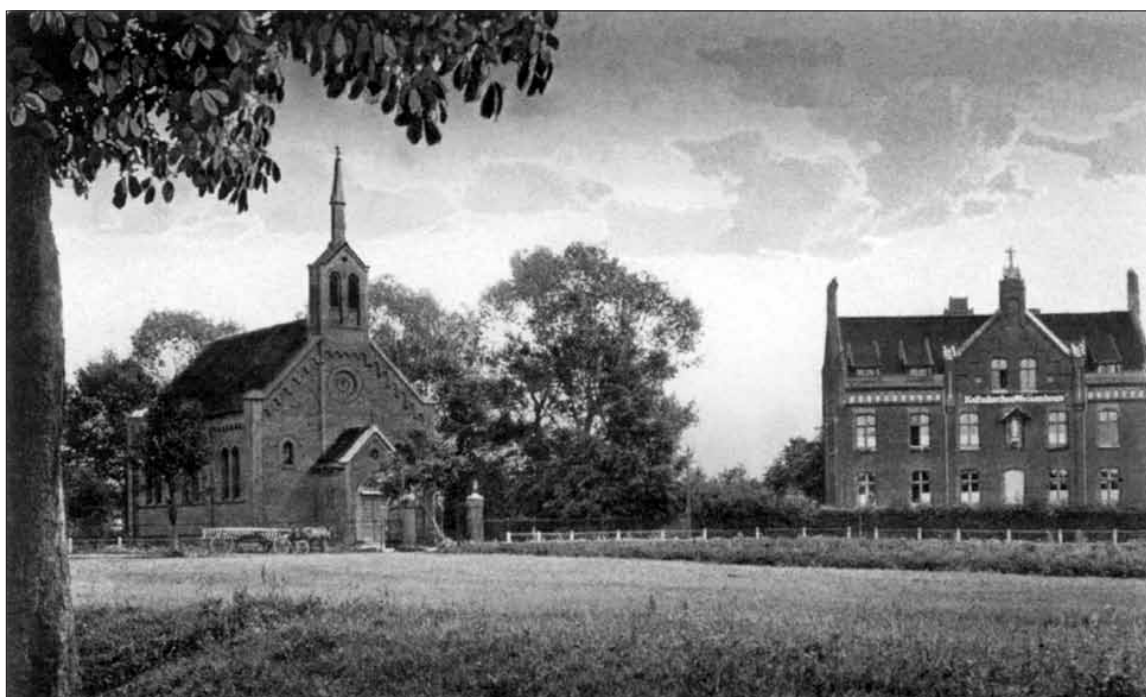

Tarptautinė mokslinė konferencija „Šilutė ir jos 500 metų istorija“. Tribūnoje pranešėjas iš Vokietijos dr. Dietmar Albrecht (Academia Baltica, Lübeck) kalba apie „Mažosios Lietuvos enciklopediją“, kurią gavo dovanų iš MLE vyriausiojo redaktoriaus doc. dr. Vaclovo Bagdonavičiaus (trečias iš kairės). Šalia konferencijos organizatorė Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė ir dr. Algirdas Matulevičius taip pat su dovana

1858–1944 m. Šilutėje veikė Sekunų knygų prekybos, knygrišytės, nuo 1891 m. – ir spaudos įmonė. Mažajai Lietuvai gotišku raidynu lietuvių kalba išspausdino apie 60 religinio turinio knygų ir brošiūrų, periodinių leidinių „Pasiuntinystės knygelės“ (1920–1921) ir „Pakajaus paslas“ (1933–1938). Leido knygas ir Didžiąjį Lietuvai, spaudos draudimo metais (1864–1904) jas parduodavo knygnešiams. 1861–1924 m. Šilokarčemoje (1865–1944 ir Klaipėdoje) veikė Sieberto (Zyberto) spaustuė. Tarp kitų leidinių Mažajai Lietuvai išspausdino 85 lietuviškas knygas ir 17 laikraščių (pvz., 1863–1864 m. – „Lietuvinių paslų“, 1905–1940 m. – „Lietuvišką ceitungą“). Prie Šilutės Macikuose gimęs vokiečių rašytojas Hermannas Sudermannas (Zudermannas; 1857–1928) dirbo vaistininku Šilutėje, bendravo su Hugo Scheujumi, lietuvininkais, pažinojo Vydūną. Lietuviška tematika reikšmingiausias jo kūrinys – apsakymų rinkinys „Litauische Geschichten“ (1917; lietuviškai – 1996). Svarbūs Šilutės krašto švietimo židiniai – lietuviškos ir vokiškos Šilutės gimnazijos, progimnazijos, vidurinės, pradžios profesinės mokyklos, evan-

sų lietuvininkų susivienijimo Tautos tarybos 1920 II 11 nutarimu, Lietuvos Respublikos Steigiamojo seimo 1921 XI 11 rezoliucija – šiais dokumentais išreikštas Klaipėdos krašto lietuvininkų noras susijungti su tautos kamieniu. Apie Šilutės seimo *Deklaraciją* tą pačią dieną pranešta Lietuvos Respublikos vyriausybei, tuoj paskelbta laikraščiuose. Šilutės *Deklaraciją* pasirašė net apie 120 delegatų, tarp jų Vyriausio Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto atstovai Martynas Jankus, Jurgis Brūvelaitis, Jurgis Lėbartas (būsimas Šilutės apskr. viršininkas, Šilutės šaulių kuopos įkūrėjas ir vadas; apdovanotas LDK Gedimino ordinu, aukščiausiais medaliais, Šaulių žvaigžde „Už nuopelnus“), Vilius Šaulinskis, Jonas Vanagaitis (kai kurie jų – *Tilžės Akto* signatarai). Iš Šilutės atstovų *Deklaraciją* pasirašė Jonas Aušra, Vilius Bajoras, Albertas Jonušaitis, Jurgis Keraitis, Katrė Meizytė ir kiti. Jau 1923 sausio viduryje Klaipėdoje buvo sudaryta lietuviška krašto Direktorija (pirm. Erdmonas Simonaitis; 1924–1926 m. Šilutės apskr. viršininkas) – valdymo institucija. Šilutės *Deklaracija*, kaip ir *Tilžės Aktas*, turėjo

Šilutės katalikų bažnyčia, pastatyta 1854 m. (Iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus fondų)

Lietuvos architektų daktarų Marijos ir Martyno Purvinų projektą pastatyta pirmoji memorialo dalis – siena su Šilutės *Deklaracijos* autorių pavardėmis.

1944 metų spalio 9 dieną Mažajoje Lietuvoje prasidėjo sovietinis genocidas: SSRS kariuomenės tankai traukė besitraukiančių civilių kolonas. 1944 m. pabaigoje beveik visi gyventojai – lietuvininkai ir vokiečiai, – vengdami sovietinių represinių struktūrų susidorojimo, pasitraukė į Vakarų. Dalį likusiųjų sovietinė valdžia ištrėmė į Sibirą ir kitur. Po karo Šilutėje apsigyveno atvykėliai iš kitų Lietuvos regionų. Dėl to jau 1959 m. mieste gyveno 8 969, 1999 m. – 22 394 žmonės.

Nuo XX a. pradžios Šilutėje veikė įvairios visuomeninės organizacijos: nuo 1909 m. Šaulių draugija; kaip minėta, Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto Šilutės skyrius, suorganizuotas Šilutės seimą; Mažųjų laukininkų, t. y. lietuvininkų ūkininkų susivienijimas (1922–1934); „Dainos“ draugija (įkurta 1921), turėjusi mišrų ir vyrų chorų, scenos mėgėjų grupę, koncertuodavo Mažajoje Lietuvoje, 1924 m. dalyvavo pirmojoje Lietuvos dainų šventėje Kaune, 1927 m. – pirmojoje Klaipėdos krašto dainų šventėje; 1923–1926 m. veikė Šilutės lietuvių klubas, 1937–1938 m. – „Santaros“ draugijos Šilutės skyrius, Lietuvos šaulių sąjungos Šilutės kuopa (Jurgis Lėbartas suorganizavo dūdų orkestrą). Tarpukaryje veikė Šilutės skautų tuntas (nuo 1994 m. vėl veikia).

Daug krašto labai nuveikė Šilutės apskrities viešoji biblioteka (įkurta 1945 m.), nuo 1995 m. – Frydricho Bajoraičio viešoji biblioteka (direktorė nuo 1974 m. Dalia Užpelkienė). 1990 m. joje atidarytas knygos muziejus – saugoma kraštotyrinė medžiaga apie Mažąją Lietuvą, senosios knygos, netgi nuo XVI a. spausdinta medžiaga apie su Šilute susijusius kultūros, visuomenės veikėjus. Šilutėje leidžiama įvairi periodinė spauda, miestas garsėja meno saviveikla. Prasminga, kad būtent Šilutėje, Evangelikų liuteronų bažnyčioje, 1991 m. spalį buvo pašarvoti iš Vokietijos Detmoldo miesto parvežti Vydūno palaikai ir perlaidoti Bitėnų-Rambyno kapinaitėse. Čia

sukurta įžymių lietuvininkų panteonas. Labai svarbu, kad nuo 1993 m. veikia Šilutės istorinių įvykių ir asmenybių įamžinimo komitetas (įkūrė Julius Balčiauskas, Petras Jankūnas, Jonas Jonaitis, Jurgis Plonaitis).

Šilutiškiai gali didžiuotis ir kitomis savo kraštą garsinusiomis ar tebegarsinančiomis asmenybėmis. Šilutiškių žemietis, visuomenės ir politikos veikėjas Jurgis Plonaitis (g. 1902 m. Žiaukuose, Šilutės apylinkės, mirė 1998 m. Šilutėje) su ginklu dalyvavo sukilime, vadovavo būriui. Parašė atsiminimus apie Vydūną. Apdovanotas Ldk Vytauto Didžiojo ordinu, Ldk Gedimino ordino medaliu. 1991 m. sausio 13 d. dalyvavo Vilniuje ginant nuo sovietinės agresijos atkurtą Lietuvos valstybę. Petras Jakštas (g. 1899 m. Rokiškio valsčiuje, mirė 1988 m. Šilutėje) buvo Lietuvos kariuomenės majoras, žurnalistas, istorikas, įžymus bibliofilas. 1932 m. baigė VDU. Buvo XXVII (Dvidešimt septynių) knygos mėgėjų draugijos narys, sukaupė vertingų knygų biblioteką. 1934 m. apdovanotas Gedimino ordinu. 1955 m. apsigyveno Šilutėje. Parašė veikalų iš Mažosios Lietuvos istorijos. Man malonu buvo suredaguoti ir parengti spaudai jo vertingiausių knygų „Senoji Šilutė“ (1994). Žinomas Šilutės kraštotyrininkas, pedagogas, istorikas Algirdas Červinskas (g. 1925 Šiauliuose) čia dirbo nuo 1957 m. Kaip ir Valdas Adamkus, 1944 m. prie Sedos dalyvavo mūšyje su SSRS kariuomenės daliniais, 1945 m. gegužės 9 d. (kai SSRS šventė pergalę) Vokietijoje pateko į SSRS kariuomenės nelaisvę, kalintas Uchtoje (Komija). Domisi Mažosios Lietuvos praeitimi. Šilutės I vidurinėje mokykloje įsteigė turtingą kraštotyros muziejų. Jonas Jonaitis (tikr. Šidlauskas; g. 1918), 1944 m. baigęs Vilniaus universiteto Teisės fakultetą (tėvai buvo ištremti į Sibirą), traukėsi į Vakarų, bet NKVD buvo suimtas, laimė, pabėgo, slapstėsi, pakeitė pavardę. Nuo 1946 m. dirbo ir gyvena Šilutėje. Šilutės miesto garbės pilietis (1999). Mažosios Lietuvos tematika parašė kraštotyros straipsnių, iš vokiečių kalbos išvertė J. Sembritzkio (Zembrickio) ir A. Bitenso veikalą „Geschichte des Kreises Heydekrug“ (1920). Pas J. Jonaitį lankėmės jo namuose 1989 m., kai su Aušros Kalinauskienės kinematografininkų komanda važinėjome po Mažąją Lietuvą – buvo sukurtas dokumentinis filmas apie Georą Sauerweiną. Krašto kultūrai daug nuveikė Birutė Servienė, Saulius Sodonis, Julius Balčiauskas ir kiti. Šilutiškiai, viso Šilutės krašto gyventojai prasmingais darbais garsina Lietuvą Baltijos regione.

Šilutės giedotojų draugijos choras „Daina“. 1928 (Iš Lietuvos literatūros ir meno archyvo)

gelikų ir katalikų (įkurta 1850) parapijos. Įžymiais mokslo, švietimo, kultūros, valstybės veikėjais tapo Herderio gimnazijos (veikė 1918–1944), Šilutės lietuvių gimnazijos (1932–1939; nuo 1993 m. vėl veikia kaip vidurinė mokykla, 1998 m. jai suteiktas Vydūno vardas), kitų švietimo įstaigų auklėtiniai.

Per 1923 m. sausio sukilimą Klaipėdos krašte lietuvininkai ir savanoriai iš Didžiosios Lietuvos Šilutę užėmė be mūšio. Jau sausio 9 d. Vyriausias Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas (oficialiai – vyriausioji sukilėlių valdžia; pirm. Martynas Jankus) būtent Šilutėje paskelbė *Manifestą*, kad iš Prancūzijos administracijos perima valdžią Klaipėdos krašte. Sausio 15 d. sukilėliams ir Lietuvos kariams mugalėjus prancūzų okupantus – užėmus Klaipėdą, būtent Šilutėje sausio 19 d. įvyko minėto Gelbėjimo komiteto skyrių atstovų suvažiavimas, pasivadinęs Šilutės seimu. Čia susirinko Mažosios Lietuvos lietuvininkų aukščiausioji valdžia, tautos atstovybė! Seimas paskelbė *Deklaraciją*, kad Klaipėdos kraštas autonominiemis teisėmis prisijungia prie lietuvių tautos kamieno – Lietuvos valstybės. Taip kraštas buvo apsaugotas nuo Lenkijos, kurią aktyviai rėmė sąjungininkė Prancūzija, siekių jį užvaldyti, įsitvirtinti prie Nemuno žemupio. Buvo įgyvendinta tarptautinės teisės nuostata dėl lietuvininkų apsisprendimo teisės. Remtasi 1918 XI 30 *Tilžės Aktu*, Prū-

lemiamos reikšmės Antantės (Santarvės) valstybių sprendimams Klaipėdos kraštą priskirti Lietuvos valstybei. Šiam istoriniam įvykiui, kaip žinome ir matome, 1998 m., minint Klaipėdos krašto susijungimo (prijungimo) prie Lietuvos valstybės 75-ąsias metines, Šilutėje pagal žymiausių Mažosios

1864 m. Šilokarčemoje ir Žibuose gyveno 1 115, 1912 m. Šilokarčemoje – 3 299, Žibuose – 1 775, Verdainėje – 273, Cintijoniškiuose – 224 žmonės. 1941 m. mieste gyveno iki 5 550 žmonių. Lietuvininkai gyveno kartu su vokiečiais bei suvokietėjusiais tautiečiais. Veržiantis Rytų frontui, jau

MLE redaktoriai Virginija Budrikenė, Sigitas Tutlys, doc. dr. Vaclovas Bagdonavičius, Šilutės muziejaus direktorė Roza Šikšnienė, dr. Algirdas Matulevičius, laikraščio „Šilokarčema“ korespondentas Saulius Sodonis ir MLE vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja Danutė Valentukevičienė

Lietuvoje pagerbta Jūratė Statkutė de Rosales

■ Atkelta iš 1 p.

1 skyrius. Gudų kilmės vieta

Iš Rytų Europos pakilę gūdai 410 metais užkariavo Romą ir per tris šimtmečius palaipsniui įsikūrė Pietų Prancūzijoje, Ispanijoje ir Italijoje. Jų kultūrinis palikimas greičiausiai buvo gana didelis, todėl stebina, kad tiek maza yra žinoma apie ten paliktą jų kalbos, papročių, santvarkos ir kultūros įnašą.

XVIII–XIX amžiais, o ir pirmojoje XX amžiaus pusėje daugelis tyrėjų (nuo filologo Johano Ihrės (*Johan Ihre*) iki vokiečių archeologo Gustavo Kosinos (*Gustav Kossinna*) teigė, kad gūdai yra germanų tauta, kilusi iš Skandinavijos. Taip manę tyrėjai buvo garsios mokslo asmenybės, tokios kaip Momsenas (*Mommsen*), Liubkė (*Lübke*), Gecas (*Götz*) ir kiti. Jie naudojo primityvius tyrimo metodus ir vadovavosi nusistatymu, kurio nereikėjo nei įrodyti, nei svarstyti, nes buvo visų pripažinta, kad gūdai buvo kilę iš Skandinavijos, vadinasi, jie buvo germanai.

Germanų rasės pranašumo teorija, kurią iš dalies sukūrė Kosina (*Kossinna*) ir kurią pasisavino nacionalsocialistai, žlugo Berlyno bunkerio griuvėsiuose. Trečiajam reichui dingus, keletą dešimtmečių niekas nebekalbėjo apie gūdus.

Gudų tema vėl susilaukė dėmesio maždaug nuo 1980 metų. Tuomet buvo mestasi nuo vieno kraštutinumo prie kito – kas anksčiau buvo „gryna arijų rasė“, dabar pasidarė „multietniškumo“ pavyzdys.

Šiuo metu Hervigas Volframas, Peteris Hiteris, Patrikas Eimoris (*Herwig Wolfram, Peter Heather, Patrick Amory*) ir jų pasekėjai naudoja tikslus akademinis metodus ir internetu tiria senovės raštų originalus, atšviestus senus lapus. Minėti autoriai yra parašę rimtų veikalų, kuriuose nemažai dokumentinės medžiagos. Jie tebesilaiko įpročio gūdus vadinti germanais, bet, turėdami daug medžiagos, neatitinkančios jų teorijos, neatitikimus bando aiškinti kalbėdami apie gudų „multietniškumą“.

Taigi šioje tarptautinių tyrimų stadijoje belieka pateikti tokį pasiūlymą: užuot klausius nuomonių, parašytų praėjus daugeliui šimtmečių po įvykių, ar ne geriau būtų paklausti tų, kurie gyveno įvykiams vykstant ar bent netrukus po jų? Užuot klausius švedų, vokiečių, anglų ir amerikiečių mokslininkų nuomonės, kodėl nepaklausti pačių gudų? Jie, gūdai, geriau negu bet kas kitas gali atsakyti į svarbiausią klausimą: kas jie tokie ir iš kur atėjo.

Pirmieji šaltiniai

Iš visų mums žinomų dokumentų, nurodančių gudų kilmės vietą, seniausias buvo parašytas 551 metais. Tai Bizantijoje lotynų kalba parašyta gudų tautos istorija, pavadinta „Apie gudų kilmę ir darbus“ (*„De origine actibusque Geta- rum“*). Jos autorius save vadina Jordanu. Knygos pradžioje autorius aiškina, kad jam teko sutrumpinti dvylika tomų gudų istorijos, kurią ostgotų (ostrogudų) karalius Teodorikas padiktavo Romos senatoriui Kasiodorui.

Teodorikas Didysis, gimęs 454 metais Dakijoje ir 526 metais miręs Ravenoje, 493 metais užkariavo Italiją ir ten

Glausta Jūratės Statkutės-Rosales biografija

Gimė 1929 m. rugsėjo 9 d. Kaune. 1934–1938 m. gyveno Paryžiuje, lankė pradžios mokyklą Victor Duruy licėjūje. Grįžusi į Lietuvą 1939–1944 m. mokėsi Aukštosios Fredos pradžios mokykloje ir „Aušros“ gimnazijoje. 1940 m. liepos 6 d. tėvas Jonas Statkus, buvęs Lietuvos saugumo departamento direktorius, drauge su Augustinu Povilaičiu ir gen. Kaziu Skuču buvo rusų sovietų okupacinės valdžios suimti ir išvežti į Maskvos Butyrkų kalėjimą, jo žūtis laikas ir kapo vieta nežinomi iki šiol. Drauge su motina ir jaunesne seserimi buvo įtraukta į 1941 metų sovietų okupantų vykdomų masinių suėmimų ir trėmimų sąrašą. Trėmimo išvengti padėjo draugai, įspėję apie gresiantį pavojų – naktį atvykę šeimos išsivežti budeliai rado tuščią butą.

1944 m. su šeima pasitraukė į Vokietiją, Mėrsburgą. Pradėjo lankyti vokišką gimnaziją, bet buvo pašalinta, nes viešai atsakė prisidėti prie gimnazistams privalomų nacių režimo palaikymo darbų.

1945–1950 m. gyveno Prancūzijoje, Paryžiuje. Studijavo prancūzų kalbą, įgijo senųjų kalbų ir lotynų kalbos pagrindus. Apsigynusi diplominį darbą, gavo prancūzų kalbos mokytojos diplomą.

Nuo 1950 m. gyvena Venesueloje, 1950–1952 m. dirbo „General Electric“ kompanijos administracijos archyvo viršininke. Vėliau dirbo „Aerpostal“ oro linijose. Lankė anglų kalbos studijas Kolumbijos universitete Niujorke, Ispanijos istorijos paskaitas Madride. 1958–1963 m. dirbo sekretore anglų-ispānų kalbomis Jungtinių Tautų atstovybėje Venesueloje. Moka senąją romanų, lotynų kalbas, kalba anglų, ispanų, prancūzų, vokiečių ir lietuvių kalbomis.

1960 m. išteko už inžinieriaus Luiso Rosales'o, susilaukė penkių sūnų – Luiso, Jono, Šarūno, Rimo ir Sauliaus. Daug laiko skyrė istorijos studijoms ir tyrimams, aktyviai dalyvavo Venesuelos Lietuvių bendruomenės darbuose. Išrinkta į jos Centro valdybą, dvi kadencijas ėjo sekretorės pareigas ir trumpam laikui atgaivino šeštadienį lietuvišką mokyklą.

1983–1985 m. buvo savaitinio politikos, ekonomikos ir kultūros žurnalo „Zeta“ redaktoriaus pavaduotoja, nuo 1985 m. – vyriausioji redaktorė. Tai didžiausio tiražo žurnalas Venesueloje.

Nuo 1944 m. Lietuvoje lankėsi tik du kartus: pirmą kartą, kai Sąjūdžiui reikėjo per žurnalistus prisistatyti pasauliui, ir antrą – kai atvyko į knygos

„Didžiosios apgavystės“ pristatymą (2007).

Išleido knygas: „Baltų kalbų bruožai Iberų pusiasalyje“ (Čikaga, 1985, lietuvių k.); „Los Godos“ (Karakasas, 2 laidos – 1998, 1999, ispanų k.); „Los Godos“ (Barselona, 2 laidos, 2004, ispanų k.); „Goths and Balts“ (Čikaga, 2004, anglų k.); „Didžiosios apgavystės“ (Vilnius, 2007, lietuvių k.); „Senasis aisčių giminės metraštis“ (Kaunas, 2009, lietuvių k.).

Rengiama knyga „Europos šaknys“. Užbaigtą 12 skyrių knygą numatoma parengti iki 2014 m. ir leisti ispanų bei prancūzų kalbomis; „Lietuvių kalbos ir kultūros įtaka Kanto ir Levino palikime“, – rengia Valensijos universiteto knygų leidykla, knyga turėtų išeiti 2011 m. rudenį.

Svarbiausi apdovanojimai: *Orden Andrés Bello, Primera clase* – aukščiausias Venesuelos ordinas už kultūros darbą; *Orden diego de Losada, Primera klase* – Karakaso miesto ordinas; „Metų asmenybė“ – Pietų Amerikos Iberų Amerikos žurnalistų organizacijos įvertinimas, 1989 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžius, 1996 m. Lietuvos prezidento apdovanojimas.

karaliaus korespondenciją. Žlugus Italijoje ostrogudų karalystei, atrodo, kad Kasiodoras arba kurį laiką slapstėsi Italijoje, arba trumpam buvo pabėgęs į Konstantinopolį. Grįžęs į Italiją, įsteigė Vivariumo vienuolyną, kuriame vienuoliai perrašinėjo manuskriptus.

Kalbėkime dabar apie Jordaną. Apie jį žinome tik tiek, kad svarbiausias jo veikalas – gudų istorija, sutrumpintai vadinama „Getika“, buvo parašytas 551 metais, ir kad jis pats sakėsi esąs gudų kilmės. Knygos pradžioje jis aiškina, kad ją rašo prikalbėtas savo draugo Kastalijo ir kad bando sutraukti Kasiodoro rašytą istoriją, kurią jis pats turėjo savo rankose tik tris dienas.

Taigi jau nuo pirmų Jordano žodžių susiduriame su savotiška mįsle. Kadangi autoriui mini savo gudišką kilmę, jis jau turėjo būti susipažinęs su savo tautos istorija, nes kaip kitaip jis būtų galėjęs iš atminties sutraukti Kasiodoro 12 tomų veikalą, turėjęs jį savo rankose vos tris dienas?

Ypatingos aplinkybės, kuriomis Jordanas parašė tą gudų istoriją, buvo nuodugnai aptartos Amerikos filologų draugijos pirmininko Džeimso O'Donelo (*James O'Donnell*) monografijoje „The Aims of Jordanes“ ir prieita prie išvados, kad Jordanas buvo sąžiningas istorikas. O'Donelo išvados patvirtina tai, ką ir kiti istorikai nuo seno įtaria, – Kasiodoras jautėsi esąs pavojuje dėl savo buvusio bendradarbiavimo su tuomet neseniai mirusiu Teodoriku ir greičiausiai jis pats sunaikino savo veikalą, parašytą tuomet, kai jis tarnavo karaliui. Jordanas trumpam galėjo gauti tekstą, kurį jam paskolino Kasiodoro tarnas, greičiausiai be autoriaus žinios.

Galėtume dar pridėti, kad yra neįmanoma perrašyti tokią plačią istoriją iš atminties, jeigu iš tiesų ji turėta tik tris dienas, nebent Jordanas jau anksčiau žinojo bent dalį tos praeities. Jis pats mini kai kuriuos kitus šaltinius ir ypač, atrodo, laikosi istoriko Ablabijaus, svarbios gudų istorijos autoriaus, kurio raštai yra dingę, bet Jordano laikais tai buvo palyginti neseniai parašytas veikalas.

Jordano „Getikos“ iki mūsų laikų išliko gana daug nuorašų. Seniausi iš jų yra: 1) vadinamoji *Heidelbergensis* kopija, surasta Heidelberge ir datuojama VIII amžiumi, ir 2) Palerme rasta *Panormitanus* kopija, irgi arba VIII amžiaus pabaigos, arba IX amžiaus pradžios. Jos skiriasi kalbos stiliumi, viena kita smulkmena, bet jų turinys yra tas pats.

Heidelbergo kopiją po to, kai ją palygino su kitais, vėlesniais, nuorašais, paskelbė vokiečių lotynistas Teodoras Momsenas (*Theodor Mommsen*, 1817–1903). Tos kopijos viduramžių laikų lotynų kalba yra prasta. Vienas

Heidelbergo teksto nuorašas, iš dalies pataisius lotynų kalbą, buvo išverstas į anglų kalbą ir neseniai lotynisto *Theodrich Yeat* rūpesčiu paskelbtas internete. Iš tikrųjų į vokiečių, anglų ir prancūzų kalbas buvo vėsta iš Momseno paskelbto Heidelbergo teksto.

1880 metais per įvykusį Momseno namo gaisrą kai kurie manuskriptai, naudoti Momseno versijai, vadinamai *Heidelbergensis*, ir pats manuskriptas H sudėgė, kiti, drauge gulėję, išliko gerokai apdegti. Tačiau žala nebuvo didelė, nes tuo metu jau

„Europos šaknys ir mes, lietuviai“

Ištrauka iš Jūratės Statkutės de Rosales knygos

įkūrė galingą ostgotų (ostrogudų) valstybę. Jis buvo žinomas kaip išsimokslinęs valdovas. Jo amžininkas Enodijus (*Ennodius*) savo sąvade „Panegyricus“ mėgdavo priminti karaliaus graikišką išsilavinimą: „educavit te in gremio civilitatis Graecia praesaga ventur.“ Kai kurie karaliaus priešai šaipydami teigė, kad jis esąs beraštis ir pasirašy-

davęs dokumentus su specialia lentele, kurioje buvo išpjauti tarpai rašikliui braukti.² Jei priimtume už tiesą abi versijas, galėtume prieiti prie išvados, kad karalius pažinojo graikiškas raides („in gremio civilitatis Graecia“) ir jam svietimos buvo lotyniškos raidės. Vaikystėje jis kaip įkaitas buvo išsiųstas į Bizantiją, kur buvo dėstoma graikų kalba.

Kasiodoras, kuriam karalius diktavo gudų istoriją, buvo Romos senatorius, vardu M. A. Kasiodoras (*Magnus Aurelius Cassiodorus*). Manoma, kad jis gimė maždaug 485 metais ir žinoma, kad mirė 580 metais. Ostrogudo Teodoriko valdymo Italijoje laikais Kasiodoras buvo vienas iš karaliui artimų intelektualų ir 507–511 metais tvarkė

Leidyklos „Knygų kelias“ parengtos ir išleistos J. Statkutės de Rosales naujosios knygos viršelis

buvo padarytas visas manuskripto H nuorašas.

Kitas seniausias žinomas Jordano istorijos nuorašas yra vadinamasis *Panormitanus*, rastas 1929 metais. Jį išnagrino italai *F. Giunta* ir *A. Grillonė* (*A. Grillonė*) (1991), o tą tekstą į ispanų kalbą išvertė profesorius *S. Martinas* (*José María Sánchez Martín*) (2001). Abu mokslininkai ir pats vertėjas giria gryną klasikinę Jordano teksto lotynų kalbą.

Taigi vadinamoji *Heidelbergensis* (H) kopija yra ta, kurią išskaitė ir 1882 metais savo didžiuliam veikalui „*Monumenta Germaniae Historicae*“ paskelbė vokiečių lotynistas *T. Mommsenas* (*Theodor Mommsen*, 1817–1903), 1902 metų Nobelio premijos laureatas. Šios kopijos tekstą į vokiečių kalbą išvertė lotynistas *Vilhelmas Martensas* (*Wilhelm Martens*) 1884 metais. Vėliau vertimas buvo pakartotas 1912 ir 1986 metų laidose. Į anglų kalbą išvertė *Š. Ch. Merovas* (*Charles Christopher Merow*), o jį išleido *Princetono* universitetas 1915 metais, bet faktas, kad angliškasis vertimas pakartoja klaidas, kurias padarė *Martensas* savo vokiškajame vertime, verčia suabejoti jo tikslumu, palyginus su lotynišku originalu. {...}

„Yra Šiaurės Okeane didelė sala, vardu *Skandza*, citrinus medžio lapo pavidalo, lenktais šonais, toli ištįsusi į ilgį. Apie ją kalba ir *Pomponijus Mela*, kad ji yra *Kodano* įlankoje, kurios krantus skalauja *Okeanas*. Ji yra priešais *Vyslos* žiotis, kuri išteka iš *Sarmatijos* kalnų, ir priešais *Skandzą*, atskirdama *Germaniją* nuo *Skitijos*, trimis šakomis įteka į *Šiaurės Okeaną*.“

Vertėjas *Martensas* daro tris vertimo klaidas.

1. Kalbėdamas apie salą *Skandzą*, praleidžia, kad sala „pati į save baigiasi“ („*per longum ducta concludens se*“), t. y. nutyli svarbiausią ir būdingiausią salos bruožą – kad ji baigiasi taip, kaip prasidėjo.

2. Vertėjas iškreipia žodžio *fronte* prasmę (lot. *fronte*, abl. sng. – „priekiu“,

o ne „priešais“). Sala, esanti *Vyslos* žiočių priekinėje pusėje, vertėjo yra perkelta į priešingą jūros pusę.

3. Vertėjas praleidžia žodžius „*in conspectu*“, nurodančius, kad sala matosi iš tos vietos, kurioje *Vysla* trimis vagomis įteka į jūrą.

Štai kaip iš tikrųjų parašė *Jordanas*, jei jį verstume pažodžiui:

„... Šiaurės vandenyne yra didelė sala, vadinama *Skandza*, citrinus medžio lapo pavidalo, lenktais šonais, po ilgo išsitiesimo užsibaigianti ant savęs. Apie ją kalba ir *Pomponijus Mela*, kad ji yra jūros įlankoje, vadinamoje *Kodanu*, kurios krantus skalauja vandenynas, jos priekyje yra *Vyslos* upė, kuri išteka iš *Sarmatijos* kalnų, ten, kur matosi *Skandza*, ji įteka trimis šakomis į Šiaurės vandenyną ir atskiria *Germaniją* nuo *Skitijos*.“

Iš tiesų ten, kur *Vysla* įteka trimis vagomis į *Gdanską* įlanką, rytų pusėje matosi prasidedanti ilga sala, kuri juosia krantą, įsijungia į dabartinio *Kaliningrado* iškyšulį, grįžta į ilgos salos pavidalą ir taip, kaip prasidėjo, taip ir baigiasi prie *Klaipėdos*. Ši geografinė sandara, neturinti jai panašios visoje Europoje, iš tiesų pareikalavo vaizdingo aprašymo, kurį autorius įveikė, nurodydamas, kad sala „į save užsibaigia.“

Jordanas mus „įstato“ į vietas, kurios jau nuo paleolito ir mezolito laikų buvo apgyventos *Narvos* kultūros probaltiškų genčių⁹, vėlesniais laikais baltų, ką patvirtina ir archeologiniai radiniai, ir toponimija, rodanti ten buvusį nepertraukiamą baltų genčių buvimą.

Jordano knygoje aprašomų gudų visi vietovardžiai yra baltiški.

Iki mūsų dienų tik dvi baltų kalbos – lietuvių ir latvių – išliko gyvos. Žodis *Scandia* (tarti *Skandija*) išlaikė lietuvių kalboje neabejotiną potvynių skalaujamo kranto prasmę. To žodžio formos galima rasti „*Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*“ (www.lkz.lt): *skandenė*, *skandynė* ir *skendena*. Atitinkantis lietuviškas veiksmažodis yra *skandinti*.

Naujas reiškinys Lietuvos archeologijos istorijoje

Vladas Žulkus, archeologas, habilituotas mokslų daktaras, profesorius, Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas, Klaipėdos universiteto rektorius

2007 metų šv. Kalėdų išvakarėse *Jūratei Statkutei de Rosales* parašiau laišką. Paskata rašyti buvo jos nedidelė knygelė „*Didžiosios apgavystės*“, tais pačiais metais išleista Lietuvoje. Po to retkarčiais susirašome ir padiskutuojame. Perskaičiau jos „*Goths and Balts*“, išleista Čikagoje. Keli bendravimo su p. *Jūrate Statkute de Rosales* metai nepakeitė mano požiūrio į jos darbus, tik dar labiau sustiprino įsitikinimą, kad turime naują reiškinį Lietuvos archeologijoje ir istorijoje.

Manau, kad autorės tyrimai yra savotiškas šokas Lietuvos istorikams. Deja, mes dar gyvename suspausti istorijos sampratos ir tradicijų, todėl

nenuostabu, jog *Statkutės de Rosales* mintys nebus taip greitai suprastos ir priimtos Lietuvoje. Tokios idėjos labiau patinka archeologams, o autorės tyrimai tikrai atveria plačius kelius baltų kultūrai pažinti.

Archeologus autorės teiginiai skatina paieškoti galimų baltų kultūros pėdsakų *Vyslos* žemupio regione. Žymusis rusų archeologas *V. V. Sedovas* („*Slaviane v drevnosti*“, Moskva, 1994) šį regioną įjungia į vakarinių baltų formavimosi arealo dalį, paneigdamas „slavišką“ *Pamario* kultūros (kaip *Lužitėnų* kultūros tęsinio) prigimtį. Jei *Vieľbarko* kultūroje rastume vakarų baltų kultūros elementų persvarą, galėtume ją laikyti „gudiška“ ir tai puikiai sutaptų su *Statkutės de Rosales* skelbiamais istoriniais duomenimis.

Dar negausūs Lietuvos archeologų tyrimai apie baltų dalyvavimą *Tautų* kraustymosi žygiuose patvirtina vakarinius baltus II–III a. po Kr. keliavus

nuo *Baltijos* iki *Juodosios jūros* – į gotų apgyventas vietas. Tuos pačius migracijos kelius nurodo ir *V. V. Sedovas*. Dėl žmonių migracijos iš *Vieľbarko* kultūros į pietus neabejoja ir lenkai. *Tolimesni „gudų“* – gotų žygiai į Europos vakarus Lietuvos archeologams ir istorikams kol kas išlieka glia paslaptimi.

Su kai kuriomis *Jūratės Statkutės de Rosales* mintimis galima ginčytis, tačiau pateikti šaltiniai ir faktai, kurių neįžiūrėjome anksčiau, mano nuomone, yra nepaprastai svarbūs mūsų priešistorėi ir istorijai pažinti. Raginu kolegas archeologus, istorikus ir kalbininkus domėtis šiomis problemomis naujai. Manau, kad kai kurie Lietuvos archeologai ir istorikai apsidžiaugs gavę naujų idėjų tyrimams, tikiu, kad atsiras jaunų tyrinėtojų, kurie nepabijos leisti į naujas „avantiūriškas“ tyrimų sritis ir prisidės atkuriant mokslo pamirštus baltų istorijos epizodus

Jūratės Statkutės de Rosales darbai skynė kelią į Nepriklausomybę

Eugenijus Jovaiša, mokslų daktaras, profesorius Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas, Lietuvos pedagoginio universiteto Istorijos fakulteto dekanas

Profesorės *Marijos Gimbutienės* „*Baltai*“ praeito amžiaus septintojo dešimtmečio pradžioje buvo tas palaimingas mūsų išsivijęs mokslininkų postūmis, kuris slaviškai ir germaniškai istoriografijai iškėlė neapeinamą fenomeną – baltus ir jų kultūrą. Angliškai, vokiškai, itališkai ir portugaliksiškai kalbanti proistorės tyrinėtojų bendrija priėmė profesorės *M. Gimbutienės* pasiūlytą, kaip vieną iš galimų, indoeuropiečių protėvynės sampratą, Europos tapimo indoeuropietiška mechanizma ir neolito pabaigą siekiančių baltų susidarymo logiką bei jų formavimosi šaltinius. *M. Gimbutienės* autoritetas leido Lietuvos mokslininkams politizuotų seniausios slavų istorijos paieškų fone smarkiai pastūmėti baltų ir lietuvių etninės istorijos tyrimus, o jos išvalgų veikiamą proistorės mintis pasitiko *Nepriklausomybės atstatymą*. Pamenu 1988–1990-uosius metus, kai laisvės išsiilgę Lietuvos istorijos ir archeologijos draugijų kūrėjai pirmą kartą uždavi-

niu kėlė naujų šaltinių paieškas ir seniau žinomų objektų tyrimą.

Marijos Gimbutienės pradėtą baltų kultūros reikšmės Europos istorijoje įtvirtinimo darbą tęsia *Jūratė Statkutė de Rosales*, o jos „*Europos šaknys*“ – tai virtuali šaltinių ir naujai keliamų klausimų, kai, pasak autorės, „belieka iškelti pasiūlymą – jeigu jau yra pervedamas reikalas į patikrinimų departamentą, gal atėjo metas tikrinti viską? Užuoat atsiklausius nuomonių, užrašytų praėjus daugeliui šimtmečių po įvykių, ar ne geriau yra užklausiti tų, kurie gyveno įvykiams vykstant ar bent netrukus po jų?“. Ir kokius gi svarbiausius Europos įvykius užkliudo ši drąsi autorė? Esminiai iš jų – aisčių (vakarų baltų) indėlis formuojantis naują Europai, aisčių dalyvavimas kovose su Roma ir ypač aisčių indėlis kuriant naujosios Europos tautų politinį žemėlapi Romos imperijos griūtyje. Svarbi Europą kuriančioji jėga buvo gotai, kuriuos *Jūratė Statkutė de Rosales* tapatina su mums gerai žinomais gudais. Atsiraiš įvairių vertinimų ir nuomonių, tačiau viena yra tikra – *Jūratės Statkutės de Rosales* teiginiai randa patvirtinimą mūsų archeologijos medžiagoje. Aisčių kultūros istorija liudija gausų karinio elito palikimą aisčių žemėse, kuris

ypač ženklus IV–VI amžių laidojimo paminkluose. Europos istorijos tyrinėtojas yra gerai žinomi aisčių karinio elito kapai net ir šiauriniame jų areale *Plinkaigalio*, *Taurapilio*, *Vidgirių*, *Barzūnų*, *Paprudžių*, *Žvilių*, *Vėluikių* kapinyuose. Sembos aisčių areale jų gausybė. Karių elito kapai liudija specializuotą vietinę ginklų gamybą, juose gausu iš *Tautų* mūšinių atsibabentų kalavijų, auksu dengtų papuošalų ir kitokių žygių po Europą daiktinių liudijimų.

Pirmųjų *Nepriklausomybės* metų entuziazmą užgožė dvidešimtmetė mūsų patirtis, kurioje atrandame kraštutinių baltų kultūros menkinimo ar net neigimo apraiškų. Yra sakančių, jog: „Išvaizduojama praeityje buvus tai, ko per šimtą metų mokslas taip ir nerado – baltų civilizacijos, prilygstančios antikinėms civilizacijoms ar šalia šių esantiems keltų, germanų ar skitų pasauliams“. Matyt, šiandienos nacionalinėje Lietuvos valstybėje yra itin prasmingi *Jūratės Statkutės de Rosales* žodžiai: „Išbraukus tikruosius vardus, išnyko ir istorinė atmintis – mus konkrečiai minintys metraščiai ir istorijos dokumentai buvo suversti „išgalvotų“ ir „nepatikimų“ raštų šiukšlynas“.

Lietuvių kalboje du žodžiai yra sinonimai, nurodantys panėrimą po vandeniu: *skandinti* ir *nerti*. Abu veiksmažodžiai sudaro savo daiktavardžius, nurodančius pajūrius su potvyniais. Salą, kurią *Jordanas* vadina *Scandia*, dabartiniiais laikais lietuviai vadina *Nerija*, abu žodžiai yra sinonimai. Lietuvių kultūros tyrinėtojas *Algirdas Patackas* senesniai laiškė autorei pastebėjo abiejų žodžių panašią darybą: dabartinėje lietuvių kalboje yra žodis *nerčia* (smėlio juosta prie vandens), o senuose Ispanijos raštuose žodis *Scandia* dažnai yra rašomas *Scancia*.

Sekdami ir toliau vietinių šaltinių pateiktą informaciją, pažiūrėkime, ką sako istorikas *Motiejus Pretorijus*, gimęs 1625 metais *Klaipėdoje*, t. y. ten, kur yra vadinamosios *Skandijos* „sala“. Jo knygoje „*Orbis Gothicus*“ (1688) yra skyrius, pavadintas „*De nomine*

Scandiae derivatione“. Tarp kitų paaiškinimų *M. Pretorijus* nurodo, kad pavadinimas *Scandia* yra kilęs iš veiksmažodžio *skandinu*, jį teisingai verčia į lot. *submergere* ir prideda, kad žodžiu *scanzia* senieji žmonės vadina *Baltijos jūros* pakraščius: „...*in designanda Scanzia, quam ex potiori argumento in nostris designandam censeomaris Baltici oris*.“¹²

M. Pretorijus rašė lotyniškai, buvo kilęs iš tos „*skandijos*“ ir tenka juo patikėti, kad taip buvo vadinami *Baltijos jūros* krantai. Tie krantai daugiausia yra žemi ir smėlėti, potvyniai ten užlieja platesnę kranto juostą negu kitoje Europos vietovėse, kas ir pateisina pavadinimą.

Senose vakarinių baltų žemėse, upelio *Liva* pakrantėje, yra vietovė *Skandava*. Lenkai šį vietovės pavadinimą rašo *Skandawa*, vokiečiai jį pavertė

Skandau. Toje vietovėje archeologai aptiko žalvario amžiaus vakarinių baltų reikmenų ir romėnų II ir III a. po Kr. monetų. Vietovės pavadinimas patvirtina baltišką žodžio *skandava* kilmę.

Dėl *Skandinavijos*. Archeologinis žalvario amžiaus Europos žemėlapis, kurį sudarė Senosios Europos kuratorė *Kalifornijos* universitete *Marija Gimbutienė* (1921–1994), rodo baltų tuometinį buvimą ištiesai visame *Baltijos* pajūryje nuo *Odos* (*Oderio*) žiočių iki pietų *Suomijos* imtinai. Nenuostabu, kad jie paliko savo kalbos pavadinimą jūros krantui apibūdinti ten, kur atplaukdavo ar gyveno. Baltų gamybos segių archeologiniai radiniai *Skandinavijos* provincijoje *Švedijoje* rodo, kad tokio susisiekimo būta. Beje, *Skandija* yra ta *Švedijos* provincija, kurios krantai yra žemi.

Bus daugiau

Laiko ženklai Alpių krašte ir kultūros istorijoje (2)

■ Atkelta iš 1 p.

Pagirtinas noras, nors ne visada lengva įveikti ir dalies tautiečių priešinimą. Laikui bėgant tikriausiai bus įteisintas ausiai malonus ir to krašto žmonėms brangus Sūduvos pavadinimas, o kaip bus su Lenkijoje esančia Suvalkija vienas Dievas težino.

Ši etninės Lietuvos dalis nuo prašalčių akių slepia daug paslapčių, kurios kartais išlenda į dienos šviesą, bet tik tada, kai domiesi. 2010 metais prabilta apie įdomų Suvalkijos geologinį fenomeną – amžino išalo reiškinį Šipliškių ir Udrino vietovėse. Dar 2002 m. Valskybinis geologijos institutas Lenkijoje atlikdamas žemės tyrimus Suvalkijoje, Šipliškių valsčiuje pastebėjo anomaliją: skverbiančią žemės plutos gylį temperatūra ne kyla, kaip kad turėtų būti, bet krinta. Nutarta patikrinti. Anomalijos vietoje išgręžus 450 m gylio specialų gręžinį, paaiškėjo, kad temperatūra palaipsniui žemėjo, o 357 m gylyje nukrito iki +1,2° C, kai normaliomis sąlygomis turėtų būti +17° C. Giluminis išalo faktas buvo patvirtintas.

Kaip šį reiškinį aiškina geologai? Po žemės paviršiumi negiliai slypi magminės labai mažo radioaktyvumo uolienos, spinduliuojančios itin mažą kiekį geoterminės šilumos, pasiekiančios žemės paviršių. Praėjo 13 tūkstančių metų, kai Suvalkijos krašte ištirpo žemės gelmėse 115 tūkstančių metų glūdėje ledynas, o požeminis „šaldytuvas“ ligi šiol tebeveikia ir jokio remonto nereikalauja. Sensacingas atradimas apie amžino išalo fenomeną Suvalkijoje mokslui gali būti svarbus sudarant geoterminį Lenkijos žemėlapi, nustatant požeminių vandenų srovių per uolienas pralaidumą ir kitus dalykus. Tos žinios veikiausiai pravers mokslui modeliuojant klimato kaitos darbus.

Toks reiškinys Lenkijoje patvirtintas tik Suvalkijoje, Šipliškių valsčiuje. Tai ne vienintelė anomalija sūduvių arba jotvingių žemėje. Spaudoje galima rasti žinių apie magnetines ir klimatinės šio krašto anomalijas. Nerimsta senųjų jotvingių sielos, nurims tik tada, kai bus užtikrintos, kad sūduviams artimiausia tauta jų nepamiršo.

Kur tik gražu – ten ir Šveicarija

Pats laikas dėmesio skirti Šveicarijai, tuo labiau, kad jau pravažiavome Šveicarijos kaimą Suvalkų vaivadijoje. Europos archeologams gerai žinoma vieta, nes visai šalia Suvalkų esantį II–V a. jotvingių kapinyną Šveicarijos kaime šiek tiek jau ir aptarėme.

Galime būti tikri, kad patys pamiršusiųjų laikų jotvingiai ar sūduviai apie jokią Šveicariją nė negirdėjo, kitaip vadino ir savo gyvenvietes. Naujoviški vardai ir pavadinimai atėjo daug vėliau. Sengirės tarp Prūsijos ir Lietuvos kolonizavimas prasidėjo XVI amžiuje. Vakarinėje Sengirės dalyje įsikūrė iš Prūsijos persikėlę persekiojami katalikai, atsikraustė ir kai kurie protestantai vokiečiai. Šiaurinėje Sūduvos dalyje ėmė kurtis dzūkai, iš rytų pradėjo skverbtis rusėnai ir totoriai, iš pietų lenkai ir net persikraustėliai iš tikrosios Šveicarijos.

Kiek tie atkakėliai iš Šveicarijos

Lietuvos universitetų moterų asociacijos ir XXVII knygos mėgėjų draugijos nariai Saksonijos sostinėje Drezdene rezidencinėje pilyje

įtakojo kaimo šalia Suvalkų vardo atsiradimą, būtų nelengva atsakyti. Kartais tiems pavadinimams atsirasti užtekdavo vieno dvarininko užgaidos. Nukeliavęs į Šveicariją, pasisėmęs nepamirštamų įspūdžių, savo valdai suteikdavo Šveicarijos vardą – kad įspūdžiai neišblėstų. Taip nutiko su Šveicarijos kaimu Jonavos rajone, koks kilometras į rytus nuo kelio Jonava–Kaunas. Dabar tas kaimas yra Dumsių seniūnijos centras. Yra ir Šveicarijos seniūnaitija. Pavadinimą sugalvojo būtent vietos dvarininkas, kuriam keliaujant po Europą Šveicarija taip krito į širdį, kad grįžęs į savo kaimą jam suteikė apžavų šalies vardą. Šveicarijos kaimas Jonavos rajone minimas XVIII a., nors žmonių toje vietovėje gyventa tūkstančius metų iki Kristaus. Beje, Dumsių seniūnijos gyventojai ne pėsti, nes turi ir Paryžiaus vardu pavadintą kaimą. Matyt, vietos dvarininkams Europos kraštai buvo nesunkiai pasiekiami.

O kad ambicijų Jonavos krašto žmonės nestokoja ir šiandien, rodo jų užmojai. 2003 m. balandžio 1-ąją savąjį Šveicarijos kaimą Dumsių seniūnijoje jie paskelbė Nepriklausoma Šveicarijos respublika ir ta proga surengė dideles iškilmes. Svečiai turėjo pravažiuoti Šveicarijos muitinę, po iškilmingo parado buvo paskelbtas nepriklausomybės aktas, o atidarytame Šveicarijos banke buvo keičiama valiuta. Skambėjo naujas Šveicarijos himnas, plevėsavo Nepriklausomos Šveicarijos respublikos vėliava, buvo inauguruoti ir naujasis šalies prezidentas – Šveicarijos kaimo seniūnas. Prieš aštuonerius metus Naujojoje Šveicarijos respublikoje gyveno 870

gyventojų, įdomu kiek gyvena dabar?

Kitame Šveicarų kaime – 17 km nuo Vilniaus centro skelbiama, kad parduodamas dviejų aukštų gyvenamasis namas. O štai Rudaminos apylinkėse, maždaug 11 km į pietus nuo Vilniaus, yra ne tik Rudaminos (Papiškių) piliakalnis, bet ir Šveicarų kaimo pilkapiai. Tokių su Šveicarija ir šveicaris susijusių pavadinimų Lietuvoje galima prisirankioti į valias. Kas supaisys, kaip visi jie atsirado. Neabejoti galima dėl vieno: su Šveicarija buvo siejamos teigiamos emocijos, malonūs prisiminimai. Reiktų pasidomėti, ar yra Lietuvoje tokių kaimų vardų kaip Vokietija, Lenkija, pagaliau Latvija ar Estija? Matyt, kaimynams sunku išlaikyti konkurenciją su tolimesnių kraštų egzotika. Teisi mūsų ekskursijų vadovė Teodora Dilkienė: kur tik gražesnė vieta, ten ir Šveicarija. Lietuviai jokia išimtis, nes yra Saksonijos Šveicarija, Čekijos Šveicarija, o ir mūsų kaimynė Latvija gali pasigirti savąja Šveicarija – Gaujos nacionaliniu parku. Šveicarija Europai yra tapusi ne tik tiksliausių ir patikimiausių laikrodžių etalonu, bet ir krašto grožio simboliu.

Garsėjome kaip tikslių matavimo prietaisų gamybos kraštas

Jei prakalbame apie tikslumą, vadinasi, šnekamės su Liudvika Stanislava Naginevičiene. Ji yra Kauno technologijos universiteto docentė, LUMA Kauno skyriaus pirmininkė, kilusi iš Suvalkijos lygumų, nors teisingas mąstymas reikalauja pasakyti – iš Sūduvos. Mašinių gamybos ir mechanikos fakulteto studentams jai teko skaityti paskaitų kursą apie matavimus. Ne bet kokius, o labai

tikslus ir naujus geometrinius kūrinių matavimus, kurie pagrįsti matematika ir gali būti programuojami. Šioje srityje ponija Liudvika turi sukaupusi nemenką patyrimą, o kelionė į Šveicariją jai prasminga ne vien dėl Alpių kalnų ir slėnių grožybės, bet ir dėl to, kad pati ši šalis pasauliui yra tarsi matavimų tikslumo

čia neprisiminti jau praeitin nugrimzdusių laikų, kai šveicarų laikrodžių gamintojai pirkdavo Vilniaus gražtų gamykloje pagamintus gražtus, kurie atitiko griežčiausius kokybės reikalavimus, tam tikrą vaidmenį suvaidino itin tikslių ir patikimų šveicariškų laikrodžių gamyboje.

Deja, net ir gera, tarptautinius reikalavimus atitinkanti Lietuvos įmonių produkcija – gražtų, metalo apdirbimo staklių, kuro siurblių, lietuviškų televizorių – neišgelbėjo tų įmonių nuo bankroto. „Laisvoji“ rinka kaip tas Subačiaus gatvės „smakas“ reikalavo aukų, o seno pavyzdžio įmonės, kuriomis taip didžiavosi Lietuva, pasirodė besąs gardus kšnelis laisvos rinkos „smaku“. Iš socializmo gniauztų išsivadavusių šalių produkcija kapitalistinio pasaulio „smakams“ pasirodė esanti ne tik nereikalinga, bet ir kliuvinyne konkurencijoje. Reikalingos tik žaliavos ir energetiniai ištekliai,

Kauno technologijos universiteto docentė, LUMA Kauno skyriaus pirmininkė Liudvika Stanislava Naginevičienė

o pokomunistinių kraštų gamyba tik trukdė „normaliai“ konkurencijai. Ne paslaptis, kad Lietuva garsėjo ir kaip itin tikslių matavimo prietaisų gamybos kraštas. Pasak L. S. Naginevičienės, šiuolaikinių matavimo mašinių gamyboje paklaidos kompensuojamos programiniu būdu, o šveicarijai daro kitaip: jų gaminamos

matavimų mašinos nepaprastai tiksliai apdorojamos mechanškai, todėl jos labai patvarios, patikimos ir ilgalaikės. Tik ar išsilaukys šveicarų veiklos principai šiuolaikiniame jokių sentimentų nepripažįstančiame konkurencijos pasaulyje? Liudvika Naginevičienė daug metų dirbo tuo metu garsėjusiame moksliniame centre „Vibrotechnika“, kurį sukūrė ir išpuoselėjo akad. prof. habil. dr. Kazimieras Ragulskis. Jis taip pat yra precizinės mechanikos ir vibrotechnikos mokslinės mokyklos Lietuvoje „tėvas“, sukūręs naujus ir išvystęs senus tyrimo metodus netiesinėms dinaminėms sistemoms tirti. Šis mokslininkas sukūrė metodus, grindžiamus netiesiniais reiškiniais, kuriais panaudojant virpesius, bangas ir energiją galima transformuoti į norimo tipo vienmačius ar daugiamačius judesius. Išplėtojo netiesinių virpančių sistemų savioorganizacijos efektų teoriją.

Šiais principais vadovaudamiesi K. Ragulskio mokslinės mokyklos nariai sukūrė atskirų tipų mechaninių sistemų teorijos pagrindus, jų sukurtieji manipulatoriai, robotai ir kitokio pobūdžio įtaisai buvo taikomi aviacijos ir kosminėje pramonėje, laivyne, mikroelektronikoje, optikoje ir tokiose srityse kaip medicina, fizika, biologija. K. Ragulskis su savo mokiniais tapo 1 750 išradimų ir patentų, 28 monografijų, daugiau kaip 700 mokslinių straipsnių autoriumi ar bendraautoriumi. Per savo gyvenimą K. Ragulskis parengė 270 mokslų kandidatų (daktarų). Kadangi rinkos dėsniai buvo pradėję skverbtis ir į Lietuvos mokslą, prieš du dešimtmečius K. Ragulskis iš darbo buvo atleistas dėl etatų mažinimo, tiesa, gavo profesoriaus emerito vardą ir rentą. Vargu ar kada nors dar Lietuvos moksle bus tokio rango ir produktyvumo mokslininkas išradėjas, mokslinių idėjų generatorius.

Tai štai Liudvika Naginevičienė yra šios kadais labai plačiai garsėjusios Kazimiero Ragulskio mokslinės mokyklos atstovė. Deja, šiandien pati sąvoka *vibrotechnika* veikiausiai ne kažin ką sako jaunajai kartai. Lietuvos pertvarkų vėjai kažkur nupūtė ir buvusios mokslinės mokyklos šlovę, kuri išliko tik Lietuvos mokslo istorijoje. Gyva nebent po įvairias veiklos sritis išsibarsčiusių buvusios garsios mokslinės mokyklos kai kurių narių, profesoriaus K. Ragulskio mokinių darbuose.

Bastilija sugrįžo į Kauną

Dabar kuriami ir jau pradėjo išibėgėti mokslo, studijų ir verslo integruotieji centrai – slėniai kaip tik ir siekia kurti tą veiklos modelį, kuris buvo praktiškai įgyvendintas moksliniame centre „Vibrotechnika“ profesoriaus Kazimiero Ragulskio ir jo mokinių įėjomis. Tiesa, „Vibrotechnika“ tada dar nebuvo taikytas slėnio epitetas, gyvenome kitų sąvokų pasaulyje. Ši mintis buvo išsakyta ir praėjusią žiemą vykusiam viename iš Žinių ekonomikos forumo renginių: tai, kas šiandien Lietuvos mokslui yra siekiamybė, buvo pasiekta ir sėkmingai gyvavo moksliniame centre „Vibrotechnika“, veikusiame vadinamojoje „Kauno Bastilijoje“.

Priminsime, jog prieš Antrąjį pasaulinį karą kauniečiai taip vadino pastatą Kaune, A. Mickevičiaus g. 11, kur buvo kalėjimas. 1960 m. buvo priimtas Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimas Nr. 390, pagal kurį įkalinimo įstaiga likviduota, o po kapitalinio remonto pastate įsikūrė Kauno politechnikos instituto „Vibrotechnikos“ mokslinio tyrimo sektorius. „Kauno Bastilija“ virto švietimo ir mokslo židiniu, vėliau mokslo pasaulyje plačiai išgarsėjusiu

centru. 1993 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 552 pastatui buvo sugrąžinta buvusio paskirtis, ir po rekonstrukcijos mokslininkus pastate turėjo pakeisti Kauno tardymo izoliatorius „klientai“. Po šešerius metų užtrukusios rekonstrukcijos, kainavusios 24 mln. litų, čia vėl veikia „Kauno Bastilija“ – pirmoji įkalinimo įstaiga, atidaryta Lietuvai atkūrus nepriklausomybę. Moderniausia Lietuvoje įkalinimo įstaiga oficialiai šiame pastate Kauno centre atidaryta 2004 m. birželio 10 dieną, buvęs inovatyvaus mokslo centro statinys sugrįžo į „Bastilijos“ būvį.

Istorijos ratas sukasi ir grįžta į tą pačią vietą. Išvadas padarys metraštininkai, kai pribręs laikas rašyti Lietuvos mokslo pakilimų ir nuopolių istoriją. Prieš imantis darbo yra laiko pasiskaityti Franco Kafkos (Franz Kafka) ir Džordžo Orvelo (George Orwell) absurdo istorijas. Pravers.

Vyrų ir moterų drauge sukurtas pasaulis

Kaip užsiminta, Liudvika Stanislava Naginevičienė yra viena iš garsios Kazimiero Ragulskio plejados mokinių, Lietuvos mokslą garsinusiu moksliniame centre „Vibrotechnika“. Centras veikė kaip Kauno politechnikos insti-

Kauno technologijos universiteto tradicijų ir akademinio protokolo komisijos pirmininkės jos veikla akivaizdžiai susijusi ir su kultūros dalykais. Docentė nebijo savęs pavadinti technokrate, nes juk baigusi Mechanikos fakultetą, ir šito kaip ir prigimtinės nuodėmės nenusikratysi. Ir nereikia kratytis, nes tikriausiai dar sugrįš Lietuvos inžinierių šlovės laikai. Nėra jokio reikalo priešinti inžinerijos ir kultūros, o L. S. Naginevičienės pavyzdys rodo, kad darna gali būti pasiekta net ir tarp tariamų priešybių, nes kultūra neabejotinai sudaro labai svarbią jos gyvenimo ir veiklos dalį. Kaip LUMA Kauno skyriaus pirmininkė L. S. Naginevičienė stengiasi skatinti akademinėje srityje dirbančių moterų bendravimą su įvairiomis organizacijomis, taip pat ir su Kauno technologijos universiteto Profesorų klubo. Užsiima labdaros veikla, remia skautus. Žodžiu, jaučiasi gyvenanti pilnakraujį gyvenimą.

2010 m. kovo 11-ąją Lietuvos nepriklausomybės 20-mečio proga Kauno miesto rotušėje kaip ir kitiems nusipelnusiems kauniečiams miesto tuometinis meras Andrius Kupčinskas pedagogai, mokslininkai, aktyviai visuomenininkai Liudvikai Stanislavai Naginevičienei

lų akademijos Didžiojoje salėje, nes spalio 15-ąją Kazimierui Ragulskui sukaks 85-eri, vyks jo garbei organizuota tarptautinė konferencija, atvažiuos profesoriaus mokiniai, kurie jo nepamiršta ir didžiai vertina. Tikriausiai pranešimą skaitys ir Liudvika Stanislava Naginevičienė, kaip kad buvo prieš penkerius metus profesoriaus 80-mečio renginyje.

Laisvė tik naudojama tampa laisve

Iš akademinio gyvenimo aukštumų nusileiskime (o gal pakilkime?) į moksleivijai rūpimas temas, tuo labiau, kad turime puikų kandidatą – Viktorą Kirilovą, Vytauto Didžiojo Universiteto Kauno „Rasos“ gimnazijos dešimtoką. Jei bent dalis Lietuvos gimnazistų ir moksleivių yra tokie imlūs viskam, kas gyvenime svarbu ir vertinga, tai galime būti ramūs dėl Lietuvos ateities. Svarbiausia, kad Viktorui kyla daug klausimų, ir jis nesidrovi juos užduoti daug metų už jį vyresniems ir ne vieną druskos pūdą suvalgiusiems kelionės dalyviams.

Antai Lichtenšteine po trumpos ekskursijos kalba kažkodėl pasisuko apie lietuvių poezijos viršukalnę – Kristijoną Donelaitį. Viktorui parūpo klausiti, kuo skiriasi evangelikų liuteronų tikėjimas nuo katalikų ir kodėl Do-

„Tai laisvė“, – paaiškina prižiūrėtojas. „Kaip tai suprasti?“ – tebesi lankytojas. „Ogi laisvė“. Eilėraštis baigiamas puikiu apibendrinimu: „Tik laisvėje laisvė gali būti laisvė“...

Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas, XXVII knygos mėgėjų draugijos narys Juozas Dingelis pirmas sureagavo, primindamas karšto publicisto, paskaitininko, polemiko ir visuomenės veikėjo Viliaus Braženo (1913–2010) dažnai sakytus žodžius: „Laisvė – tai tas pats kaip šluota. Jeigu ji stovi kampe nenaudojama, tai asla augs nešvarumais. Gali pristatyti visus kampus paauskuotomis šluotomis, iš stovinių kampe naudos nebus – šluotą reikia naudoti. Lygiai taip pat reikia naudotis ir laisvė“.

Didžiai išmintingo ir pasaulio mačiusio žmogaus mintis, o svarbiausia, kad ji natūraliai išplaukė iš atminties užkaborių, atsiliepiant į gimnazisto Viktoro Kirilovo perskaitytą trumputį, bet giliai pamokantį, vokiečių poeto eilėraščių. Viliaus Braženo šviesus veidas ir tokia maloni šypsena iš Dangaus aukštybių daugeliui jį pažinojusiųjų tą akimirką buvo tarsi nematomas, bet gerai jaučiamas ryšys su Tėvyne.

Viktoro Kirilovo hobis – filatelija, ir renka jis ne bet kokius, o Raudonojo Kryžiaus pašto ženklus. Suprantama, pats Viktoras ir priminė, kad Tarptautinė Raudonojo Kryžiaus organizacija buvo įsteigta Šveicarijoje. 1863 m. įkurta Tarptautinė sužeistųjų pagalbos draugija, kuri rūpinosi sužeistaisiais kare. Šį įvykį galima laikyti Raudonojo Kryžiaus judėjimo pradžia. Judėjimo, kuris buvo įteisintas 1864 m. rugpjūčio 22 d., kai šveicarų verslininko, filantropo ir humanisto Žano Anri Diunano (Jean Henri Dunant) pasiūlymu pasirašyta konvencija dėl sužeistųjų gyvenimo sąlygų gerinimo. Greitosios pagalbos simboliu buvo išrinktas raudonasis kryžius baltame fone.

Raudonojo kryžiaus organizacijos atitinkamo musulmonų kraštuose tapo to meto Osmanų imperijoje 1906 m. įkurtoji Raudonojo pusemėnlio organizacija. Abi šios organizacijos pavaldžios Ženevoje veikiančiam Tarptautiniam Raudonojo Kryžiaus komitetui, kuriam šis pavadinimas prigiję 1876 metais. Karinio konflikto metu šis Tarptautinis komitetas veikia kaip tarpininkas tarp kariaujančių šalių, komiteto atstovai turi teisę gydyti sužeistuosius, teikia informaciją apie sužeistųjų padėtį ir pan. Raudonojo kryžiaus ir Raudonojo pusemėnlio organizacijos veikia 175 pasaulio šalyse ir jungia daugiau nei 400 milijonų žmonių.

Tai štai šios Tarptautinės organizacijos atspindžiu filatelijoje ir domisi Viktoras Kirilovas. Gavęs naują šiai organizacijai skirtą pašto ženklą pirmiausia bando susivokti, kas jame vaizduojama, o paskui įlinka į enciklopedijas, žinytus ir įvairiausias kitus informacijos šaltinius, aišku, bene daugiausia žinių gauna iš interneto. Kaskart šiose kelionėse po interneto gelmes apie pašto ženklus sužino labai daug naujo. Pradėjo dalyvauti Lietuvoje rengiamose filatelistų parodose, o prieš porą metų pradėjo dalyvauti ir tarptautinėse parodose. Patiko, kuo daugiau domisi, tuo įdomiau pasidaro.

Dar svarbu priminti, kad Viktoras nėra pirmas savo giminės atstovas filatelistas. Šia aistra buvo „susirgęs“ dar jo prosenelis Rapolas Veržbolas, kas po jo sūnus Leonas Veržbolas (Viktoro senelis), dar Vilius Viktoro mama ir dabar jau atėjo eilė kol kas paskutiniam šios filatelistų dinastijos nariui Viktorui.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Saksionijos karalių eiseną ant Drezdno statinio sienos. Kai kurie iš ankstyvųjų karalių rėmė kryžiuočių žygius prieš jotvingius ir lietuvius, kiti, vėlyvesnių laikų, buvo ir Abiejų Tautų Respublikos karaliais

tuto padalinys, o institutui tapus Kauno technologijos universitetu, daugiau dėmesio imta skirti socialinei ir humanitarinei veiklos ir studijų kryptims. L. S. Naginevičienei teko nutolti nuo savo buvusios mokslinės ir profesinės veiklos ir atsileipti į naujus laiko diktuojamus iššūkius. Studentams skaitydama komunikacijos kursą, įgijo naujos patirties, o iš viso to atsirado ir nauja šios autorės mokomoji knyga „Profesinė komunikacija“. Vadovėlyje nagrinėjama inžinerinė komunikacija, mokslo samprata, mokslinio pažinimo procesas ir mokslininko kriterijai, mokslinės veiklos pakopos, mokslinių darbų rašymo metodika, žanrai, sakytinių tekstų pateikimo, elgsenos ir daugybė kitų labai naudingų ir įdomių dalykų, sudarančių teorinius komunikavimo pagrindus. Su bendraautoriais yra parašiusi ir vadovėlių „Mašinių elementai: skaičiavimas ir konstravimas“.

L. S. Naginevičienė yra ne vien pedagogė ir mokslininkė, bet ir pasižymėjusi visuomenininkė. Kaip

įteikė Santakos garbės ženklą.

Koks jos santykis su feminizmu? Docentė pati apie tai prašneko, visai neprovokuojama. Pacitavo Mažeikiuose gyvenančią prozininkę, poetę ir žurnalistę Sarą Poisson, kurios mintys jai atrodo logiškos, aiškios ir priimtinos. Sara Poisson tvirtina, kad visa, ką yra sukūrusi žmonija, tai kartu vyrų ir moterų sukurta. Kai į konferenciją atvažiuoja moteris su raudonu „Ferrari“ automobiliu, panašiu į lėktuvą, gracinę judesiu išsitraukia išmanųjį mobilųjį telefoną, tai juk visa tai bendras vyrų ir moterų laimėjimas. Poniai Liudvikai prie širdies žodis *kartu*, bet ne ta prasme, kai jaunieji skatinami bučiuotis. Po žodžiu *kartu* ar *drauge* tikriausiai pasirašytų ir mažeikietė Sara Poisson, t. y. Rasa Čergelienė, kurios kūryba jau išversta į devynias užsienio kalbas. Juk ne tik dėl to išversta, kad vietoj tikrosios pavardės pasirašo prancūzišku žodžiu *Poisson*, reiškiančiu žuvį?

Rudenį vėl pasimatysime su ponia Liudvika Stanislava Lietuvos moks-

nelaičio nederą vadinti pastoriumi, bet reikia vadinti kunigu. Jeigu vaikas skaitytų „Mokslo Lietuvą“, tai įsimintų rūstokus Bernardą Aleknavičiaus iš Klaipėdos grūmojimus, tikriausiai, labai panašius į Donelaičio protinimus savo mylimiems būrams: nevalia Tolminkiemio bažnyčios vadinti „kirche“, kaip ir jos kunigo – „pastoriumi“. Donelaitis buvo liuteronų kunigas, mėgo save vadinti Tolminkiemio parapijos klebonu. Tiesa, mūsų laikais liuteronai žodžio „klebonas“ beveik nevartoja, sako „vyresnysis kunigas“, bet Donelaičio laikais buvo kitaip.

Vis dėlto gimnazistas Viktoras daugeliui mūsų galėtų būti šviesus pavyzdys, net jeigu į jo rankas patenka toli gražu ne visi to verti spaudiniai. Žinodamas, kad Šveicarijoje 63 procentai gyventojų kalba vokiškai, Viktoras panor perskaityti keliauninkams autobuse vieno vokiečių poeto eilėraščių „Laisvė“. Jis trumputis, o siužetas toks. Lankytojas zoologijos sode mato tuščią narvą ir klausia prižiūrėtojo: „Kas tai?“

Minint 1941-ųjų birželio sukilimo septyniasdešimtąsias metines

■ Atkelta iš 7 p.

Viceministras Juozas Narakas
 Finansų ministras Jonas Matulionis
 Viceministras Juozas Paknys
 Pramonės ministras Adolfas Damušis
 Viceministrai Jurgis Mikaila ir Aleksandras Vaitiekūnas
 Vladas Grudziński
 Prekybos ministras Pranas Vainauskas
 Viceministras Pranas Padalis
 Teisingumo ministras Mečislovas Mackevičius
 Viceministrai Izidorius Kurklietis ir Povilas Šilas
 Susisiekimo ministras Antanas Novickas
 Viceministras Kazys Germantas
 Žemės ūkio ministras Balys Vitkus
 Viceministras J. Venclova
 Komunalinio ūkio ministras Vytautas Žemkalnis
 Viceministras Vladas Švipas
 Soc. reikalų ministras Jonas Pajaujis
 Viceministras Stasys Daukša
 Sveikatos ministras Ksaveras Vencius
 Viceministras Bronius Sideravičius
 Inform. direktorius Jonas Senkus
 Sukilimui vadovavo LAF'o štabas, kuriam priklausė dr. A. Damušis, P. Narutis, B. Stasiukaitis ir iš Vilniaus dr. P. Padalis. J. Kedys („Terorizuojama ir naikinama Lietuva 1938–1991“ (1994, 115 p.).
 „Pati vyriausybė (Laikinoji – V. V.) turėjo tris pagrindinius tikslus: 1. pastatyti vokiečius prieš įvykusi faktą, kad Lietuva jau yra nepriklausoma ir tvarko visą kraštą, 2. galimai greičiau panaikinti įvestą Sovietinę tvarką ir 3. parodyti savo politikos pagrindus, liečian-

čius socialinį teisingumą, privatinės nuosavybės atstatymą ir asmenišką iniciatyvą, paremtą socialiniu teisingumu“ (Ten pat, 119–120 p.).

Sukilimas prasidėjo 1941 birželio 22 d., baigėsi 1941 birželio 28 d. „Negalutiniais duomenimis sukilime dalyvavo 16 000–20 000 sukilėlių, iš jų 600–650 žuvo“ (VLE 2007, XII t., 536 p.). Dabar duomenys patikslinti: Lietuvos 1941 birželio sukilimo 22–28 d. sukilėlių sąjungos tarybos pirm. Alfonsas Žaldokas apvažiavo visas apskritis ir archyvuose sutikrino duomenis, kurie pateikti knygoje „Mes kovojome ir žuvome, kad Lietuva būtų laisva“ (2008). Visoje Lietuvoje žuvo apie 2 000 sukilėlių, o sukilime dalyvavo 20 000–25 000.

Kauno senosiose kapinėse Vytauto pr. buvo palaidoti 162 sukilėliai. Jų kapai nufotografuoti 1942 m. Pateikiu jų kapų fragmento nuotrauką. Fotografuota 1942 m. pavasarį (žr. „Žuvome dėl Tėvynės“, 1995, 24 p.). Aš (V. V.) tada mokiausi Kauno *Širdiečių* mergaičių gimnazijoje. Gimnazistes į kapines atsivedė mokytoja sodinti begonijų. Fotografas paprašė visų pasitraukti, kad neužstotume kapų.

Prof. J. Ambrazevičiaus-Brazaičio žodis, pasakytas Kauno kapinėse paneigia T. Venclovos visus prasimanymus. Pateikiu visą kalbą:

„Brangūs kovotojai, tautinio darbo apsaugos talkininkai!

Prieš keletą dienų Lietuvos Aktyvistų fronto vardu buvote pašaukti

į žūtbutinę kovą – sukilimą – prieš žiauriausią mūsų tautos priešą ir valstybės naikintoją – Maskvą – Staliną – bolševikus.

Petys į petį susikibę kovojome. Apsaugojome Kauną, užtikrinome veikimą Kauno radijo stoties ir radijofono. Iš čia buvo pajudinta visa lietuvių tauta lemtingai kovoti. Nors ne iš Vilniaus, bet iš Kauno, geležinio vilko garsu prabilome į visą pasaulį: „Lietuva tėvynė mūsų! ...Lietuva yra laisva!...“

Ne tik prabilome, bet Jūs savo heroiška mirtimi atžymėjote, kad lietuvių tauta nori būti laisva. Mes, likę gyvieji, savo ir Jūsų tylinčiomis lūpomis kreipiamės į laisvos Lietuvos plotus įžygiuojančią Vokietijos kariuomenę, į jos Vadą, Adolfą Hitlerį ir visą pasaulį:

– Lietuva sukilimu numetė Maskvos uždėtą jungą-okupaciją!

– Lietuva turi savo Laikinąją Lietuvos Vyriausybę!

– Lietuva yra laisva ir nori būti laisva!

Jūs, brangūs broliai, savo kruvina auka po žiaurių bolševikinio teroro metų atkūrė Nepriklausomą Lietuvą, išsėkitės ramybėje. Šiandien prieš Maskvą pakeltus ginklus mums atima, reikia grąžinti. Bet mes, gyvi likę, įsipareigojame budėti ir ginti savo krašto laisvę ir nepriklausomybę.

Amžinąjį atilsį suteik, Viešpatie, tiems, kuriuos, kovojančius už Lietuvos laisvę, pasiūkė pas save!“ (Pilypas Žukauskas, 1941 birželio 26 d., Kaunas).

Pilypo Naručio-Žukausko žodis Lietuvos Aktyvistų fronto

vardu pasakytas Kauno kapinėse, laidojant sukilimo aukas. Čia buvo susirinkę L. L. Vyriausybės nariai, LAF štabas ir gausi Kauno visuomenė. L. L. Vyriausybės vardu kalbėjo prof. J. Brazaitis.

„1959 03 25 Kauno miesto Darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto sprendimu Nr. 285 nutarta centrinės kapines perkelti į veikiančias kapines ir likviduojamų kapų teritoriją paversti miesto poilsio parku.

<...> Kartu buvo naikinamas tautos istorinis, karinis, kultūrinis paveldas. Dalis palaikų neperlaidota, antkapiai sunaikinti“ (Danutė Rūkienė „Žuvome dėl Tėvynės“, 1995, 34 p.). Tais pačiais 1958 metais buvo išniekinti 1941 birželio sukilimo aukų kapai – per juos nutiesti asfaltuoti takai.

1991 10 10 Kauno įmonės „Palikimas“ kartu su kitomis institucijomis organizuotame seminare (iš kurio, beje, išėjo visi politiniai kaliniai ir tremtiniai, pasakę, kad čia viskas kagėbistų rankose ir nieko nedaroma) dalyvavę įvairių sričių specialistai nutarė asfaltą nuplėšti, palaikų neperlaidoti, tik pastatyti kryžius. Tuo metu buvęs įmonės „Palikimas“ direktorius J. Voronavičius straipsnyje „1991–1994 metų darbai“ (Ten pat, 27 p.) rašo: „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 04 06 potvarkiu Nr. 348 įmonė „Palikimas“ įpareigota buvusiose kapinėse atstatyti karinio paveldo objektus ir karių kapus“ (Ten pat, 27 p.). J. Voronavičius rašo, kad Kauno miesto Architektų tarybos 1994 10 12 posėdyje buvo pasiūlyta dalį takų palikti, o kitus perprojektuoti, bet nenurodo, kas

dar dalyvavo tame posėdyje ir kieno balsas lėmė, kad takai, einantys per sukilėlių kaulus, nebūtų perprojektuoti (žr. Valerijos Vaitkevičiūtės straipsnį „Palikimo veikla. Dienovidis“, 1996 08 30, Nr. 32–33).

Prisiminkime gerb. istoriko E. Gudavičiaus taiklią mintį: „Birželio sukilimo ir rezistencijos istorinė atmosfera dar gyva tarp mūsų. Įamžinkime ją.“ Tą atmosferą ypač gerai jaučiame skaitydami žuvusiems sukilėliams skirtus eilėraščius:

„Gili plati duobė tarp antkapių ir kryžių, –

O esat jūs verti milžinkapio prie kelio, Kad tiems, kurie Tėvynę ginti pasiryžę, Per amžius žadintut kovos narsingą galią“.

Vincas Mykolaitis-Putinas, 1941 06 29.

„Jau Lietuvai švinta laisvužės gaisai – Užgeso raudona žvaigždė...
 Pirmus partizanus jau glaudžia kapai, Ir gėlės jiems šnabžda „sudie“...
 Bet ne! Jūs gyvensit tarp mūsų amžinai: Lietuviai jūs vardą minės.
 Karta iš kartos – seni ir vaikai Malda ir dainom palydės...“

Bronė Kuprytė, 1942 m.

„Rankas po kryžiumi išskėlus,
 Širdim ir seno veido bruožais,
 Dangun išlieja savo gėlą...
 Lietuvė mater dolorosa...“

Sūnus už mūsų laisvę krito
 Žaliam miške prie didžio kelio,
 Ir antrą jos sūnelį jauną
 Prarijo alkanas birželis...“

Kastytis, 1942 m.

Vilniuje atidaryta paroda „Tiesa ir atminimas – Katynės tragedija“

Šventas paveikslėlis, kuris simbolizuoja apsikabinusią, iš nugaros pusės nušautą lenkų karį

Žilvinas Radavičius

Birželio 2 dieną Lenkų kultūros namuose Vilniuje buvo atidaryta paroda „Tiesa ir atminimas – Katynės tragedija“. Vilniečiai ją galės lankyti visą mėnesį. Parodą sudaro 3 dalys, kuriose apžvelgiama Lenkijos istorija nuo nepriklausomybės atgavimo, žlugus Rusijos imperijai, iki 1939 08 23 pasirašyto Ribentropo–Molotovo paktų. Stenduose eksponuojamos ir nuotraukos, kurios iliustruoja NKVD nusikaltimus prieš Lenkijos kariškus.

Parodos atidaryme dalyvavo Lenkijos Respublikos ambasadorius Lietuvoje Janusz Skolimowski, Nepriklausomybės tradicijos mu-

somybės tradicijos muziejaus Lodžėje (Lenkija) direktorius Henryk Sieminski, Lodžės Katynės šeimų draugijos pirmininkas Janusz Lange, Lodžės miesto savivaldybės kultūros skyriaus atstovė Liliana Andrzejczak, Vilniaus Katynės šeimų draugijos atstovai, tarp jų ir šio straipsnio autorius, kurio gimnaitė, instaliacijos inžinierė (padėjusį statyti garsiąją Varšuvos Šv. Stanislovo Kostkos bažnyčią, kurioje Solidarumo metais dirbo sovietų žiauriai nužudytas kunigas Jerzy Popieluszko) drauge su tūkstančiais kitų švietusiuoju nužudė NKVD, žurnalistė Halina Jotkiallo, Stanislovo Moniuškos vardo lenkų kultūros centro vadovė Apolonia Skakowska, bajoraitė, poetė Leonilla-Teresa Lastowska, Lenkų instituto direktorė, Lenkijos ambasados pirmoji patarėja dr. Malgorzata Kasner, Lenkijos Respublikos ambasados Lietuvoje I sekretorius Piotr Wdowiak ir kiti garbingi svečiai.

Lenkijos ambasadorius J. Skolimowski teigė, kad siekiant išvengti panašių tragedijų kaip Katynėje, reikia nuolat prisiminti tai, kas įvyko. Kalbėti apie tai ne tik Lenkijoje, bet ir užsienyje. Prisiminė, kaip su Lietuvos politikais ir mūsų šalyje reziduojančiais užsienio diplomatais drauge žiūrėjo A. Wajd'os filmą „Katynė“.

Ambasadorius teigė, kad ši paroda yra reikšminga istorine prasme, dėkojo jos rengėjams, vylėsi, kad ją pamatys daugybė žmonių, jų tarpe ir jaunimas. Tuo tarpu kultūrinis bendradarbiavimas tarp Vilniaus ir Lodžės tęsis toliau. Nepriklausomybės tradicijos muziejaus Lodžėje (Lenkija) direktorius

Henryk Sieminski teigė, kad parodą sudaro trys dalys. Pirmoji skirta Lenkijos valstybingumo atkūrimui, antroji – Antrojo pasaulinio karo pradžiai, Lenkijos nepriklausomybės praradimui ir trečioji – Katynės nusikaltimų istorijai.

1939 m. rugpjūčio 23 d. Maskvoje buvo pasirašyta Nepuolimo sutartis bei slapti Vidurio ir Rytų Europos pasidalijimo dokumentai tarp SSRS ir Vokietijos. Paktą pasirašė šalių užsienio reikalų ministrai Viačeslavas Molotovas ir Joachimas fon Ribentropas. Į SSRS įtakos zoną pateko Latvija, Estija, Suomija, Rytų Lenkija ir Besarabija (Rumunijoje), o Lietuva – nuo 1939 m. rugsėjo 28 d. Vokietijai turėjo atitekti Vakarų Lenkija ir kt. teritorijos.

1939 m. rugsėjo 1 d. Vokietija užpuolė Lenkiją, o po šešiolikos dienų tą patį padarė SSRS. Bijodami pasipriešinimo, sovietai užgroboje Lenkijos dalyje suėmė vietinius kariškus ir policininkus. Tą patį darė ir vokiečiai, kurie į koncentracijos stovyklas trėmė lenkų elitą.

SSRS liaudies komisaro vidaus reikalams Laurentijaus Berijos įsaku specialiose NKVD administruojamose stovyklose Kozelske, Ostaškove ir Starobielske buvo įkalinti tūkstančiai pasipriešinimą okupantams galėjusių organizuoti įvairaus lygio pareigūnų. Nuo 1939 m. liepos iki 1940 m. kovo šių stovyklų kaliniais buvo leista susirašinėti su artimaisiais.

1940 m. kovo 5 d. SSRS Politinio biuro nutarimu, su L. Berijos ir SSRS vadovo Josifo Stalino „palaiminimu“, buvo nutarta nužudyti 14 700 Kozels-

ko, Ostaškovo ir Starobielsko koncentracijos stovyklų kaliniių bei dar apie 11 tūkst. NKVD Baltarusijos ir Ukrainos teritorijoje kalinamų Lenkijos piliečių.

Kozelsko likvidacijos darbai prasidėjo tų pačių metų balandžio mėn. 3 d., Ostaškove – balandžio 4 d., Starobielske – balandžio 5 d. Žudynių vietomis tapo Katynės miškas prie Smolensko, ten buvo nužudyti 4 404 Kozelsko kaliniai, NKVD kalėjimai Charkove, kur buvo nužudyti 3 809 Starobielsko kaliniai ir Kalininio vietovė, kurioje buvo nužudyti 6 288 Ostaškovo kaliniai. 7 305 asmenys buvo nužudyti NKVD kalėjimuose Ukrainoje ir Baltarusijoje. Žudoma buvo šūviu į galvą iš užpakalio. Taip pat buvo nutarta ištremti į Kazachstaną 66 000 nužudytųjų šeimų narių.

Pirmąsias žinias apie žudynes 1943 balandžio 11–13 dienomis paskelbė vokiečiai, kurie tuo metu buvo užgrobę Smolensko apylinkes. Vokiečių įsakymu buvo atlikta ekshumacija. Aptiktose 8 masinėse kapavietėse buvo surasti 4 243 asmenys, kurie, sprendžiant iš surastų dokumentų bei kitų asmeninių daiktų, buvo kalinami Kozelske. Tais pačiais metais, sovietams susigrąžinus Smolenską, buvo sudaryta Burdenkos vadovaujama komisija šiam įvykiui tirti. Ji lenkų žudynėmis apkaltino vokiečius.

Keliasdešimt metų apie šias žudynes buvo draudžiama kalbėti, nes ši faktą buvo siekiama „ištrinti“ iš žmonių atminties. Tik po lėktuvo katastrofos prie Smolensko 2010 m. balandžio 10 dieną, kai žuvo Lenkijos Prezidentas ir šalies politinis elitus, Rusijos vadovai oficialiai pripažino, kad Katynės

nusikaltimus įvykdė NKVD pagal tiesioginį J. Stalino ir kitų aukščiausiųjų sovietinių vadovų nurodymą.

Apie 2000-uosius metus NKVD vykdytų žudynių vietoje atsirado kuklūs memorialai.

Parodos atidaryme dalyvavo nemažai šios skaudžios tragedijos palietusių žmonių. Vienas jų – Lodžės Katynės šeimų draugijos pirmininkas Janusz Lange, teigė, kad ši paroda užsienyje eksponuojama jau trečią kartą. Pirmą kartą su ja susipažino Čikagos (JAV), kitą kartą Rusijos gyventojai. Jo pirmininkaujama draugija šioje srityje bendradarbiauja su minėtu Nepriklausomybės tradicijų muziejumi.

Ypač jaudinančią kalbą pasakė bajoraitė Lionilla-Teresa Lastowska. Ji drauge su maldininkais 1989, 2009 ir 2010 metais lankėsi Katynėje:

„Kelionė į Katynę... Mačiau, kaip ten nuostabiai auga neįprasti medžiai, tarsi pripildyti nekaltai nužudytųjų krauju. Tai nėra medžiai. Tai karininkai, kurie buvo žiauriai nužudyti ir palaidoti Katynės miškuose. Šio krašto žemė persisunkus jų krauju... Apie ką šlama Katynės pušys nuo rudens iki rudens ir nuo pavasario iki pavasario? Įsiklausę į šį šlamėjimą galime išgirsti, kad pušys yra žiaurių žmogžudysčių liudininkės. Jos tarsi pasakytų, kad „Mūsų šaknys aplaistytos nekaltųjų krauju, todėl ir atrodome mes kitaip, žievė mūsų raudona!“

„Katynės giminės – tai viena giminė, kurią jungia baisi tragedija!“, – Lionilla-Teresa Lastowska vylėsi, kad laikui bėgant ne tik Lenkija, bet ir visas pasaulis sužinos tiesą apie šią tragediją.

Inovatyvios lietuvių idėjos

Renata Vaicekauskaitė
Žinių ekonomikos forumo
komunikacijos vadovė

Inovacijos yra neatsiejama kiekvienos šalies konkurencingumo, ekonomikos augimo ir pažangos sąlyga, o žmonės, kuriantys ir įgyvendinantys inovatyvius sumanymus, yra neįkainojamas turtas. Lietuvoje iš tiesų turime nemažai žmonių, gebančių kūrybiškai mąstyti ir kurti perspektyvias idėjas – tai patvirtino gegužės viduryje Lietuvos ambasadoje Paryžiuje ir Briuselyje vykusios idėjų mugės „Innovative people without borders“, kuriose pristatyta net trylika lietuviškų projektų.

Idėjų mugės – vertinga patirtis

Rimantas Varanauskas, VšĮ „Inovacijų poligonas“ direktorius, vienas iš idėjų mugių organizatorių, teigia, kad į klausimą, ar idėjų mugės suteikia vertingos patirties, galima atsakyti vienareikšmiškai – taip. „Šio bandymo nebūgus rezultatus lėmė visų projekto partnerių pastangos, o pirmiausiai – Europos Parlamento nario Zigmanto Balčyčio iniciatyva ir jo biuro indėlis. Galima paminėti dar kelis svarbesnius aspektus, iš kurių vienas atsispindi pačiame projekto pavadinime – „Innovative people without borders“. Dalintis naujovėmis sienos nereikalingos. Aki vaizdu, kad intelektualinio kapitalo, įdomių sumanymų ir inovatyvių projektų išties turime. Deja, galimybės skleistis ir realizuoti idėjas joms palankioje aplinkoje, plačiose Europos Sąjungos (ir ne tik) rinkose, Lietuvoje mažai išnaudojamos“, – sako Rimantas Varanauskas.

Rimantas atkreipia dėmesį, kad nėra visiškai teisinga inovacijas tapatinti tik su mokslininkais (jokiu būdu nenuvertinant jų darbų reikšmės ir indėlio), aukštosiomis technologijomis ar moks-

tinės nuosavybės apsaugos ir kitus aspektus“, – idėjų mugės išpūdziais dalinosi Rimantas Varanauskas.

Lietuvių idėjos sudomino Paryžių ir Briuselį

Pasak Rimanto, toli tų idėjų „perlą“ ieškoti nereikia. Dažnai kitoks, naujas požiūris į įprastus ir, atrodytu, kasdienius dalykus atveria naujas galimybes – tereikia nestandartinio, originalaus mąstymo. Kūrybiškų žmonių Lietuvoje yra pakankamai daug, o jaunimas sugeba nepasiduoti „sisteminiam štamptom“. Žinoma, dar turime kur tobulėti, plėsti akiratį ir matyti bent europinį kontekstą, siekti didesnio idėjų išbaigtumo ir idėjų transformavimo į verslą. Rimantas pabrėžia, kad šie dalykai išmokstami, yra profesionalių konsultantų, kurie gali padėti, tačiau kūrybiškumą privalome skatinti, puoselėti ir bandyti jį realizuoti ten, kur yra poreikis ir palankios sąlygos.

„Pagal idėjų mugės svečių Paryžiuje ir Briuselyje pirminius atsiliepimus, bent penkios iš trylikos pristatytų idėjų juos gan rimtai sudomino. Tai rodo realią perspektyvą tolimesniam bendradarbiavimui ir pristatytų idėjų realizavimui. Įdomu ir tai, kad idėjų mugei buvo atrinkti tik penki iš 60-ties kasmetinės jaunųjų mokslininkų darbų parodos-konkurso „KTU Technorama 2011“ darbų. Gerų sumanymų netrūksta, tik didesniais kiekiais idėjų pristatyti viename renginyje tiesiog neužtektų laiko“, – sako Rimantas Varanauskas.

Idėjos gali būti įgyvendintos

„Geros idėjos turi didelę vertę, tereikia rasti joms tinkamas nišas. Deja, reikėtų atvirai pasakyti, kad jų įgyvendinimui Lietuvoje dažnai trūksta elementariausio institucinio ir žmoniškojo supratimo, efektyvių paramos

čiais idėjų rezultatais suinteresuotus partnerius ir investuotojus. Į jų radimą bei konkrečių idėjų realizavimą ir yra orientuotos idėjų mugės „Innovative people without borders“. Jis taip pat akcentuoja, kad didelę reikšmę turi ir pačių idėjų lygis – jos turi būti konkrečios, įgyvendinamos, originalios, orientuotos į aiškų rezultatą ir naudą.

Idėjų mugės perspektyvos

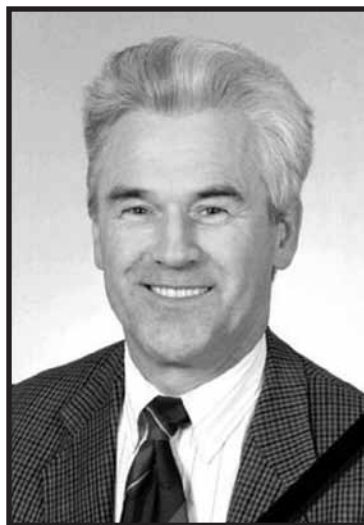
Prie Paryžiuje ir Briuselyje įvykusių pirmųjų lietuviškų idėjų mugių įgyvendinimo labai prisidėjo ir Lietuvos ambasados. Jos suteikė didelę pagalbą sprendžiant organizacinius klausimus, suteikiant renginiams patalpas ir užtikrinant tinkamą informacijos sklaidą.

„Nuoširdžiai dėkojame Lietuvos ambasadai Paryžiuje ir Briuselyje darbuotojams bei tikimės mūsų šalies diplomatinėms atstovyboms palaikymo ir ateityje“, – sakė Rimantas Varanauskas.

Rimantas teigė, kad reikalingas tikslingesnis įdirbis paruošiant idėjas „pardavimui“ konkrečiose šalyse, kviečiant idėjų mugių dalyvius ne tik pagal bendruosius poreikius („verslo angelai“, rizikos kapitalo fondai ir kt.), bet ir pagal kiekvienos idėjos specifiką bei konkretų poreikį (investicijoms, partnerystei, konsultacijoms).

„Planuojame plėsti suinteresuotų dalykinių partnerių ir draugų ratą tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse, tad maloniai kviečiame prisijungti suinteresuotus akademines, verslo, valstybines institucijas, nevyriausybinės organizacijas ir pavienius sumanymų autorius. Kas žino, gal ateityje Lietuva garsės kaip idėjų generatorių ir inovacijų sklaidos lyderių Europoje šalis. Laukiame visų kūrybingų žmonių ir jų idėjų bei naujų projekto „Innovative people without borders“ partnerių“, – prisijungti prie idėjų mugės kvietė Rimantas Varanauskas.

Atsisveikinome su žymiu mokslininku akademiku Zenonu Rokumi Rudziku

Grupė, su visa šeima stovėjo Baltijos kelyje.

Būdamas LMA prezidentu Z. R. Rudzikas siekė įtvirtinti lietuvių kalbos statusą valstybėje, pažymėti jo nuopelnai formuojant Lietuvos kaimo viziją, rengiant ir įgyvendinant mokslo ir studijų reformą, skatinant ir plečiant tarptautinį mokslinį bendradarbiavimą. Jo iniciatyva buvo beveik padvigubintas LMA užsienio narių skaičius, taip pagerbiant žymius užsienio lietuvių bei kitų tautybių mokslininkus, savo darbais susijus su Lietuva. Z. R. Rudzikas inicijavo tarpvalstybinę sutartį, atvėrusią galimybę Lietuvos mokslininkams dalyvauti unikalaus Europos Branduolinių Tyrimų Centro (CERN) tyrimuose, o Lietuvos aukštųjų technologijų pramonei – dalyvauti konkursuose vykdančiam CERN užsakyms unikaliai įrangai gaminti. Dėl bendradarbiavimo su CERN į Lietuvą atėjo naujos modernios informacinės (grid) technologijos. Prezidentas inicijavo ir pasirašė tarptautinę sutartį su Lindau Fondu, atvėrusią kelią gabiems Lietuvos jauniems mokslininkams dalyvauti pasaulinėse Lindau Vasaros mokyklose, kuriose paskaitas skaito ir nuolat su klausytojais bendrauja Nobelio premijų laureatai.

Pažymėtina Z. R. Rudziko veiklą Europos Ekonomikos ir Socialinių Reikalų Komitete Briuselyje. Daugelyje Komiteto dokumentų, ypač skirtų klimato kaitai, energetikai ir jos saugumui, ES narių vaidmeniui, Europos mokslo ir studijų erdvės kūrimui, naujų technologijų (ypač informacinių) įgyvendinimui, viena ar kita forma atsispindi Z. R. Rudziko dalyvavimas ir indėlis. Jau prieš ketverius metus jis inicijavo analogiško Nacionalinio Komiteto (Lietuvos nacionalinė ekonomikos ir visuomenės reikalų Taryba) steigimą.

Z. R. Rudzikas apdovanotas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiumi (2001), švedų mokslininkų G. ir G. Kallen premija (1993), Baltijos valstybių mokslų akademijų medaliu (2007), dviem Lietuvos nacionalinėmis mokslo premijomis (1976 ir 1998).

Zenonas Rokus Rudzikas buvo išskirtinė asmenybė, skyrusi visą savo gyvenimą mokslui, daug prisidėjusi prie Lietuvos vardo garsinimo. Lietuvos mokslininkų laikraštyje „Mokslo Lietuva“ spausdinome ne vieną interviu su žymiuoju mokslininku, visada buvo malonu su juo bendrauti ir lieka tik apgailestauti, kad padarėme per mažai, atidėiodami bendrus svarbiausius darbus ateičiai.

Žymaus mokslininko, tauraus žmogaus asmenybė visados išliks mūsų atmintyje.

Lietuvos mokslininkų sąjungos
Taryba,
Lietuvos mokslininkų laikraščio
„Mokslo Lietuva“ redakcija

KTU studentė Kristina Kalvaitė pristato vieną iš įdomiausių „Idėjų mugės“ projektų – vaikų baldą „KIVI“

linėmis laboratorijomis, nes inovacijų ir idėjų generavimo bei jų diegimo laukas yra daug platesnis, įskaitant ir kasdienę gyvenimišką aplinką, socialinę, švietimo ir kitas sritis.

„Idėjų ir projektų pristatymai Paryžiuje ir Briuselyje parodė, kad pasirinkome teisingą kelią. Ypatingai idėjų mugės naudingos jauniesiems sumanymų autoriams – studentams, nes daugeliui teko „išlipti“ iš stereotipine tapusios mąstymo „dėžutės“, pagalvoti apie savo idėjų adaptavimą kitoje kultūrinėje aplinkoje, intelek-

mechanizmų. Daugelyje „senosios“ Europos šalių sąlygos perspektyvioms inovacijoms realizuoti daug palankesnės, mažesnis korupcijos lygis, skiriasi ir galimybės verslo pradžia. Tačiau siekiant įgyvendinti savo idėjas ir pasinaudoti europinėmis galimybėmis, nebūtina emigruoti ar parduoti savo idėjas pusvelčiui“, – sako Rimantas Varanauskas. Jis pabrėžia, kad tereikia tik kelių pagrindinių dalykų – žinoti europinius mechanizmus, konkrečių šalių verslo specifiką, kultūrinius ir kalbinius aspektus bei rasti konkre-

Artimiausiu metu planuojamos naujos idėjų mugės Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje, Norvegijoje, Švedijoje, Danijoje. Ateityje planuojama organizuoti idėjų mugės net JAV, Kanadoje, Honkonge (Kinija).

Visos inovatyvios, kūrybiškos, įdomios ir originalios idėjos, kurios gali būti pritaikytos konkrečiose šalyse, praėjusios nesudėtingą atranką, gali rasti savo vietą inovatyvių idėjų svetainėje www.innovativepeople.eu. O vėliau idėjas gali išgirsti ne tik Lietuva, bet ir visas pasaulis!

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

IN MEMORIAM

Lietuviškos vasaros gėlių žiedai Alenai...

In memoriam: Alena Vlčková (1942 11 14–2011 06 06)

Petras Algis MIKŠA

Iš Prahos per pačius karščius mus pasiekė skaudi žinia, kad po ilgos ir sunkios ligos šį pasaulį anksčiau birželio šeštosios rytmetį paliko iškiliausia lietuvių literatūros vertėja į čekų kalbą, mūsų šalies istorijos, kultūros, literatūros propaguotoja Čekijos Respublikoje (ilgą laiką, iki 1993 m., Čekoslovakijoje), Lietuvos mylėtoja, visų ją pažinojusių Bičulė Alena Vlčková. Elenutė, kaip ne vienas ją švelniai vadino... 1996 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos Prezidento įsaku ji buvo apdovanota Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino V laipsnio ordinu (Riterio Kryžiumi).

Alena Vlčková (apie tai ji rašė savo autobiografijoje*) šio pasaulio šviesą išvydo 1942 m. lapkričio 14 d. Chuchelno kaime, šalia Semilų administracinio centro, įsikūrusio upių Jizeros ir Oleškos santakoje, Čekijos Šiaurės vakaruose. Čia gimė vienas garsiausių XIX a. čekų politikų Františekas L. Riegeris, literatūros klasikas Ivanas Olbrachtas, pirmosios Čekoslovakijos vyriausybės pirmininkas dr. Karelas Kramaržas. Ankstyvoji vaikystė prabėgo senelių (motinos tėvų) sodyboje. 1947 metais Alenos tėvai išvyko studijuoti į Maskvą. Nepavykus studijoms, abu įsidarbino Maskvos radijuje (užsieniui skirtų čekoslovakikų laidų redakcijoje), dirbo

Iš kairės: vertėjai Roman Vitek, Vera Kociánová, Dagmar Vánová, Valentinas Mitė, magistrė Alena Vlčková, Aurimas Taurantas, P. A. Mikša

universiteto Filosofijos fakultetą ir iki 1964 m. jame studijavo rusistiką ir bohemišką. Baigusi studijas, A. Vlčková dirbo čekų bei rusų kalbų mokytoja įvairiose mokyklose.

1966 metais būsimoji vertėja įsidarbino „Lidové Nakladatelství“ leidykloje, kuri leido SSSR bei liaudies

Po 1987 metų A. Vlčková paliko redakciją ir tapo profesionalia vertėja. Deja, tai truko neilgai. Autobiografijoje ji rašo: „89-ųjų lapkritį ant rašomojo stalo gulėjo trys vertimai iš lietuvių kalbos, pralinkus mėnesiui – nebeliko nė vieno“ (buvo išbraukti iš numatytų išleisti leidinių plano). Po Aksominės revoliucijos ji tapo bedarbe.

1990-ųjų įvykiai Vilniuje buvo atidžiai stebimi iš Prahos. Čia vyko daugybė demonstracijų, mitingų, įvairių akcijų, palaikančių Lietuvos siekį atkurti nepriklausomybę. Renginiuose ji aktyviai dalyvaudavo. Bedarbę gelbėjo vokiečių kalba, kurią ji gerai mokėjo dar iš vaikystės. Lietuviški tekstai buvo atidėti į šalį, teko dažniau versti dokumentinę informaciją, negu grožinę literatūrą. Tačiau Lietuvos ir lietuvių literatūros nepamiršo – vertė tam metui aktualius veikalus.

Vaisingiausias laikotarpis – dirbant leidykloje „Lidové Nakladatelství“. Leidykla išleido A. Vlčkovos verstas lietuvių rašytojų knygas: M. Sluckio „Svetimos aistros“ (1973), „Saulė vakarop“ (1980), „Kelionė į kalnus ir atgal“ (1985); J. Avyžiaus „Sodybų tuštėjimo metas“ (1976); V. Bubnio „Po vasaros dangum“ (1977), „Arberonas“ (1981); J. Baltušio „Sakmė apie Južą“ (1982); I. Šaltenio „Riešutų duona“ (1984). Kitose leidyklose buvo išleisti Alenos Vlčkovos išversti rašytojų E. Mieželaičio, R. Granausko, A. Pociaus, J. Marcinkevičiaus, S. T. Kondroto, O. Baliukonytės, B. Baltrušaitytės, G. Cieškaitės, J. Apučio, L. Jacinevičiaus, V. Žilinskaitės, T. Venclovos ir kt. autorių kūriniai.

Alena neapsiribojo lietuvių literatūros kūrinių sklaida vien per spaudą.

Nuo 1980-ųjų birželio iki 1995-ųjų kovo jos išversta mūsų rašytojų (J. Avyžiaus, J. Baltušio, S. Šaltenio, A. Pociaus, V. Miliūno, T. Venclovos, J. Marcinkevičiaus) kūryba buvo transliuojama per Čekoslovakijos (vėliau Čekijos) radiją, vertėja rengė tekstus teatrui.

1996 m. liepos 2 dieną Lietuvos Respublikos Prezidento įsaku ji buvo apdovanota Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino V laipsnio ordinu (Riterio Kryžiumi).

A. Vlčková, Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, Čekijos spaudoje išspausdino straipsnių apie lietuvių antisovietinį pasipriešinimą 1944–1952 metais.

Nuo 2004 m. Prahose leidžiamame gan solidžiam leidinyje „Literatūra pasaulyje“ kasmet skelbdavo lietuvių literatūros apžvalgas. 2003 m. kartu su kitais išleido „Pabaltijo rašytojų žodyną“ (po kelerių metų pasirodė antras, papildytas leidimas). A. Vlčková parengė lietuviškąją Žodyno dalį.

Čekijos periodinėje spaudoje ji ne tik skelbė mūsų autorių kūrinius, bet ir rašė publicistinius straipsnius apie Lietuvą, netgi panaudodama kryžiažodžių „žanrą“.

Vargu ar kas nors Čekijoje po vertimo Meistrės ir klasikės išėjimo netolimoje ateityje sugebės užpildyti lituanistikos vertimo lauką, kurio didžiuliam plote darbuos darbuotojai, nepakartojamoji „bitė“ – mūsų Alena.

Daugelį metų pažinojau Aleną Vlčkovą. Atvykusi į Vilnių ir apsisistojusi pas kurį nors iš savo bičiulių, ji visada man paskambindavo prašydama ją aplankyti. Išvykdavau iš jos su prašymu parnešti jai iš M. Mažvydo bibliotekos penkias, šešias knygas – akyrai sekė mūsų lite-

ratūrinį, kultūrinį, politinį gyvenimą. Dalyvaudavo tarptautinėse vertėjų konferencijose, seminaruose, kuriuos organizuodavo Lietuvos rašytojų sąjunga. Ją siejo sena ir gili draugystė su vertėjais Stasiu Saboniu, Vytautu Visocku, teatrologe prof. Irena Aleksaite, p. Loreta Ignatavičiene, kitais žinomais literatūros, meno ir visuomenės žmonėmis. 1975–1990 metais Čekijoje kas dveji metai išeidavo viena lietuvių autorius knyga (Slovakijoje, t.y. slovakų kalba, rečiau). Dabartinėje Čekijos Respublikos knygų rinkoje, kaip ir Lietuvos, po 1990-ųjų metų įvykių radikalūs pokyčiai. Išleidžiama gausybė įvairiausių knygų, klesti didžiulė konkurencija. Palyginime su anksčiau paminėtais skaičiais: nuo 1991 iki 2011 metų vasario Čekijos Respublikoje išleistos vos 5–6 lietuvių autorių knygos...

Man Alena skundėsi, – kaip sunku išsirinkti vertimui knygą: patiks skaitytojui ar ne. Leidyklų aibės, jos išrankios, dirba kapitalistinės rinkos sąlygomis.

Paskutinį kartą susitikau su Alena Vlčková š. m. vasario 21 d. Prahose, senuosiuose Karolio universiteto rūmuose – Karolinume. Per knygos „Lauk, okupantai!“ (Ji viena iš knygų vertėjų, atsakingoji redaktorė) iškilmingą pristatymą, dalyvaudant Rektoriui, sostinės valdžios atstovams, gausiai susirinkusiems žmonėms. Po pristatymo eidami link Senamiesčio aikštės, kur netrukus mūsų keliai išsiskyrė – Alena važiavo į namus, ji, pasiramšiuodama lazdele, manęs tai to, tai ano paklausdavo – kas vyksta Lietuvoje. Dar Karolinume aš Jai padovanojau V. Papievio naujausią romaną „Eiti“, siūlydamas išversti. Alena knyga susidomėjo. Tąkart nepagalvojau, kad knygoje „Lauk, okupantai!“ išspausdintas mano invazijos laikų kareiviškas dienoraštis bus Jos paskutinis tekstas, išverstas iš lietuvių kalbos... O gal Ji buvo pradėjusi versti ir kokį kitą tekstą – tai Jos archyvo paslaptis.

Miela ir brangi Alena, gyvuok ir džiaukis Amžinybėje, čekų ir lietuvių literatūros atmintyje, Tave mylėjusių bičiulių, draugų, pažįstamų širdyse.

Prenumeruokite „Mokslo Lietuvą“, kad svarbiausios mokslo visuomenės naujienos pirmiausia pasiektų Jus. Tai operatyvesnė informacija nei laukti internetinio „Mokslo Lietuvos“ varianto, kuris pasirodo vėliau.

Iš kairės: Petras Algis Mikša, Alena Vlčková, Lietuvos Respublikos ambasadorius ČR Aurimas Taurantas

iki 1953 m. vasario. Alena tuo metu gyveno pas senelius Prahose. 1949 m. rugsėjį ji pradėjo lankyti pirmąją klasę. Susirgus močiutei, 1951 m. vasarą, tėvai ją išsivežė į Maskvą, čia gavę dviejų kambarių butą komunaliniame name.

Iki 1953 m. vasario Alena lankė rusišką mokyklą. Šeimai sugrįžus į Prahą, tėvas dirbo Čekoslovakijos radijuje, motina – vertėja. 1959 m. baigusi mokyklą, Alena įstojo į Karolio

demokratijos šalių tautų literatūrą. 1970 m. A. Vlčková, matyt, buvo gavusi pasiūlymą ar užduotį iš leidyklos vadovybės – išmokyti lietuvių kalbą, kad būtų galima leisti lietuvių autorių knygas čekų kalba, todėl po dviejų metų atvyko į Vilnių. Mėnesį privačiai lankė lietuvių kalbos pamokas. Grįžusi į Prahą išvertė Pr. Mašiotto knygelę „Mano dovanėlė“, kurią čekišškai išleido „Vaga“. Vilniuje jos lietuviškoms studijoms talkino bičulė, teatrologė prof. Irena Aleksaitė. Alena daug laiko praleisdavo teatre, „ausimis gaudydama“ lietuviškus garsus.

*žr. „Lietuva ir Čekija“, 2006, Nr. 11-12, P. 79-82

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Reda Latušienė, Eglė Nešukaitytė
Dizainerė Giedrė Sperskaitė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 500 egz.